# Riksdagens protokoll 1990/91:14

Onsdagen den 24 oktober

Kl. 9.00–18.25



**Anförande med anledning av FN-dagen**

TALMANNEN:

Ärade kammarledamöter! Före dagens plenum vill jag påminna om att det i dag är FN-dagen. Det är i dag 45 år sedan FNs generalförsamling första gången möttes. Vi hyllar FN för dess betydelse och insatser.

Till FN och dess olika organ knyter vi svenskar och de flesta av jordens folk stora förhoppningar inför framtiden. Det skall inte förnekas att världsorganisationen under sin existens många gånger haft svårt att leva upp till de förväntningar som fanns vid organisationens tillkomst. Men dessa svårigheter har inte sin grund i organisationen som sådan, utan har berott på bristande stöd från FNs medlemsstater.

Under detta år har FNs viktiga roll och uppgifter mer än någonsin framträtt i den svåra krisen i Mellersta Östern. Alla hoppas vi att organisationen med aktivt stöd av sina medlemsstater med fredliga medel skall kunna lösa denna kris. I detta sammanhang vill jag också påminna om våra landsmän som mot sin vilja hålls kvar i Irak. De och deras familjer har vårt stöd i en utsatt situation.

## 1 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

Proposition
1990/91:47 till skatteutskottet

Motionerna
1990/91:Sk7–Sk12 till skatteutskottet

## 2 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 17 oktober (forts. 14 §)

Företogs till avgörande socialutskottets betänkande 1990/91:SoU2, jordbruksutskottets betänkanden 1990/91:JoU1, JoU2 och JoU3 samt näringsut-

skottets betänkande 1990/91:NU1 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 11).

**Socialutskottets betänkande SoU2**

*Mom. 1* (nytt statsbidragssystem)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 138 för reservation 1 av Daniel Tarschys m.fl. 8 ledamöter avstod från att rösta.

Paul Ciszuk, Kent Lundgren, Claes Roxbergh, Marianne Samuelsson och Anita Stenberg (alla mp) anmälde att de avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat nej.

*Mom. 3* (en kommitté för översyn av statsbidragen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Anita Stenberg – bifölls med acklamation.

*Mom. 4* (statsbidrag till personalkooperativ)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 145 för reservation 5 av Daniel Tarschys m.fl.

*Mom. 5* (statsbidrag till alternativ barnomsorg m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 203 röster mot 24 för utskottets hemställan med ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1989/90:So631 av Claes Roxbergh m.fl. i motsvarande del. 72 ledamöter avstod från att rösta.

*Mom. 9* (utbyggnaden av barnomsorgen)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 254 röster mot 16 för hemställan i reservation 11 av Gudrun Schyman. 34 ledamöter avstod från att rösta.

Britta Bjelle (fp) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats som frånvarande.

Motivering

Utskottets motivering godkändes.

*Mom. 30* (samisk barnomsorg)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 32 för reservation 27 av Gudrun Schyman och Anita Stenberg.

*Övriga moment*

Utskottets hemställan bifölls.

**Jordbruksutskottets betänkande JoU1**

Utskottets hemställan bifölls.

**Jordbruksutskottets betänkande JoU2**

Utskottets hemställan bifölls.

**Jordbruksutskottets betänkande JoU3**
*Mom. 1* (märkning av miljöfarliga kemikalier m.m.)
Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 16 för reservation 1 av Annika Åhnberg. 3 ledamöter avstod från att rösta.

*Mom. 5* (årlig redovisning av vissa kemikalier m.m.)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Åsa Domeij – bifölls med acklamation.

*Mom. 6 och 7* (revision av i Sverige tillåtna kemikalier, m.m.)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Åsa Domeij – bifölls med acklamation.
(forts. 14 §)

Sedan voteringsanläggningen upphört att fungera beslöt kammaren på förslag av talmannen att voteringen skulle fortsätta före avgörandet av de ärenden som upptogs under 4–13 §§.

## 3 § Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att lagutskottets betänkande LU5, arbetsmarknadsutskottets betänkanden AU10, AU1 och AU9, bostadsutskottets betänkanden BoU6, BoU1 och BoU2 samt konstitutionsutskottets betänkanden KU2, KU5 och KU6 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

## 4 § Ändring i aktiekontolagen

Föredrogs
lagutskottets betänkande
1990/91:LU5 Ändring i aktiekontolagen (1989:827) (prop. 1989/90:160).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 15 §.)

## 5 § Ändring i arbetsmiljölagen

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1990/91:AU10 Ändring i arbetsmiljölagen.

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 15 §.)

## 6 § Jämställdhet

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1990/91:AU1 Jämställdhet.

Anf. 1 ANDERS G HÖGMARK (m):

Herr talman! Jämställdhet kan man tala väldigt mycket om, och vi är ju i det här huset och i den här kammaren inte främmande för detta. Men det är också viktigt att jämställdheten tar sig praktiska uttryck, att den omsätts i praktiskt handling. Just genom praktisk handling skapar man goda förebilder, och ingenting är så värdefullt som goda förebilder. Jämställdhetsarbete och synen på jämställdhet är inte något undantag härvidlag.

Det brukar i olika sammanhang heta att det kan vara bra att också något redovisa sina egna värderingar, och det är kanske på sin plats inte minst i ett sådant här ämne.

Herr talman! Jag skall säga något om min familjesituation hemma, vid de tillfällen då jag någon gång är på min mantalsskrivningsadress, som inte är Stockholm – det kan ju vara bra att i tider som dessa göra en viss distinktion i det sammanhanget. Jag vill inte påstå att vi hemma fördelar sysslorna så otroligt jämställt under den tid då riksmötet pågår, men vi försöker efter bästa förmåga. Jag lever i en familj där jag representerar det underrepresenterade könet; jag utgör inte ens 40 % av familjen. Med två döttrar och hustru har jag en levande bild av vad aktivt jämställdhetsarbete innebär på fältet.

Vi fördelade i min familj föräldraledigheten på ett ganska konventionellt sätt när barnen var små, och det är de fortfarande. Vi är tacksamma över att slippa klåfingriga pekpinnar från politiker som talar om för oss hur vi skall kvotera föräldraledigheten. Vi tror oss själva kunna klara av den fördelningen. Detta var några synpunkter på den miljö jag lever i och de värderingar jag har.

Jag sade tidigare att det är viktigt med goda förebilder. I den del av Sverige som jag kommer från, Värend i Småland, har av urgammal tradition kvinnan ärvt lika. Varför vet inte ens någon professor i historia, men så har det enligt jordeböckerna varit genom århundraden. Kvinnan har alltid, i motsats till vad som har varit fallet i andra delar av Sverige, ärvt lika. Det skapar givetvis en viss tradition. Vi håller kvinnan högt, och det bör man också göra.

Det är självfallet viktigt hur föräldrar beter sig. Jämställdhetsarbetet handlar mycket om attityder och värderingar. Det är viktigt för mina två döttrar att ha goda förebilder både inom och utanför hemmet. För min minsta flicka, Karin 8 år, är det en god förebild när Hanna som är 13 år gammal kommer hem och säger att hon blivit ledamot i elevrådets styrelse. Karin frågar då storasystern: Bestämmer du mycket där, Hanna? Ja, svarar Hanna. Då skall jag också vara med i elevrådets styrelse när jag blir större, säger Karin.

För ett par veckor sedan hade jag familjen i Stockholm. Vi gav våra flickor tillfället att sitta i pappas riksdagsbänk. Flickorna ställde frågor, och framför allt frågade min minsta flicka Karin: Bestämmer man mycket här? Svaret blev ja, med en viss reservation för vad en enskild ledamot kan bestämma.

Men man måste ju ändå visa en god förebild, så jag sade: Det gör vi. Då vill jag också sitta här, sade hon. Det är viktigt att man i stort och i smått på ett tidigt stadium lär barnen, och inte minst flickor, att också de har en given position vid styrelseborden och i andra sammanhang där man beslutar både om sin egen situation och om andras.

Det är viktigt att klart inse att jämställdhetsarbetet är ett långsiktigt arbete där det gäller att förändra grundläggande attityder och värderingar. När vi i dag debatterar jämställdheten, finns det också anledning att litet fundera över vår egen syn på individens, kvinnans och familjens roll, även visavi andra kulturers synsätt. Utan att peka ut någon speciell kultur i vår omvärld, finns det all anledning att fundera över vilket hot vissa andra kulturer representerar just när det gäller kvinnans roll och position. I tider då gränser öppnas och vi tar intryck från andra kulturer, tror jag det är bra att vi slår fast vad som är okränkta värden hemma i vårt land när det gäller synen på kvinnan som individ och respekten för livet.

Herr talman! Det är ingen hemlighet att moderata samlingspartiet hyser en viss misstro mot alltför mycket lagstiftning, reglering och kvotering i fråga om jämställdheten. Det gäller även på många andra av samhällslivets områden. Däremot menar vi att det är viktigt att man vidtar förändringar på ett antal områden inom det politiska fältet för att få goda förutsättningar för en bättre jämställdhet. I politikens möjligheter ligger att skapa förutsättningar för någonting, förutsättningar för förändringar.

Jag vill peka på några områden, som vi tagit upp i våra reservationer till betänkandet och där vi menar att det är mycket angeläget att det sker förändringar. Låt oss gärna kalla det systemförändringar eller systemskiften. Det är ord som för några år sedan var nästan bannlysta men nu nästan blivit högsta mode alltifrån regeringen via generaldirektörer och ämbetsverk. Alla har egentligen varit för systemförändringar under de gångna åren, fastän man kanske inte har talat så högt om det. Men nu väller en flod av önskemål om systemskiften fram. Vi hälsar det från moderat sida med stor glädje och emotser fredagens presentation av systemförändringar med stort intresse, och det gör även många andra.

Vi kan konstatera att en stark ekonomi, en ekonomi i balans, en god tillväxt, en låg inflation och en hög sysselsättning är förutsättningar och rent allmänt ett fundament för välfärden men inte minst för kvinnors möjlighet att behålla en position på arbetsmarknaden, komma in på den och utveckla sitt inflytande. Omvänt gäller självfallet motsatsen. Det är i första hand kvinnorna som drabbas av en ekonomi med låg tillväxt, hög inflation och obalanser i övrigt. Det är därför nödvändigt, herr talman, med systemförändringar, som gör att man kan återställa en ekonomi i balans, en ekonomi med god sysselsättning och låg inflation.

Det är också viktigt att man bryter de offentliga vård- och servicemonopolen. Fler arbetsgivare ger en förutsättning för kvinnor att välja, eftersom 70–80 % av de anställda inom de offentliga vård- och servicemonopolen är kvinnor. Man påpekar ofta att det relativa löneläget för kvinnor är dåligt. Det finns mycket fog för ett sådant påpekande. Man nämner hur dåliga lönerna är inom t.ex. vård, omsorg och service.

Valfriheten, möjligheten att välja att gå till en annan arbetsgivare, blir ut-

omordentligt liten om man som socialdemokraterna envetet, nästan rigid – Ines Uusmann, utskottsmajoritetens talesman eller kanske taleskvinna – håller fast vid de offentliga vård- och servicemonopolen. När man nästan aldrig ger möjlighet för alternativa arbetsgivare och för alternativa serviceformer att komma fram, kommer dessa kvinnor aldrig att få en möjlighet att välja mellan olika arbetsgivare, något som är naturligt inom industrin. Trivs jag inte i ett företag och tycker att det betalar för litet, går jag till ett annat företag. Den möjligheten ger inte socialdemokraterna kvinnorna. Varför förvägrar ni kvinnorna mångfalden när det gäller att välja mellan olika arbetsgivare inom dessa områden, Ines Uusmann?

I realiteten finns det ett yrkesförbud. Kvinnor, unga som gamla, får i praktiken ingen möjlighet att starta företag. Unga kvinnor får för få förebilder när det gäller att starta nya företag på de områden där de är duktiga och professionella. Varför förvägrar ni unga kvinnor den möjligheten, Ines Uusmann? Ingår det i de förväntade systemskiftena att ni skall öppna sådana möjligheter i framtiden? Er rigida syn på de offentliga vård- och servicemonopolen håller tillbaka kvinnor och är försvårande för praktiskt jämställdhetsarbete.

Herr talman! Kombinationen svag ekonomi och offentliga vård- och servicemonopol innebär en fullständigt hopplös situation, inte minst för äldre människor. Det är något slags ödets ironi, eftersom kvinnor har en tendens att bli några år äldre än män. Ända in på ålderdomen förföljer socialdemokraternas rigida syn dessa människor.

Det är i dag de många gamla kvinnorna på ålderdomshem, långvårdshem och olika inrättningar – eller de som står i köer för att komma in där – som hela tiden drabbas av bristen på valfrihet och mångfald. In i det sista, under de sista åren av sin levnad, drabbas just kvinnorna, Ines Uusmann, av er urusla politik på detta område. Det är ni socialdemokrater som bär ansvaret för att äldre kvinnor, vilka under de sista åren av sin levnad borde kunna få en god vård och omsorg, drabbas av er rigida inställning. Det bör klart slås fast från denna talarstol.

Herr talman! Bristen på valfrihet är kvinnornas gissel. Vi har i ett annat sammanhang under förra veckan diskuterat barnomsorgen och den totala oförmågan hos socialdemokraterna att ge valfrihet inom familjepolitiken när det gäller barnomsorg. Det drabbar också kvinnorna. Jag tänker inte ta upp den debatten här.

Kunskap är viktigt. Det ger inflytande, insikt och makt. Det är väl känt, och det tror jag inte vi behöver föra en debatt om. Det är därför viktigt att utbildningssystemet fungerar på ett bättre sätt än för närvarande. Moderata samlingspartiets förslag om en bättre skola med kvalitet, mångfald och valfrihet är ett sätt att uppnå detta.

Efter att ha sett en lång rad praktiska exempel, inte minst mina egna flickors skolgång, är jag inte främmande för tanken på flickklasser eller flickgrupper i skolan. Det skulle vara mycket intressant att höra om Ines Uusmann har tankar i samma riktning. Jag är övertygad om att det, inte minst på låg- och högstadiet, skulle betyda en hel del om man i vissa ämnen under vissa tider införde ett sådant system. Det låter kanske som att litet grand gå tillbaka i tiden, men eftersom flickors och pojkars mognad sker i så olika

takt, skulle det vara till väldigt stor nytta för flickorna. En sådan ordning skulle betyda mycket för dem när de går vidare i utbildningssystemet.

Herr talman! I ett internationellt perspektiv finns det en sak som är otroligt angelägen, nämligen utbildningen i språk. Där kan jag se någonting löftesrikt, inte minst för flickor. Det är sedan många år tillbaka välkänt att just flickorna när det gäller språksidan definivt har en begåvning som pojkarna kanske långt senare kan förvärva. Genom att ytterligare förbättra språkutbildningen kommer flickor och unga kvinnor att kunna dra stor nytta av den ökade internationalisering som sveper över Europa och över huvud taget över hela världen. Detta ser jag som mycket positivt.

Herr talman! Moderata samlingspartiet har i en reservation uttryckt sin uppfattning om hur man ser på det förfaringssätt som departement och ämbetsverk nu tillämpar, nämligen att vid nominering av personer till olika uppdrag begära in namnförslag på en man och en kvinna. Moderata samlingspartiet, liksom andra demokratiska organisationer, förbehåller sig rätten att nominera den person som man anser mest lämpad för uppdraget. Som demokratisk organisation tillämpar vi i moderata samlingspartiet det system som vi vill ha. Inom vår rörelse får vi, om det blir nödvändigt, ta strid om vilken person som är mest lämpad. Det ankommer inte på utomstående att lägga sig i den nomineringsprocessen. Detta har vi, herr talman, velat markera genom vårt yttrande.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till reservationerna nr 1 och nr 10.

Anf. 2 KJELL-ARNE WELIN (fp):

Herr talman! Det är dags för en ny jämställdhetsoffensiv i Sverige. Jämställdhet är inte ett visst samhällstillstånd som en gång för alla kan uppnås, utan snarare en strävan som måste hållas levande under yttre skiftande förhållanden.

Under de senaste åren har födelsetalen ökat kraftigt i Sverige. Det blir fler barn och fler föräldrar som sannolikt inte kommer att låta sig nöja med dagens brister i barnomsorgen eller med de begränsade möjligheter att förena föräldraskap med arbetsliv som hittills existerat.

Det avgörande i en ny offensiv för jämställdhet måste vara att göra jämställdheten till en mansfråga lika mycket som det är en kvinnofråga. Det är en nyckel för att engagera männen för deras roll som pappor. Det räcker inte med att bygga ut barnomsorgen eller ens att göra den mer flexibel. Männen måste uppmuntras att utnyttja, inte bara lediga dagar som utgår vid barnets födelse, utan också andra former av föräldraledighet, såsom ledighet för vård av sjukt barn, rätt till deltidsarbete när barnen är små osv. För detta krävs inte bara förstående arbetsgivare utan även sådana arbetsgivare som har klart för sig att det är utvecklande för alla att ta hand om barn och att den kvinna eller man som ägnar tid åt detta får erfarenheter som är till nytta också i en rad andra situationer. De erfarenheter som föräldraledighet ger bör i många sammanhang kunna vara en merit i arbetslivet.

Mans- och papparollen har utvecklats en del under de senaste decennierna, även om det återstår mycket att göra. Dagens pappor har ett helt annat ansvar för och mycket större delaktighet i hem, familj och hushåll än

vad som var fallet för en generation sedan. Denna förändring av mansrollen har varit en av förutsättningarna för att flera kvinnor har fått chansen i arbetsliv och politik. Det är bara genom att denna mannens frigörelse fortsätter som kvinnans frigörelse kan gå vidare. Insikten om den traditionella mansrollens begränsningar och den vilja till större delaktighet som i dag finns hos många män är en viktig och stor kraft att ta till vara i arbetet för jämställdhet.

Den förlängda föräldraledigheten kan bli en kvinnofälla. Ju längre kvinnor är borta från arbetet, desto svårare får de att komma igen. Män måste därför stimuleras att utnyttja ledigheten genom att denna erfarenhet tillgodoräknas vid t.ex. tjänstetillsättningar. Av män med små barn arbetar endast några få procent på deltid. Av kvinnor i samma situation arbetar ungefär hälften deltid, en knapp tredjedel arbetar heltid och resten förvärvsarbetar inte alls. Anmärkningsvärt är att män med barn under sju år arbetar mer per vecka än män som inte har minderåriga barn. Det måste göras betydligt större ansträngningar för att uppmuntra och möjliggöra också för män med minderåriga barn att välja förkortad arbetstid. Mycket talar för att det fortfarande i arbetslivet finns ett avsevärt motstånd mot pappaledighet. Regeringskansliets informationssatsning "Pappa kom hem" är ett positivt steg som bör följas av flera. Där har även regeringen en viktig uppgift.

Folkpartiets uppfattning är att både kvinnor och män skall ta ansvar för såväl sin egen försörjning som sitt föräldraskap. Det innebär att arbetslivet måste organiseras så att kvinnor och män bättre än nu kan förena förvärvsarbete med uppgifter i hem och samhälle. Sverige har en hög procent yrkesverksamma kvinnor, drygt 80 %, samtidigt som man har den bland jämförbara länder mest könsuppdelade arbetsmarknaden. Den svenska arbetsmarknaden är till stor del uppdelad på en kvinnodominerad och en mansdominerad sektor, sektorer som i flera avseenden skiljer sig från varandra. Kvinnor arbetar framför allt inom den offentliga sektorn och män inom den privata sektorn. Endast 8–9 % av den totala arbetskraften arbetar i yrken med jämn könsfördelning. En del av den löneskillnad som finns mellan kvinnor och män kan förklaras av denna segregering.

Kvinnornas riktigt stora inträde på arbetsmarknaden sammanföll i tid med slopandet av sambeskattningen 1970 och med den stora expansionen inom den offentliga sektorn 1970–1985. Under denna period ökade antalet anställda inom den offentliga sektorn med 550 000 personer. Av dessa var 80 % kvinnor som i stor utsträckning valde att syssla med samma saker som de tidigare gjort inom hemmets väggar, vård och omsorg.

Den offentliga sektorn, och särskilt då den sociala tjänstesektorn, är i dag starkt dominerad av kvinnor. Offentliga alternativ är i dag kraftigt subventionerade med skattemedel medan enskilda alternativ inte får några bidrag alls. Det innebär att t.ex. förskollärare som vill starta ett enskilt daghem inte har praktiska möjligheter att göra det. Kvinnor som vill arbeta med vård, omsorg eller utbildning har därmed inte heller någon möjlighet att välja någon annan arbetsgivare än den offentliga sektorn. På områden där män traditionellt är verksamma finns normalt inga liknande hinder mot att starta enskild verksamhet. Denna ordning är från jämställdhetssynpunkt omöjlig att försvara.

En stor andel av alla yrkesarbetande kvinnor i Sverige sitter fast i en låglönefälla. Genom att inte ha möjlighet att välja arbetsgivare, har de svårt att ställa krav på högre löner. När sjuksköterskor, undersköterskor och förskollärare m.fl. väljer att lämna sitt yrke för något annat, bättre betalt arbete är detta ett slöseri med utbildad arbetskraft som Sverige så väl behöver.

För att klara den framtida barn- och äldreomsorgen måste vi slå vakt om den kvalificerade personal som finns. Den måste erbjudas möjligheter till större inflytande på sin arbetsplats, möjligheter att påverka sina arbetstider och möjlighet att välja arbetsgivare. Kort sagt: Vårdpersonalens arbete måste värderas högre.

Att bryta det offentliga monopolet ter sig i detta perspektiv som den effektivaste åtgärden för att öka jämställdheten och minska löneskillnaden mellan kvinnor och män. Om det rådde konkurrens om arbetskraft även inom sådana områden som vård, omsorg och utbildning, skulle löneutvecklingen också för de offentliganställda kvinnorna förbättras.

Vi måste dessutom satsa på en förnyelse av den offentliga sektorn. Det räcker inte med att erbjuda möjligheter att jobba i egen regi. Vi måste också bättre ta till vara de offentliganställdas kreativitet och skaparkraft. Vi folkpartister tror att en förnyelse av den offentliga sektorn där de anställda ges möjligheter att ta eget ansvar, att utvecklas, göra karriär och få erkänsla för sitt arbete är nödvändig för att förmå den stora andelen kvinnor att stanna kvar. Det är inte minst viktigt att det skapas utvecklingsmöjligheter också vid sidan av att det sker en förnyelse.

Herr talman! Under de senaste årtiondena har då och då framförts krav på sex timmars arbetstid. Vi folkpartister anser att det i dagens läge är bättre att arbeta för mer flexibla arbetstider. Arbetstidens eller arbetsdagens längd behöver inte regleras genom politiska beslut.

Enligt folkpartiets uppfattning bör stat, landsting och kommun gå i spetsen för att genomföra en mer flexibel arbetsorganisation och mer flexibla arbetstider som ger individer, både med och utan små barn, större möjligheter till individuell anpassning av arbetstidens omfattning och förläggning. Medan tjänstemän i stor utsträckning har flexibla arbetstider är det endast 13 % av de kommunalt anställda LO-medlemmarna som har denna möjlighet. I försök med flexibel arbetstid inom vården har detta, mot mångas förmodan, visat sig fungera mycket bra. Därför bör systemet med flexibla arbetstider öka för alla anställda. Det kan också noteras att ungefär en tredjedel av kvinnorna, mot 22 % av männen, arbetar på obekväma arbetstider.

Många kvinnor som i dag arbetar deltid önskar arbeta heltid, men de kan inte få det på grund av att arbetet är organiserat för deltidsarbete. Målet borde vara att de flesta tjänster som inrättas bör vara heltidstjänster, men att de anställda skall kunna välja hur mycket de vill arbeta. Många arbetsgivare, inte minst stat och kommun, har funnit det lönsamt att inrätta deltidstjänster, vilket i sin tur lett till deltidsarbetslöshet. Arbetsgivarna spar pengar, men ofta måste samhället gå in och betala arbetslöshetsunderstöd, socialbidrag osv. Detta är olyckligt och står i direkt strid mot jämställdhetssträvandena, speciellt som det framför allt är unga kvinnor som drabbas av ofrivillig deltidstjänstgöring.

Eftersom det är så många kvinnor som förvärvsarbetar inom den offent-

liga sektorn har såväl politiker som offentliga arbetsgivare ett speciellt ansvar för kvinnors arbetsvillkor. Den bristande jämställdheten på arbetsmarknaden kan till stor del föras tillbaka på det förhållandet att det är mannen som sätts upp som norm. Kvinnan föder barn under den tidigare delen av sitt liv, oftast före 40 års ålder, medan männen kan bli fäder när som helst under sitt förvärvsarbetsliv. Det är också oftast före 40 års ålder som karriärstegen är viktig.

Att vara borta från sitt arbete för att vårda barn under denna period kan hindra många kvinnor från att avancera. Numera har många företag satt in åtgärder så att den som är hemma och vårdar barn under en längre tid inte skall tappa kontakten med arbetslivet. SE-banken, t.ex., ordnar regelbundna informations- och kontaktträffar för anställda som är föräldralediga. De anställda uppmuntras också att gå in och arbeta extra under sin ledighet, vilket underlättar en återgång och motverkar att tiden rusar ifrån en i yrkeslivet bara för att man under en period väljer att ge barnen extra tid.

Sparbanken i Uppsala vill uppmuntra män att ta föräldraledigt. Därför har banken valt att ge de män som utnyttjar sin rätt till ledighet en extra semesterdag per ledig månad.

Herr talman! Löneskillnaderna mellan kvinnor och män har under en följd av år minskat. Under 80-talet har dock en tendens till ökade löneskillnader kunnat skönjas. I en nyligen utkommen doktorsavhandling slås fast att såväl längre utbildning som längre arbetslivserfarenhet betalar sig sämre för kvinnor än för män. Ett skäl till detta är att den könssegregerade arbetsmarknaden befrämjar en bestående löneolikhet mellan kvinnor och män. Detta är något som i framtiden åter kan komma att öka löneskillnaderna. Det framgår av SCBs lönestatistik över industriarbete att löneskillnaderna mellan kvinnor och män var 7:51 kr./tim. 1988, medan skillnaden var 4:46 kr./tim. 1981.

För att minska löneskillnaderna krävs insatser av olika slag. Den svenska jämställdhetslagens förbud mot lönediskriminering håller inte måttet vid jämförelse med t.ex. EG-direktiven. I Sverige ligger bevisbördan när det gäller lönediskriminering på den enskilda kvinnan. Uppstår det en tvist kan den anställde vända sig till facket eller JämO. Enligt en dom i höstas i EG-domstolen tvingas företagen att visa att de inte diskriminerar kvinnor vid lönesättning. Regeringen bör få i uppdrag att undersöka om liknande bestämmelser kan införas i Sverige.

I den debatt som i dag förs om arbetsmiljöernas beskaffenhet är det viktigt att kvinnornas arbetsmiljö särskilt uppmärksammas. Det är uppenbart att förhållandena inom den offentliga sektorn på ett helt annat sätt än tidigare måste lyftas fram i arbetsmiljödebatten. Statistiken visar t.ex. att när det gäller kvinnors högriskyrken i fråga om belastningsolyckor, att det är sjukvårdsbiträden, hemvårdare och badpersonal som ligger i topp. Det är bland kvinnorna under 25 år som belastningsolyckorna ökar mest. Sedan 1979 har belastningsolyckorna i hushållsarbetet ökat med 173 %. Inom hälso- och sjukvården har olyckorna ökat 70 % eller mer. Lyften är orsak till mer än hälften av olyckorna bland kvinnor. Den nytillsatta arbetsmiljökommissionen bör snarast återkomma med förslag i dessa frågor.

Det är inte heller osannolikt att en stor del av problemen inom den offent-

liga sektorn har sin grund i psykosociala arbetsmiljöproblem vid sidan av ergonomiska risker.

Kvinnornas sjukfrånvaro har under 80-talet ökat med nästan 50 %, medan männens frånvaro har ökat med 15 %. En viktig orsak till detta är kvinnornas arbetsmiljö.

Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet, som infördes under de borgerliga regeringsåren efter förslag från folkpartiet, är ett viktigt instrument i arbetet med att motverka könsdiskriminering och främja jämställdhet på arbetsplatserna. Efter det att folkpartiet hade begärt en parlamentarisk utredning om hur lagen kan stärkas, tillsatte regeringen en särskild utredare med uppdrag att utvärdera jämställdhetslagen. Vi beklagar att regeringen inte delar vår uppfattning om värdet av en parlamentarisk utredning. Det är också beklagligt att utredningen dragit ut på tiden, då vi anser det angeläget att en förstärkning av lagen snarast kommer till stånd.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 2 och 11.

Anf. 3 KERSTI JOHANSSON (c):

Herr talman! Drygt fyrtiotalet motionsyrkanden behandlas i det betänkande vi nu debatterar – AU1. Det är motioner och yrkanden från alla partier som är representerade i riksdagen. Samtliga motioner avstyrks av utskottsmajoriteten, främst med hänvisning till pågående utredningsarbete och projektverksamhet.

Vi kan i betänkandet också läsa att i stort sett samtliga de åtgärder som föreslogs i den femåriga handlingsplanen för jämställdhet våren 1988 har vidtagits. Är det möjligt att detta är ett riktigt konstaterande?

Att handlingsplanen haft en medvetandehöjande och opinionsbildande verkan i samhället får vi också veta. Låt oss hoppas att detta är riktigt! Men jag vill återigen framhålla, precis som jag gjorde i den allmänpolitiska debatten för ett par veckor sedan, att jämställdhetsarbetet på många områden går väldigt trögt. Också jämställdhetsminister Margot Wallström var i debatten långt ifrån nöjd. Hon betonade att det fortfarande finns orättvisor, både klasskillnader och skillnader mellan kvinnors och mäns villkor, och att kvinnorna, om vi granskar arbetslivet utifrån både klass- och könsperspektiv, drar det kortaste strået.

Låt mig säga att jag tror att jämställdhetsarbetet skulle vinna på om socialdemokraterna vore litet mer ödmjuka. I stället för att ideligen, rakt upp och ner, avstyrka alla motioner borde de kunna ta del av och också använda sig av idéer och förslag som kommer fram, även om de råkar komma från annat parti. Det gäller inte bara det här området utan inom alla samhälls- och politikområden.

I det betänkande vi nu behandlar vill jag peka på förslag som förts fram från centerpartiet och som återfinns i reservationer fogade till betänkandet.

Vi har exempelvis begärt att en parlamentarisk kommitté skall tillsättas med direktiv att genomföra en arbetsvärdering av olika yrkessektorer för att kartlägga skillnader och analysera bakgrunden till att kvinnodominerade yrken oftast värderas lägre än yrken där männen är flest. En sådan utredning

bör också kunna lägga fram förslag om åtgärder för att rätta till de missförhållanden som råder.

Har ministerord någon betydelse finns det kanske hopp om att en arbetsvärdering kommer till stånd och att vi till ett annat år inte behöver reservera oss i denna för centern så viktiga fråga. Margot Wallström uttalade nämligen sitt gillande för centerns förslag och betonade vikten av att driva frågor om arbetsvärdering.

Men tittar vi på vad utskottsmajoriteten skriver i betänkandet så konstateras visserligen att ökade löneskillnader kan iakttas, men sedan handlar skrivningen mest om att man skall öka kunskaperna om löneskillnaderna och deras orsaker.

I centerpartiet anser vi att en arbetsvärdering med det snaraste måste genomföras. De senaste åren har löneskillnaderna ökat. Denna utveckling måste vändas. En utjämning av löneskillnaderna mellan kvinnor och män är en viktig jämställdhetsfråga.

I centerpartiet har vi även, både i jämställdhetsmotionen och i våra regionalpolitiska motioner, kraftigt understrukit att koncentrationspolitiken måste brytas. Regional balans och samhällsplanering har stor betydelse när det gäller att uppnå jämställdhet. Detta underströks också i regeringens proposition om jämställdhet inför 90-talet. Där står t.o.m. att "ett av målen för regionalpolitik är att kvinnor och män i alla delar av landet skall ha tillgång till arbete, service och god miljö". Det står även att "en fortsatt betoning av jämställdhetsmålen bör göras inom ramen för de regionalpolitiska åtgärderna".

Hur blir det i framtiden? Vad får exempelvis skattereformen för effekter för kvinnor och för regional balans?

Från centerns sida har vi vid upprepade tillfällen påtalat den felaktiga inriktning som finansieringen av marginalskattesänkningarna fått. Någon måste betala dessa, och vilka blir det? Jo, det blir de som har låga inkomster, de som tjänar under 100 000 kr., och det är de deltidsarbetande, och i hög grad är det kvinnorna. Arbetsamma, ambitiösa, kunniga, engagerade och lågavlönade kvinnor får använda merparten av sin inkomst till nödvändig konsumtion – som mat och boende. Ofta bor de i regioner och orter med en mer begränsad arbetsmarknad och med små möjligheter att kompensera sig genom t.ex. bättre betalda jobb eller längre arbetstid.

Den ökade indirekta beskattningen slår hårt mot dem som har låga inkomster och som egentligen knappt får del av skattesänkningarna. 1989 hade en miljon svenskar en årsinkomst under 100 000 kr., de flesta kvinnor. Skatteomläggningens finansiering är ett hot mot jämställdhetssträvandena, som omläggningens arkitekter socialdemokraterna och folkpartiet borde ha analyserat bättre. Eller är kraven på en rättvis fördelningspolitik inte giltiga längre i socialdemokratins och folkpartiets värld? Har de glömt begreppet rättvisa?

Vi i centern har i kommittémotionen och i reservation betonat att det är viktigt att satsa mer på kvinnligt nyföretagande. Vi menar att ett ökat nyföretagande skulle ha stor betydelse för möjligheterna att skapa sysselsättning i utsatta regioner och bredda kvinnors arbetsmarknad. Kvinnliga företagare väljer ofta andra branscher än män. Kvinnorna är mer inriktade mot servi-

ceområdet eller tjänstesektorn. Därför är det, enligt centerns mening, viktigt att utvecklingsfondernas verksamhet breddas. Hittills har de varit mest inriktade på tillverkningsindustri och turism. Skall kvinnliga företagare få större möjlighet till hjälp till företagande via fonderna måste fonderna omfatta även tjänstesektorn.

Herr talman! Vi har i en reservation tagit upp kvinnorepresentationen. Det är viktigt att kvinnorepresentationen i beslutande organ både inom näringslivet, i de fackliga organisationerna och inom politiken ökar. Här har inte minst kvinnoorganisationerna stor betydelse. De gör, med mycket små ekonomiska resurser, betydande insatser när det gäller utbildning av kvinnorna för att stimulera dem att engagera sig i samhällsutvecklingen och i beslutande organ. Kvinnoorganisationerna skulle kunna uträtta ännu mer om de hade mer pengar till sitt förfogande. I dag sker mycket av deras arbete på frivillig och ideell basis. Jag vet att anslagen inte behandlas i det här betänkandet, men jag vill ändå ha detta sagt därför att pengarna är av stor betydelse i organisationernas arbete.

Att öka kvinnorepresentationen i beslutande organ är angeläget. Vi behöver både kvinnors och mäns erfarenheter och värderingar i samhällsarbetet och i beslutsfattandet om vi skall kunna uppnå ett mer jämställt samhälle.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna 3 och 8 i betänkandet.

Anf. 4 MAGGI MIKAELSSON (v):

Herr talman! Så länge vi har ett samhälle, där det är männen som har makten och där det är mannen som är normen utifrån vilket allt annat bedöms, så länge kommer vi också att ha ett samhälle, som värderar männens arbetsinsatser högre, som i första hand spenderar samhällets pengar på männens aktiviteter och som väljer kvinnodominerande områden när det blir tal om nedskärningar och besparingar.

Kjell-Arne Welin har gett en lång rad exempel på kvinnors arbetssituation och kvinnors arbetsskador och på hur en manlig maktstruktur drabbar kvinnor.

Därför handlar jämställdshetsarbetet i grunden om kvinnokamp – kvinnokamp för rätten till lika lön för likvärdigt arbete, rätten till barnomsorg, rätten till delat ansvar för barn och hem – och om kampen för rätten att kvinnors erfarenheter och kunskaper skall värderas på samma sätt som männens.

Men kvinnokamp är också klasskamp. På 70-talet myntade vi parollen: Ingen klasskamp utan kvinnokamp, ingen kvinnokamp utan klasskamp. Jag tycker att det är hög tid att plocka fram den här parollen igen. Det är dags för kvinnorna att revoltera mot de attacker som i dag görs mot de rättigheter till arbete, barnomsorg, sjukförsäkring, m.m. som finns i dag.

Jag tänker på kvinnorna inom den offentliga sektorn. Den offentliga sektorn har betytt mycket för kvinnors möjligheter till egen försörjning, en offentlig sektor av vård och omsorg om barn, sjuka och gamla, vilken nu tycks hotas i grunden av den ekonomiska utveckling som regeringen genom den tredje vägens politiska misslyckande har lagt grunden till.

Men jag tänker också på alla kvinnor inom privat verksamhet, vilka i ännu högre grad än i den offentliga sektorn är förvisade till de lägst betalda arbets-

uppgifterna – inom industrin, inom handeln och inom kontorsvärlden, för att ta några exempel.

Det är dags för kvinnorna att ta saken i egna händer – att kräva inflytande och makt över sina jobb, att kräva demokrati på arbetsplatserna, att kräva social rättvisa och att kräva sex timmars arbetsdag och lagstadgad barnomsorg. I kvinnokampen och jämställdhetsarbetet är det kvinnorna som måste dra det största lasset. Och vi har allt att vinna i den kampen.

Jag tycker faktiskt inte att Anders Högmark skall slå sig för bröstet och påstå att jämställdheten skulle bli bättre om man avskaffade de offentliga monopolen. Hur ser det egentligen ut med jämställdheten på den privata sidan? Har man hunnit så mycket längre där? Nej, det har man inte.

Det är genom den offentliga sektorn som kvinnornas obetalda arbete lyfts fram på ett helt annat sätt än som skulle ha blivit fallet om den inte hade funnits. Men eftersom det fortfarande, som jag sade tidigare, är männens norm som gäller, har man värderat detta arbete på ett helt felaktigt sätt.

Anders Högmark talade om sina barn. Jag skall tala om mina.

Jag har en dotter som är 20 år. Hon är undersköterska. För henne finns det inte heltidsarbete att få, som ofta är fallet i offentlig sektor inom sjukvården. Hon arbetar deltid. Hon har en månadslön brutto under 7 000 kr. per månad. Det är alltså inte så lätt att klara sig i det här samhället med den utveckling som vi har. Även om det hade varit ett privat sjukhus, är jag inte så säker på att någon där hade kunnat garantera henne vare sig arbete eller högre lön.

Jämställdhet är faktiskt inte i första hand fråga om att byta arbetsuppgifter så att kvinnorna skall laga bilar och männen sköta blommorna. Jämställdhet handlar om lika värde, om att ändra maktförhållandena som gör att kvinnor och kvinnors arbete systematiskt nedvärderas. Det är vad jämställdhet handlar om.

I det här betänkandet behandlas ett antal motioner om jämställdhet som vi har väckt. Jag tänker ta upp dem. Jag skall börja med de motioner som vi har väckt om kvinnor och ekonomi. Där har vi försökt visa på hur den nuvarande ekonomiska utvecklingen påverkar kvinnor och faktiskt utgör ett direkt hot mot både kvinnorna och jämställdheten. Det kan vara intressant att påpeka att dessa motioner skrev vi under den allmänna motionstiden, dvs. januari 1990, före de fyra stoppen, före regeringskrisen och beslutet om skatteomläggningen. Man kan knappast påstå att situationen har förbättrats sedan dess – tvärtom. Eftersom det är kvinnorna som finns på de lägst avlönade jobben, eftersom det är kvinnorna som finns inom den offentliga sektorn och eftersom det är kvinnorna som sliter ut sig i dåliga arbetsmiljöer och med dubbelarbete, slår varje försämring av vård, omsorg och sociala rättigheter hårdast mot kvinnokollektivet.

Enligt vad jag har hört lär finansministern ha uttalat att protesterna mot bensinpriset kommer att verka som en västanfläkt jämfört med de reaktioner som vi kan förvänta oss på regeringens nya åtstramningspaket, som vi skall få ta del av i veckan. Med andra ord kan man, utan att ha sett förslagen, räkna ut att det kommer att få en sned fördelningseffekt, till kvinnornas nackdel.

Det står i betänkandet att kvinnor och ekonomi har ägnats ökad uppmärk-

samhet från statsmakternas sida under de senaste åren. Var det nedskärningar som drabbar kvinnor man tänkte på då?

Utskottsmajoriteten hänvisar till att det görs en årlig redovisning i budgetpropositionen av hur vissa ekonomiska resurser fördelas mellan kvinnor och män. Jag skulle vilja att utskottets företrädare Ines Uusmann talar om för mig var dessa redovisningar finns i årets budgetproposition. Jag har tagit med mig finansplanen. Jag har tittat i den och bläddrat fram och tillbaka, men jag har inte hittat något om denna fördelning mellan kvinnor och män. Varför skall man för övrigt begränsa sig till vissa ekonomiska resurser? I ett samhälle som det svenska, där kvinnorna arbetar nästan lika mycket som män, borde det vara självklart att man redovisar hur alla ekonomiska resurser fördelas ur kvinno- och mansperspektiv.

Jag skall inte bara komma med kritik; jag skall ge litet beröm också. En särskild grupp skall följa upp och analysera skattereformen och dess effekter för kvinnor och män. Jag blir glad när jag läser det, eftersom det var en av de saker som vi från vänsterpartiet kritiserade i våras när beslutet om skatteomläggningen fattades. Då stod det nämligen inget om att man särskilt skulle studera skatteomläggningens effekter. Det visar att vi tydligen ändå har fått gehör för våra krav så här i efterhand, och det är ju alltid något.

Vidare har vi en motion om förändringar i jämställdhetslagen. Jag kan på sätt och vis förstå synpunkten att man inte skall föregripa regeringens proposition, eftersom den kommer rätt snart, men jag tycker också att det hade varit rimligt om utskottet åtminstone hade givit regeringen en liten vink om hur propositionen borde utformas. Nu blev det inte så, och vi fick lov att reservera oss. Det är ett ganska vanligt sätt att hantera motioner som kommer från oppositionspartierna. Jag håller med centerns företrädare här. Jag tycker att man kunde visa litet mera ödmjukhet och titta på förslagen från olika partier och se om de är bra i stället för att vänta några år och sedan komma med dem som sina egna.

Våra förslag innebär direkta förbättringar för den som anmäler brott mot jämställdhetslagen. Vi föreslår t.ex. att det skall införas ett skydd för den som utnyttjar sina rättigheter – man skall våga utnyttja lagen – och att man skall ha rätt till ekonomiskt skadestånd om man missgynnats och gått miste om anställning eller befordran. Vi tycker också att det i jämställdhetslagen måste införas en regel mot kollektiv lönediskriminering – detta är faktiskt någonting som förekommer i dag. Det handlar inte bara om individuella missförhållanden.

Löneskillnaderna ökar mellan män och kvinnor, vilket också har påpekats tidigare här i dag, och det är allvarligt. Den jag-fixerade utveckling som vi ser i samhället i dag, med individuella lönesystem som ett talande exempel, missgynnar kvinnor som, tror jag, har större förmåga att se till andra värden än sådana som är direkt kopplade till pengar. Kvinnor är bättre tränade till att sätta barn och familj före sina egna behov, men så som samhället utvecklas i dag blir det till en nackdel och något som gör att kvinnor halkar efter i löneutvecklingen.

Inför den faktiska utvecklingen hittills och med tanke på den ekonomiska framtid som regeringen spår är det nästan patetiskt att utskottet skriver att ”en utjämning av löneskillnaderna mellan kvinnor och män är en av de vikti-

gaste jämställdhetsfrågorna under 90-talet". Ja visst, självklart, tycker jag, men hur viktiga kommer jämställdhetsfrågorna att få vara i regeringens ekonomiska politik? Kommer det att finnas utrymme för något annat än vackra, men till intet förpliktande, fraser om jämställdhet under 90-talet?

Sedan vill jag kort beröra våld och övergrepp mot kvinnor. Här har vi en motion från vänsterpartiet som har blivit hänvisad till ett annat utskott och alltså inte behandlats i det här betänkandet, trots att det finns en rubrik som är exakt likalydande som vår motion. Jag vill då helt kort nämna något om detta, så att det inte framstår som att vi inte har sett på dessa frågor.

Det sexuella våld som många kvinnor utsätts för i dag är det mest förnedrande av förtryck och visar på den yttersta förlängningen av mäns maktposition i samhället. I vår motion om sexuella trakasserier pekar vi särskilt på behovet av stöd till kvinnojourerna och behovet av stöd till våldsoffren. Men även rehabilitering av gärningsmän är en viktig samhällsuppgift.

Jag skall ta upp en enskild motion av Eva Johansson, motion A808. Där begärs en samlad utredning av kvinnors situation i storstaden. Man menar att den snabba samhällsomvandlingen påverkar kvinnans traditionella roll. Man vill ha en komplettering till storstadsutredningen där en rad frågor skall belysas: Hur påverkar arbetsresor, arbetstider, barnomsorg, offentlig och annan service, föreningsliv, sociala nätverk, kulturell mångfald, omflyttning i bostadsområden etc. kvinnornas situation? Jag vill gärna ansluta mig till denna motion, eftersom jag tycker att det är ett bortglömt område i dag. Det finns ingen reservation till förmån för denna motion, varför jag yrkar bifall till motionen som sådan.

Till sist. När det gäller jämställdhetsarbetet i framtiden har jag i en motion föreslagit en översyn av JämOs roll. Enligt min uppfattning borde JämO ha en friare roll och kunna fungera mer som opinionsbildare i jämställdhetsfrågor. Särskilt med tanke på den ökande lönediskrimineringen borde JämO ha rätt att studera företagens lönestatistik. Där borde man se över möjligheterna till sanktion mot företag som inte uppfyller kraven på lika lön för likvärdigt arbete.

Herr talman! Jag har möjligen hållit på längre tid än vad jag hade anmält, men jag vill avsluta med att säga att vi i vänsterpartiet står bakom alla reservationer som vi har undertecknat. Särskilt vill jag yrka bifall till reservation 5.

Anf. 5 ANDERS G HÖGMARK (m) replik:

Herr talman! Maggi Mikaelsson säger att kvinnorna nu måste ta saken i sina egna händer, för de står inte ut med att jobba på männens villkor. Det ligger någonting sympatiskt i den värderingen. Det måste vara förfärligt jobbigt för kvinnor som vill ta saken i egna händer att få arbeta inom det monopol som offentlig vård och service utgör. Hade de arbetat inom den privata sidan, hade de antingen bytt arbetsgivare eller, om de hade tyckt att det var olämpligt, försökt starta något själv. Talet om att det nu är dags för kvinnorna att ta saken i egna händer och samtidigt försvara – jag utgår från att Maggi Mikaelsson och vänsterpartiet ansluter sig till den socialdemokratiska synen här – offentliga vård- och servicemonopol är svårt att förstå. Att kom-

binera dessa två åsikter är svårt. Det är därför som socialismen lider det ena skeppsbrottet efter det andra förmodligen även här.

Herr talman! Jag råkade i mitt huvudanförande felaktigt yrka bifall till reservation 10, det skall självfallet vara reservation 11.

Anf. 6 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Herr talman! Anders Högmark och jag lever möjligen i olika världar. Jag skulle vilja rekommendera Anders Högmark att läsa LO-rapporten Klass och kön, som visar något av de skillnader som drabbar kvinnor inom arbetarklassen.

Sedan vill jag ställa frågan hur det skulle fungera i de länder där man har en mycket liten offentlig sektor. Jag tänker t.ex. på Storbritannien och USA. Har man nått längre där med jämställdheten? Har kvinnor mer arbeten där? Det är faktiskt inte så lätt att välja ny arbetsgivare om det inte finns några arbetsgivare.

Anf. 7 ANDERS G HÖGMARK (m) replik:

Herr talman! En kollega till ett vårdbiträde, inom LO-kollektivet, som bor i Gnosjö, som jobbar inom metallindustrin och som blir trött på en arbetsgivare i Gnosjö, väljer en annan arbetsgivare eller startar eget. Då känner man inga klassgränser, för där finns möjligheterna. Men inom offentliga vård- och servicemonopol gives icke de möjligheterna. Och så länge som Maggi Mikaelsson eftersträvar att bibehålla denna urbota dåliga lösning, som hämmar just kvinnorna och inte ger dem möjligheten att ta saken i sina egna händer, så länge kommer också den här desperata kampen att fortsätta i förkrympt form.

Släpp kvinnorna fria! Ge dem en ärlig chans, samma chans som männen – och kvinnorna – har fått inom den privata sektorn, även om det finns mycket mer att göra där.

Socialismen har ett inbyggt systemfel, och så länge som socialdemokraterna med hjälp av vänsterpartiet vill ha kvar de offentliga vård- och servicemonopolen, kan ingenting hjälpa de kvinnor som vill komma ur den kvinnofällan.

Anf. 8 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Herr talman! Kvinnorna inom den privata sektorn ligger sämre till vad gäller löner än kvinnor inom offentlig sektor. Det är den ena sidan av saken. Jämställdhetsarbetet är mycket svårare inom privat sektor – det är också någonting som man kan konstatera. Inte ens på chefsnivå finns det kvinnor. Det är i och för sig inte så viktigt, tycker jag för min del. Det är viktigare att man får jämställdhet bland kvinnorna nere på golvet, i industrin och i den offentliga sektorn.

När det gäller offentligheten och offentliga monopol tror jag, om jag skall vara riktigt ärlig, att det inte är monopolen i sig som ni retar er på, folkpartister och moderater, utan snarare det förhållandet att ni inte får del av skattepengarna, av finansieringen. Den offentliga sektorn är ju offentligt finansierad med skatter för att resurserna skall kunna komma alla till del. Nu vill ni att privata arbetsgivare skall kunna ta över den här verksamheten och få del

av de skattepengar som folk har betalat in – för att göra egna privata vinster. Jag kan inte säga att jag tycker att det är så mycket bättre.

Talmannen anmälde att Anders G Högmark anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 9 INGER SCHÖRLING (mp):

Herr talman! Jag har just fått reda på att Anna Horn af Rantzien, som skulle ha fört miljöpartiets talan, är sjuk och inte kan närvara. Hon hade säkert förberett ett fint tal om den gröna jämställdhetspolitiken. Jag är inte så förberedd, men jag skall ändå säga några ord om detta och yrka bifall till de reservationer vi står för.

Vi pratar mycket om jämställdhet, men det görs inte speciellt mycket; det har inte hänt så mycket under de senaste åren. Vi som tillhör ett nytt parti har en alldeles särskild uppgift och ett särskilt ansvar, och jag tycker att vi har tagit fasta på det ansvaret genom att se till vi i alla fall skall ha jämställdhet i politiken, när det gäller de politiska uppdragen. Därför har vi också infört kvotering till de uppdrag som vi har i partiet och på landstings-, kommun- och riksdagslistorna.

Men jämställdhet mellan kvinnor och män är i grunden en ekonomisk fråga. Sett ur grön synvinkel innebär det att arbetsuppgifter skall värderas efter sin betydelse för samhällets välfärd och överlevnad. Omsorgen om människor, om odling och miljövård i vid mening, och om skola och utbildning är exempel på områden som i ett grönt samhälle värderas mycket högt – och belönas därefter.

Med gröna värderingar skulle även livet utanför arbetsmarknaden värderas upp. Det skulle ges mer tid för familjeliv och för hemmet, mer tid för egenarbete och ideellt arbete som komplement till det betalda arbetet, och mer tid för att låta kroppen vila och själen stimuleras.

Om kvinnor och män har olika eller lika arbetsuppgifter och villkor med anledning av sitt kön – det är inte en politisk fråga. Ett samhälle blir jämställt först när man också åstadkommit ekonomisk jämlikhet, när individen fritt kan välja arbetsuppgifter utan att diskrimineras på grund av kön, ras, hudfärg, etnisk tillhörighet eller något annat som i dag sorterar under vår arbetsmarknad. Den politiska uppgiften är att åstadkomma de ekonomiskt jämlika villkoren.

Herr talman! Detta är vad jag vill säga om jämställdhet i dag. Jag yrkar bifall till reservationerna 3, 5, 13 och 16. Och som sagt: I miljöpartiet kanske vi inte pratar så mycket om jämställdhet, men vi gör något i stället.

Anf. 10 INES UUSMANN (s):

Herr talman! Visst behövs kvinnokampen! Kvinnor är på alla områden i samhället i underordnad ställning i förhållande till männen. Det gäller i politiken lika väl som i arbetslivet och i hemmet. Naturligtvis vet vi att det finns undantag, men varje forskningsstudie som redovisas pekar på att det fortfarande går att uttrycka sig så här generellt utan att man ljuger.

Därför måste kvinnors villkor synliggöras och ligga till grund för *alla* våra

överväganden, både när vi skall besluta om reformer och när vi måste dra åt svångremmen.

Flera av de motioner som behandlas i dagens betänkande handlar om ändringar i jämställdhetslagen. Och visst vore det frestande att yrka bifall till alla yrkanden i dessa motioner, om man bara trodde på att det vore nyckeln till den verkliga jämställdheten. Därmed inte sagt att förslagen i motionerna är fel i och för sig.

Många av de områden som tagits upp om förstärkning och uppskärpning av lagen har också kommit fram i remissvaren till utredningen "Tio år med jämställdhetslagen". Det gäller t.ex. frågan om kollektiv lönediskriminering. I regeringskansliet arbetar man nu med en proposition om ändring i lagen, och avsikten är att denna proposition skall presenteras för riksdagen i februari. Jag vill absolut vända mig emot folkpartiet, som säger att det har tagit mycket lång tid. Det har varit en mycket kort remisstid, och även utredningsarbetet har gått undan. Därför menar jag att det är rimligt att avvakta med att i sak ta ställning till dessa motioner till dess att vi har ett konkret förslag att utgå ifrån.

Men jag tror att vi gjorde tillvaron litet för lätt för oss om vi skulle mena att man kunde *lagstifta* fram en reell och fungerande jämställdhet. Då skulle vi förmodligen ha gjort det för mycket länge sedan. På det området delar jag alltså den uppfattning som har framförts i Sonja Rembos motion, att det politiska arbetet nu mest måste inriktas på att inom olika politiska sakområden göra förändringar som främjar förutsättningarna för jämställdhet.

När det sedan gäller vilka dessa förändringar är kan jag bara konstatera att jag som socialdemokrat har ett helt annat synsätt än vad moderaterna redovisar.

För att åstadkomma jämställdhet och rättvisa mellan kvinnor och män gäller det att framför allt göra kvinnors och mäns olika villkor synliga och att analysera skillnaderna och bakomliggande orsaker. Sedan kan vi sätta upp mål och prioritera. Visserligen handlar det om attityder och opinionsbildning. Men framför allt handlar det om makt, precis som Maggi Mikaelsson var inne på.

För att kvinnor skall få mera makt i politiken, i arbetslivet och över sina egna liv krävs det att någon släpper ifrån sig makt, och denne "någon" är en man. Visst skall vi dela på makt och inflytande. Men det kräver att män makar åt sig, delar med sig av uppdragen och håller igen på lönekraven. Alla män har visserligen inte makt. Men man kan formulera det så här: Män som grupp har makt dels över kvinnor som grupp, dels över enskilda kvinnor. Kvinnor som grupp har ingen makt alls. Däremot finns det enskilda kvinnor som har makt över grupper av män. Därför blir faktiskt jämställdhetskampen, som Maggi Mikaelsson också var inne på, en kvinnokamp för rättvisa villkor.

Sedan ligger det mycket i det resonemang som förs i folkpartiets motion om att papparollen behöver förändras liksom mansrollen över lag. Men detta med att ändra på mansrollen får ni män faktiskt jobba med själva. Det kan inte vi kvinnor ordna åt er, även om vi ofta tar på oss ansvaret för våra nära och kära och kanske mer än vad som är nyttigt.

För övrigt pågår det just nu en kampanj i samverkan mellan facket, civil-

departementet och socialdepartementet – "Pappa kom hem" –, som flera tidigare har talat om. Det handlar om att pappor bättre skall utnyttja den unika möjlighet som de har att ta ledigt när barnen är små. Sådana aktioner som Sparbanken i Uppsala och S-E-banken står bakom är naturligtvis också väldigt värdefulla.

Grunden för rättvisa villkor är att man har ett eget arbete som man kan försörja sig på. Det tycker de flesta, både kvinnor och män. I det avseendet har vi i Sverige trots allt nått längre än man har gjort på de flesta håll i världen. Kvinnor och män finns på den svenska arbetsmarknaden i nästan lika stor utsträckning i dag. Visserligen arbetar kvinnor deltid och inte inom alla branscher. Men kvinnorna finns ändå på arbetsmarknaden. I det forna Västtyskland återfinns drygt hälften av kvinnorna på arbetsmarknaden. Det som skiljer Sverige från de flesta västeuropeiska länder och som är huvudskälet till att kvinnor kan förvärvsarbeta är vår socialpolitik och vår familjepolitik. Vi har en äldreomsorg och en barnomsorg som möjliggör att kvinnor kan kombinera sina roller som döttrar och mödrar med förvärvsarbete. Det är min övertygelse att det är vad svenska kvinnor vill ha också i framtiden. Alla försök att rasera våra välfärdssystem på den punkten kommer att utlösa en samlad kvinnorevolt.

Kvinnorna finns inte inom samma områden som männen. Man brukar säga att kvinnorna bara finns inom en smal strimma av arbetsmarknaden. Men tittar man noga efter, kommer man att finna att det inte riktigt är så. Kvinnors arbetsmarknad är nämligen bredare och mera varierad än vad man vanligtvis ser. Men lönestatistiskt klumpas kvinnojobben ihop i stora grupper – som vård, omsorg eller service. Men jämför med om man klumpade ihop alla mansjobb inom tillverkningsindustrin i enda yrkesgrupp! En mera detaljerad löne- och befattningsstatistik är alltså ett viktigt instrument när man diskuterar arbetsvärdering. Arbetsvärderingsinstrumentet är viktigt när det gäller att åstadkomma lika lön för likvärdigt arbete. Men vi måste komma ihåg att ingen arbetsvärdering är objektiv. En arbetsvärdering bygger på att man subjektivt bestämmer sig för vad som är arbete av lika värde – det är varken svårare eller lättare än så.

Men jag tror inte att det går att över parternas huvuden bestämma vad som är arbete av lika värde. Däremot är det uppenbarligen så, att parterna behöver hjälp och uppmuntran när det gäller att komma i gång med det här arbetet.

Centern har föreslagit att en parlamentarisk kommitté skall tillsättas för att arbeta med arbetsvärdering. Som Kersti Johansson mycket riktigt påpekade var Margot Wallström inte helt främmande för den tanken när dessa frågor diskuterades här i kammaren för två veckor sedan. Men det skulle bli fel om vi bröt ut just den frågan från jämställdhetsutredningens betänkande. Jag räknar med att vi kan återkomma till detta i februari.

Misshandel av och sexuella övergrepp på kvinnor är de mest extrema uttrycken för bristande jämställdhet. Detta är ett stort samhällsproblem, som ofta privatiseras. Kvinnojourernas erfarenheter tyder på att våld mot kvinnor förekommer i alla samhällsklasser. Det kan alltså inte kopplas enbart till socialt utsatta. Återigen handlar det om mäns utövande av makt gentemot kvinnor.

Den arbetsgrupp som består av representanter för civildepartementet och socialdepartementet kommer mycket snart dels med en kartläggning, dels med förslag till åtgärder på det här området. Jag menar att de intentioner som finns i centerns motion är väl tillgodosedda genom denna arbetsgrupp.

Till slut vill jag kommentera diskussionen om s.k. offentliga monopol och kvinnors villkor.

För det första: Vi har inga offentliga monopol. Det finns inga områden där det är förbjudet att driva verksamhet i annan regi än den offentliga. Vad det handlar om är att vi har en demokratiskt styrd organisation för att producera lejonparten av utbildning, vård och omsorg. Det har vi dels för att ge insyn och påverkansmöjligheter och för att det oftast är mest praktiskt och rationellt, dels för dem som behöver bra utbildning, vård och omsorg – alltså inte för de anställdas skull.

För det andra: Kvinnors villkor i arbetslivet är jämförelsevis betydligt bättre inom den offentliga sektorn än inom den privata – det var också Maggi Mikaelsson inne på. Maskinskrivning och allmänt kontorsarbete är t.ex. ett typiskt kvinnojobb, som återfinns inom privat, kommunal och statlig förvaltning. Detta arbete är bäst betalt inom staten och något sämre betalt inom kommunen. Sämst betalt är det enligt PTKs lönestatistik. Likadant är det med lokalvårdarna. Jag tror faktiskt inte att ett privatanställt sjukvårdsbiträde skulle kunna pressa upp lönevillkoren till nivåer över Kommunals avtal. Jag vet för resten att man på de privata sjukhem som finns ofta har hängavtal till Kommunals avtal. Och det är nog tur, för annars hade väl villkoren varit ännu sämre. Låt oss alltså avliva den myt som här finns en gång för alla, för det är ändå bara en myt.

Jag yrkar bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i dess betänkande om jämställdhet samt avslag på samtliga motioner och reservationer.

Anf. 11 KJELL-ARNE WELIN (fp) replik:

Herr talman! Ines Uusmann menar att arbetet med utvärderingen av jämställdhetslagen går utomordentligt fort och anklagar oss för att vi har en annan uppfattning. Vad gäller tiden och vad som går fort eller inte kan vi kanske inte enas. Därför får de här två olika uppfattningarna naturligtvis stå kvar. Vi anser att arbetet med den här utvärderingen går alldeles för sakta. Det behövs mycket snabbt en förändring av jämställdhetslagstiftningen.

Vidare säger Ines Uusmann att männen själva måste åstadkomma en förändring av mansrollen. Jag medger att det kan ligga en del i det. Men samtidigt går det ändå att starkare motivera och att skynda på arbetet med en sådan här förändring ifall man är överens om de politiska initiativen för att se till att männen snabbare förstår att förändra sin egen situation.

Ines Uusmann vill också hävda att kvinnornas arbetsmarknad är betydligt bredare än man tror. Hon visar att det inom den offentliga sektorn – sjukvården, barnomsorgen, äldreomsorgen och utbildningen – finns många arbetsuppgifter. Naturligtvis är det så. Men gemensamt för de flesta av dessa arbetsuppgifter är att de är betydligt sämre betalda än motsvarande arbetsuppgifter inom de traditionella mansyrkena i tillverkningsindustrin och liknande. Det är detta som vi vill förändra.

Vi menar att löneutvecklingen inom de traditionella kvinnoyrkena måste

få en mycket snabb förändring. Det är utomordentligt väsentligt att sjuksköterskor, barnskötare, lärare och andra får en lön som är konkurrenskraftig jämfört med andra yrkesområden utanför den offentliga sektorn. En sjuksköterska har i dag 12 800 i slutlön. Hon har oftast studieskulder på 150 000 kr. Jämför man det med andra grupper som har lika lång utbildning, tror jag att sjuksköterskorna ligger ganska långt ner i den gruppen lönemässigt. I och med att sjuksköterskorna ligger lågt lönemässigt, ligger naturligtvis all annan personal som har kortare utbildning inom sjukvård, äldreomsorg och liknande betydligt mycket lägre. Man får därför stora problem att rekrytera och behålla sin personal inom dessa områden.

Vad gäller de offentliga monopolen, Ines Uusmann, kräver vi, och även moderaterna i samma utsträckning, tror jag, att andra alternativ inom de offentliga monopolen skall finansieras med skattemedel. Det är detta det handlar om.

Anf. 12 INGER SCHÖRLING (mp) replik:

Herr talman! Jag begärde ordet mest för att korrigera mig själv. Jag råkade i hastigheten yrka bifall till reservation nr 5 men jag avsåg att yrka bifall till reservation 4 mom 5.

Anf. 13 ANDERS G HÖGMARK (m) replik:

Herr talman! Det var många intressanta synpunkter som utskottsmajoritetens talesman, Ines Uusmann, förde fram. Jag kan hålla med om att kvinnors och flickors situation behöver lyftas fram. Man må gärna kalla det för kvinnokamp. Hemma säger min äldsta dotter att vi tjejer skall vara lika bra som grabbarna. Då brukar jag säga: Det är bra, stå på dig, Hanna. Det finns ingen anledning att kvinnorna skall sätta ljuset under skäppan. De har i århundraden dragit ett tungt lass i det tysta. De förtjänar verkligen att komma fram och få den position de är värda. Det tycker jag är mycket bra. Om det tror jag att vi kan vara tämligen överens.

Jag tycker också att det är en mycket sympatisk inställning som Ines Uusmann har när hon säger att hon inte tror så mycket på lagstiftning. Där vänder hon sig mot folkpartiet. Jag delar den uppfattningen. Vi moderater har ungefär samma uppfattning, att det har visat sig föga framgångsrikt att lagstifta om jämställdheten. Det skall vi dra slutsatser och lärdomar av inför framtiden.

Ines Uusmann säger också att det finns mycket i den moderata motionen av Sonja Rembo som hon kan instämma i. Men, säger hon, det behövs ett helt annat synsätt på det som behöver göras. Jag pekade på några saker som vi moderater tycker behöver göras och som är viktiga. Först nämnde jag en ekonomi i balans. Min fråga är: Är det inte nödvändigt, drabbas inte kvinnorna speciellt hårt av en ekonomi i obalans? Jag pekade på behovet av en bra skola, en god utbildning. Har Ines Uusmann där en avvikande uppfattning? Jag pekade på goda förebilder; hem, skola och arbetsliv. Jag har mycket svårt att föreställa mig att Ines Uusmann har en annan uppfattning. Vad mer är det som behövs?

Sedan tar Ines Uusmann upp en mycket intressant fråga. Hon säger ungefär så här: Alla försök att rasera våra välfärdssystem kommer att bemötas av

oss kvinnor. Vi kvinnor kommer att reagera mot detta. Det skall ske i ljuset av att de flesta av våra offentliga service- och vårdsystem finns inom det offentliga monopolet. Vem var adressaten? Var det kanlishuset, som jobbar dag och natt för att åstadkomma systemskifte, eller var det riktat mot oss moderater? Det kunde vara intressant om Ines Uusmann ville utveckla det. Vad är det som inte får raseras i de offentliga vårdmonopolen, i sjukförsäkringssystemet? Vilka systemförändringar får äga rum? Ett besked vore bra, så att inte onödigt arbete görs i kanslihuset. Det är kanske ganska många kvinnor som delar Ines Uusmanns uppfattning.

Herr talman! Vår kritik av de offentliga monopolen är främst betingad av omtanken om de människor som drabbas av den dåliga omvårdnad som man råkar ut för när systemfelen blir allt värre.

Anf. 14 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Herr talman! Jag tog i mitt anförande upp att jag inte hittade någon redovisning i budgetpropositionen om hur ekonomiska resurser fördelas mellan män och kvinnor. Jag fick heller inget besked av Ines Uusmann om detta. Jag vill upprepa den frågan, eftersom detta är något vi har motionerat om från vänsterpartiet. Vi tycker att det är mycket viktigt att man redovisar hur de ekonomiska resurserna fördelas på kvinnor och män, eftersom vi vet att de fördelas orättvist. Man måste kunna visa det i siffror, det är det enda som biter på herrarna.

Jag vill också som exempel på att jämställdhetsarbetet har lägre status ställa frågan: Hur hög status har den här debatten jämfört med ekonomiska debatter?

Det sägs i betänkandet att förutsättningarna för jämställdheten skall främjas. Hur främjar man förutsättningarna för jämställdhet när man inför åtstramningar i ekonomin för att locka storkapitalet att stanna kvar i Sverige? Det finns bara ett sätt, som jag ser det. Det är att utvidga demokratin, att ge möjlighet till verkligt inflytande på arbetsplatserna, möjlighet för kvinnorna att påverka arbetets uppläggning och innehåll.

Detta förutsätter också att man har ett arbete. Hur kommer arbetsmarknaden att se ut under de närmaste åren? Kommer arbetslösheten att öka? Det är många som spår det, och orsaken är att vi skall klara den ekonomiska utveckling som regeringen arbetar med. Kommer det att drabba män och kvinnor lika? Nej, jag tror inte det. Det är kvinnorna som kommer att bli förlorare. Detta är en viktig uppgift för de socialdemokratiska kvinnorna att jobba med inom sitt eget parti. Jag önskar er lycka i det jobbet och hoppas att ni får framgång.

Anf. 15 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag återkommer till arbetsvärderingen. Ines Uusmann säger att den kommer i samband med propositionen i februari. Bättre sent än aldrig. Men vi kunde ha legat långt framme på detta område. Vi i centern har i flera år begärt en parlamentarisk kommitté för just arbetsvärdering. Vi menar att en parlamentarisk kommitté är bra, för då får alla partier vara med i diskussionen. Vi brukar göra så i viktiga frågor. Vi har också i vår motion

betonat att arbetet måste bedrivas på sådant sätt att det inte inkräktar på det ansvar parterna på arbetsmarknaden har.

I fråga om kvinnorna och deltidsarbetet säger Ines Uusmann att många kvinnor vill arbeta deltid. Visst är det så. Nära hälften av alla förvärvsarbetande kvinnor arbetar deltid i dag. Inte alla gör det för att de frivilligt har valt detta. Det kan bero på begränsningar i utbildningen eller på en begränsad arbetsmarknad. Men många väljer deltid precis av det skälet att de vill ägna tid åt hem och familj. Vore det inte på det sättet skulle stora delar av Sverige stanna. Den obetalda arbetsinsats som görs i dag i all vardagsomsorg av barn och gamla utgörs av mer än dubbelt så många timmar som motsvarande vård i den offentliga sektorn.

Till sist hoppas jag, när Ines Uusmann nu, precis som vanligt, rakt upp och ner yrkar avslag på alla motioner, att man ändå inför den kommande propositionen i februari verkligen tar del av de många bra förslag som faktiskt finns i de här jämställdhetsmotionerna. Jag har läst många av dem, och vi har skrivit många själva i centerpartiet; förslag som skulle kunna leda till en bättre situation för många kvinnor.

Anf. 16 INES UUSMANN (s) replik:

Herr talman! Jag tror att Kersti Johansson måste ha missförstått mig, eftersom hon sade att jag tycker att det är bra med deltid och att kvinnor vill arbeta deltid. Det finns naturligtvis många kvinnor som väljer att arbeta deltid för att få vardagen att gå ihop. Men det finns oerhört många kvinnor som ofrivilligt arbetar deltid, eftersom arbetsorganisationen och sysselsättningen på den ort där de bor är sådan att de inte får heltidsarbete. Därför är det viktigt att arbetsgivarna – oavsett om de är privata eller offentliga – och parterna i övrigt kan komma överens om att det är heltidstjänster som man skall inrätta i första hand.

När det gäller arbetsvärderingen överensstämmer motionerna här i riksdagen mycket väl med remissvaren i utredningen. Både motioner och remissvar finns med i arbetet på propositionen.

Jag vill stanna kvar vid arbetsvärderingen och då vända mig till Kjell-Arne Welin. Det måste vara något fel när han talar om skillnaderna mellan sjuksköterskornas och metallarbetarnas löner och påstår att de hänger ihop med att den ena gruppen tillhör den offentliga sektorn och den andra den privata. Det är ju det som är arbetsvärdering; vårt sätt att se olika på mäns och kvinnors arbete. Den analys som han hade med i sitt anförande tidigare säger emot detta påstående, att det är den offentliga sektorn i sig som skulle göra att lönerna på kvinnosidan är lägre. Det handlar ju om helt andra saker.

Anders Högmark frågade mig vad jag menar med socialpolitik och familjepolitik och att det skulle ha något samband med kvinnors jämställdhet. Vad jag förstår har moderaterna lagt fram ett förslag till nytt vårdnadsbidrag, som innebär att man om man har två barn måste tjäna åtminstone 140 000 kr. om året för att över huvud taget få det att gå ihop, om man skall ha ett förvärvsarbete. Annars får man betala för att arbeta i förvärvslivet. Det är väl, om något, ett slag mot jämställdheten. För övrigt har jag förstått att folkpartiet delar den uppfattningen. Det är ju intressant med tanke på att

moderaterna och folkpartiet kanske skall försöka göra någonting gemensamt när det gäller familjepolitiken.

Anf. 17 KJELL-ARNE WELIN (fp) replik:

Herr talman! Ines Uusmann menar att det är fel att jämföra löner för vissa grupper inom den offentliga sektorn med löner för vissa grupper inom den privata sektorn och att använda det i ett arbetsvärderingssystem. Men det är ju faktiskt inte fel. Lika arbete – oavsett var det utförs – skall enligt vår uppfattning betalas lika. Arbetsgivare inom den offentliga sektorn har väldigt ofta lägre lönesättning för ett arbete, som sannolikt kan jämställas med arbete på den privata marknaden. Därför är det också av utomordentlig vikt att vi får ett arbetsvärderingssystem som förändrar lönesituationen för den offentliga sektorn.

Jag vill återigen säga att man, om vi skulle konkurrensutsätta de offentliga monopolen, med en likvärdig finansiering, sannolikt skulle vinna oändligt mycket till gagn för dem som använder sig av den offentliga servicen och också för dem som arbetar inom den offentliga servicen. Därför tror jag att det skulle vara väldigt positivt om socialdemokraterna försökte se över situationen och därmed få en något generösare och mer framstegsvänlig uppfattning vad gäller att konkurrensutsätta hela den offentliga sektorn.

Anf. 18 ANDERS G HÖGMARK (m) replik:

Herr talman! Jag avser inte att ta upp någon debatt om familjepolitiken och barnomsorgen. Det är rätt som Ines Uusmann sagt. Vi har lagt fram ett förslag och kommer att debattera det på vår partistämma i Linköping om ett par veckor. Det handlar om hur man skall avhjälpa den brist på valfrihet som råder i dag och erbjuda familjerna en ökad valfrihet. Det är det förslaget går ut på. Jag är övertygad om att detta är någonting som uppfattas positivt. Jag är mer angelägen om att veta hur barnfamiljerna uppfattar det än att veta hur folkpartiet uppfattar det. Jag är övertygad om, eftersom jag – precis som de flesta politiker och säkert också Ines Uusmann – har viss kontakt med verkligheten, att många många familjer efterfrågar en ökad valfrihet. De är instängda i en fälla med den brist på valfrihet som existerar i dag.

Jag fick inte mycket till svar på frågan vad Ines Uusmann menade med att alla hot mot de offentliga välfärdssystemen kommer att bemötas av kvinnor. Tystnaden uppfattade jag som att adressaten inte var jag utan Rosenbad och det arbete som pågår. Jag misstänkte att det var så och har nu fått det bekräftat. Det skall bli mycket intressant att se utfallet av det.

Så till sättet att se på offentliga vårdmonopol. Det finns säkert sådana exempel som någon här nämnde, nämligen att man inom privat industri har lägre löner för motsvarande arbete. Det förekommer säkert. Jag är alldeles övertygad om att med ett dynamiskt synsätt, med en större konkurrens sektorerna emellan och med större öppenhet för kvinnor att välja mellan olika sektorer och olika arbetsgivare kommer situationen på sikt att utjämnas och totalt driva upp lönebilden för kvinnor, som ju många gånger har för dålig ersättning för det arbete de utför. Men med bara en arbetsgivare har man mycket små möjligheter att välja.

Här har talats om "Pappa kom hem". I all blygsamhet må jag säga att vi

kanske internt i denna kammare borde fundera över hur vi beter oss mot dem som är småbarnsföräldrar. Jag har ingenting att klaga på när det gäller våra kvittningsmän. De ger oss möjlighet att någon gång komma hem. Men det kanske borde finnas en större ömsesidig förståelse över partigränserna för att skapa bättre möjligheter för både mamma och pappa att komma hem till familjen som bor på annan ort än Stockholm.

Anf. 19 KERSTI JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! När vi diskuterade kvinnornas deltidsarbete, uppfattade jag att Ines Uusmann sade att många kvinnor vill ha deltidsarbete för att också kunna ägna sig åt familjen. Det tycker jag att vi skall respektera. Det handlar ju om valfrihet. Men vi vet att det också finns många som vill arbeta heltid och som inte har några möjligheter till det, eftersom arbetsmarknaden är begränsad. De kanske bor på fel ställe i landet. Det finns inte arbetstillfällen.

Men jag vill också säga att när det gäller de som väljer att arbeta deltid därför att de vill ägna sig åt familjen borde vi mer värdera den arbetsinsats som faktiskt görs: det obetalda arbetet. Jag tänker då framför allt på de kvinnor som arbetar med barnomsorg. Inom centerpartiet anser vi att det borde vara en självklarhet att alla skall få del av samhällsstödet till barnomsorgen. Det system som socialdemokraterna driver är ju att det endast är de som får kommunal barnomsorg som kommer i åtnjutande av stödet till barnomsorgen. Det, menar vi i centerpartiet, är ett djupt orättvist system som helt saknar fördelningspolitiskt ansvar.

Anf. 20 INES UUSMANN (s) replik:

Herr talman! Till Kjell-Arne Welin vill jag säga att vi från vårt parti inte har varit med om att bygga ut den offentliga sektorn för de anställdas skull, utan det har vi gjort därför att vi behöver en praktisk och rationell demokratisk organisation för dem som behöver utbildning, vård och omsorg.

Som politiker måste vi i första hand företräda dem som har dessa behov, dvs. de som är konsumenter. På de flesta av dessa områden förekommer det privata kompletteringar, men det har inte ett dugg att göra med anställningsformen för dem som arbetar.

Anders Högmarks påstående att jag skulle polemisera med någon annan än honom själv var intressant. Jag diskuterar familjepolitiken och dess samband med jämställdheten. Att det skall löna sig att arbeta tycker inte bara moderata samlingspartiet utan också de flesta andra partier här i riksdagen. Moderaterna brukar ju argumentera för den s.k. valfriheten. Men detta måste innebära att det inte alls skall löna sig att arbeta. I stället skall man betala för att få förvärvsarbeta. Såvitt jag förstår gäller det även centern i ett av dess förslag. Visserligen är det inte lika kostnadskrävande att få arbeta om man är centerpartist som om man är moderat, men inriktningen av dessa partiers förslag är densamma. Det kan vi socialdemokrater, oavsett om vi sitter i arbetsmarknadsutskott, i kanslihus eller är aktiva i kvinnoförbund, aldrig acceptera.

Talmannen anmälde att Kjell-Arne Welin, Anders G Högmark och Kersti

Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 21 INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! Lika lön för likvärdigt arbete måste vara en självklarhet. Många av talarna har här uppehållit sig vid löneskillnadsproblematiken. Principen lika lön för lika arbete har funnits under flera årtionden. Visst har det också skett förbättringar och utjämningar genom åren vad gäller kvinnors löner. Speciella låglönesatsningar, den solidariska lönepolitiken och samordnade förhandlingar har betytt mycket för att höjningar av kvinnors löner kommit till stånd.

Det är därför beklagligt, herr talman, att vi, som flera av talarna har påpekat i dag, sedan mitten av 1980-talet åter har fått ökade skillnader mellan kvinnors och mäns löner. Kön bestämmer lön. Det är för att få en förklaring till det påståendet som vi i motion A806 har ställt krav på forskning gällande löneskillnader och mer djupgående statistik i ämnet.

Vi i det socialdemokratiska kvinnoförbundet anser att kunskaper erfordras för att man skall kunna se de djupgående mönstren i fråga om kvinnligt och manligt i arbetslivet. Kunskaper behövs för att vi skall kunna tolka alla uppgifter om löneskillnader mellan kvinnor och män. Kunskaper behövs också för att orättvisor skall kunna åtgärdas. I allt arbete som rör jämställdhet mellan kvinnor och män är synlighet och synliggörande ett måste.

Förhållanden som inte lyfts fram i ljuset, som inte granskas och som inte diskuteras blir inte heller åtgärdade. Vi kan inte längre nöja oss med en mängd påståenden om löneskillnaderna.

Utskottet påpekar att beslut har fattats gällande en professur avseende ekonomisk forskning med inriktning på kvinnors och mäns inkomster och löner. Det är ett steg i rätt riktning. Det är ett bra beslut, men vi anser ändå att ytterligare åtgärder behöver vidtas.

Jag väntar, herr talman, på den utlovade jämställdhetspropositionen. Jag undrar mycket över vad det kommer att stå i den om lönediskriminering och arbetsvärdering. Jämställdhetsministern bör få allt stöd i det här arbetet.

Det är min och det socialdemokratiska kvinnoförbundets förhoppning att positiva åtgärder kommer att föreslås så att resultat i en av 1990-talets viktigaste jämställdhetsfrågor kan uppnås, nämligen lika lön för lika arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 15 §.)

## 7 § ILOs konventioner nr 168 och 167

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1990/91:AU9 ILOs konventioner nr 168 och 167 (prop. 1989/90:64).

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 15 §.)

## 8 § Vissa ändringar i bostadsbidragslagen

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1990/91:BoU6 Vissa ändringar i bostadsbidragslagen.

Talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 15 §.)

## 9 § Vissa fastighetsrättsliga lagstiftningsfrågor

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1990/91:BoU1 Vissa fastighetsrättsliga lagstiftningsfrågor.

Anf. 22 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas något av vad man kan kalla för hjärtat i den sociala bostadspolitiken. Den sociala bostadspolitiken är också något av hjärtat i socialdemokraternas bostadspolitik. Men detta hjärta fungerar inget vidare. Det har råkat ut för ett ordentligt flimmer, och en infarkt är faktiskt nära förestående.

Man kan fråga sig vad socialdemokraterna är beredda att göra åt saken. Svaret är kort och koncist: ingenting. Socialdemokraterna håller fast vid alla gamla regler och bestämmelser, och därför blir också problemen allt större på bostadsmarknaden. Vi har köer, kostnadsökningar i byggandet, ett lågt byggande, en låg rörlighet på bostadsmarknaden, det förekommer svarta pengar m.m. Sammantaget har vi fått en bostadsmarknad där allt färre människor har möjlighet att bo enligt sina egna önskemål.

Dessa problem kommer att bestå, och allt talar för att de också kommer att förvärras om inte inriktningen på den förda politiken ändras.

Låt mig nämna några inslag i den bostadspolitik som har förts och som ger de nuvarande problemen. Det är inslag som expropriationslagen, förköpslagen, tillståndslagen, bruksvärdessystemet, hyreslagen och lokalhyreslagen. Man har i fråga om lokalhyror nyligen gått över från ett mer marknadsbaserat system till ett system som mer liknar bostadsmarknaden. Vidare är det inslag som hyresförhandlingslagen, bostadssaneringslagen tillståndslagen, bostadsförsörjningslagen och lagen om kommunal bostadsanvisningsrätt. Jag skulle kunna fortsätta länge med att räkna upp olika lagar och regler som faktiskt styr bostadsmarknaden. Vad jag räknade upp är bara några exempel på den flora av lagar och bestämmelser som finns på detta område.

De här regleringarna och styrmedlen är var för sig orsaker till att vi har stora problem på bostadsmarknaden. Sammantaget gör alla dessa regler att effekterna blir ännu mer påtagliga. Man kan i dag i stort sett fråga vem som helst i Sverige om bostadsmarknaden fungerar, och den övervägande delen av de tillfrågade skulle svara klart nej på den frågan.

En uppdelning av de problem som berörs i betänkandet i olika huvudområden visar att det blir fem stycken. Ett sådant huvudområde är kommuner-

nas mycket starka ställning gentemot boende och övriga aktörer på bostadsmarknaden. Ett annat huvudområde är en diskriminering av organisationer som – i vart fall inte i den styrande majoritetens ögon – inte har rätt politisk färg. De är alltså inte socialistiska.

Vi har vidare en mängd statliga regler som minimerar de boendes möjligheter att själva utöva inflytande och bestämma över sitt boende.

Vi har dessutom ett regelsystem på hyresområdet som gör, för att uttrycka mig något lågmält, att hyressättningen blir orättvis.

Härutöver finns en direkt uttalad ovilja från utskottsmajoriteten att pröva nya vägar för att utveckla och få en fungerande bostadsmarknad.

Fru talman! Vi moderater vill avskaffa delar av den här lagstiftningen och förändra andra. Det är en förutsättning för att få en bostadsmarknad i balans och en förutsättning för att få ett samhälle där människorna kan tillgodose sina egna bostadsönskemål.

Som jag tidigare nämnde har kommunerna en mycket stark ställning på bostadsmarknaden. Vi moderater vill låta de många olika aktörerna, utöver kommunerna, på bostadsmarknaden få mer att säga till om. Därför vill vi bland annat upphäva förköpslagen, tillåta avgifter för bostadsförmedling, upphäva bostadsförsörjningslagen och upphäva den kommunala anvisningsrättslagen.

Det förekommer också på en mängd områden att vissa organisationer som inte tillhör den s.k. arbetarrörelsen aktivt motarbetas från socialdemokraternas sida. Den s.k. hyresgäströrelsen, dvs. Hyresgästernas riksförbund, ges stora ekonomiska och verksamhetsmässiga fördelar, jämfört med alternativa föreningsbildningar. Det har t.o.m. gått så långt att människor som inte ens är medlemmar i den här organisationen får betala stora belopp till Hyresgästföreningens verksamhet. De som försöker starta egna föreningar för att exempelvis förhandla om hyran med hyresvärden göre sig icke besvär. Det är mycket svårt, näst intill omöjligt, att förhandla själva.

Även på bostadsrättsområdet diskrimineras organisationer som inte tillhör den s.k. arbetarrörelsen. Organiationen SBC, Sveriges bostadsrättsföreningars centralorganisation, har inte samma möjlighet som exempelvis HSB och Riksbyggen. De två sistnämnda, med förlov sagt rödfärgade, organisationerna behöver exempelvis inte få speciella tillstånd för att köpa fastigheter, vilket däremot SBC måste ha. Det finns andra exempel på liknande diskriminering av just SBC.

Men, fru talman, för några veckor sedan behandlade bostadsutskottet frågan om den diskriminerande lagstiftning som ger de röda organisationerna HSB och Riksbyggen rättigheter som det politiskt obundna SBC inte har. Det gäller rätten att vara fastighetsmäklare. I det enskilda ärendet beslutade den socialdemokratiska majoriteten i utskottet att stödja det gamla moderata kravet om att ta bort just denna begränsning av många olika begränsningar.

Det är glädjande, och här vill jag ge socialdemokraterna en eloge för att de till slut har ställt upp på den moderata linjen. Men det här är bara en liten liten del av de olika diskriminerande regler som drabbat just SBC. Eftersom socialdemokraterna ganska nyligen visat att de har ändrat inställning, förut-

sätter jag att de också stöder den gemensamma borgerliga reservationen nr 30, som gäller likabehandling av bostadsrättsorganisationer i lagstiftningen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 30.

Inflytandet för de boende får de boende inte själva ansvara för, utan det får endast den s.k. rörelsens egen organisation, Hyresgästföreningen. Det gäller såväl allmänt inflytande som en sådan konkret och nära fråga som inflytandet över reparationer i den egna lägenheten. Att de samtidigt tvingas betala en massa pengar till Hyresgästföreningen och dess kostnader är dubbelt förkastligt.

Inte heller på hyresområdet har man någon möjlighet att påverka bostadskostnaden. Vi har i Sverige en reglering av hyran som faktiskt kommer från den krislagstiftning som infördes i samband med kriget. Den lagstiftningen gäller fortfarande, mer än fyra decennier efter andra världskriget. Detta i kombination med den kommunala bostadsförmedlingens monopolliknande ställning gör att många inte får bo i det område som de önskar.

Samtidigt kan det bli på det sättet att hyran blir högre för bostaden som bostadsförmedlingen har anvisat, trots att den bostaden exempelvis ligger mer ocentralt än den bostad som den som sökte bostad egentligen ursprungligen önskade. Hyreslagstiftningen har gjort att de boende, om man generaliserar, får betala mer i hyra ju mindre nöjd man är med den tilldelade bostaden.

De boendes önskemål får på det viset en helt omvänd ekonomisk effekt. Det är en av orsakerna till att problemen på bostadsmarknaden är så stora som de se facto är i dag i Sverige. Trots att socialdemokraterna borde ha lärt sig av den icke fungerande bostadsmarknaden, har man nyligen infört ett liknande system på lokalhyressidan.

Fru talman! Vi moderater har föreslagit många förändringar på just det fastighetsrättsliga området, som betänkandet behandlar. Om de förslagen bifölls av en riksdagsmajoritet, skulle faktiskt huvudproblemen på bostadsmarknaden bli ett minne blott.

Vi har också fört fram förslag till ytterligare utveckling av bostadsområdet. Ett av förslagen är förslaget om ett hyrköpssystem, som skulle ge de boende ytterligare valfrihet. Med vårt förslag skulle de boende kunna välja att inledningsvis bo med hyresrätt men därefter ha möjlighet att själva, om de så önskar, ta över ägandet av fastigheten.

Fru talman! Jag har visat på att moderaterna har fört fram krav som innebär att många av dagens problem på bostadsmarknaden skulle lösas. Dess värre tvingas jag konstatera att socialdemokraterna står helt tomhänta inför alla de problem som finns.

Jag skulle vilja ställa två frågor till socialdemokraternas representant. Den första frågan är: Har ni över huvud taget några förslag till att lösa de stora problem som vi har på bostadsmarknaden? I så fall vill jag gärna höra de förslagen.

Den andra frågan kanske är onödig, därför att jag förutsätter att socialdemokraterna nu stöder den gemensamma borgerliga reservationen nr 30 när det gäller att avskaffa diskrimineringen av SBC. I ett ärende som vi har behandlat i utskottet efter det att det här betänkandet justerades har ju socialdemokraterna, som jag nämnde, gått med på att ge SBC samma möjligheter

som HSB och Riksbyggen när det gäller en så liten men viktig del som fastighetsmäklarlagen. Jag förutsätter att jag har rätt, om jag ser framför mig en omröstning här i kammaren där socialdemokraterna stöder just reservation 30.

Fru talman! Jag yrkar bifall till de moderata reservationerna nr 1, 8, 18, 28 samt 30.

Sedan vill jag också nämna att vi har prövat en ny teknik vid behandlingen av det här ärendet. I vanliga fall har vi moderater väldigt många motivreservationer sida upp och sida ner. I det här betänkandet har vi prövat en ny variant. Vi har i ett särskilt yttrande talat om på vilka områden som vi har andra uppfattningar än utskottsmajoriteten och andra grunder för det ställningstagande som utskottsmajoriteten har gjort.

Anf. 23 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Fru talman! Förra veckan hölls ett seminarium inom FNs ramar i Karlskrona – för första gången i stadens historia. Seminariet behandlade fördelningsaspekter på skatte- och bostadspolitiken mellan olika befolkningsgrupper. 23 länder var representerade, huvudsakligen europeiska.

Många länder, särskilt från Österuropa, kastar enligt ett tidningsreferat lätt avundsamma blickar mot Sverige och dess höga bostadsstandard. Men "nu på denna konferens skall inte bara fördelarna utan nackdelarna av bostadspolitiken redovisas".

Varje land skulle lämna en rapport över förhållandena i det egna landet. Rapporterna var hemligstämplade för alla utom den inre gruppen. Anledningen till sekretessen var att rapporterna saknar politisk officiell stämpel, något som leder till friare dokument. Det skulle vara mycket spännande att veta vad regeringen lade fram i detta dokument. Att regeringen ser de höga bygg- och boendekostnaderna som en nackdel, det vet vi. Men anser man i övrigt allting bra? Det kanske Lennart Nilsson kan ge oss en belysning av.

Man kan också ställa sig frågan: Vad skulle folkpartiet ta fram för nackdelar i svensk bostadspolitik? Fördelarna känner vi till – att vi i allmänhet bor mycket bra i Sverige. Det finns dock områden, särskilt i de större städerna, där bostadsförhållandena behöver förbättras. Vid förra veckans besök i Göteborg fick vi i bostadsutskottet många exempel på detta.

Fru talman! Folkpartiet kunde bland nackdelarna ta fram en bostadsmarknad som inte fungerar för ungdomar, framför allt inte i storstäderna, för liten rörlighet inom bostadsbeståndet, ett alltför utvecklat regelsystem och ett för litet hyresgästinflytande. För några månader sedan hade vi dock som första punkt haft de alltför höga och växande bostadssubventionerna. Nu bryts denna utveckling genom skattereformen.

Stora förändringar föreslås också i det förslag till bostadsfinansiering som regeringen nyligen presenterade. Men detta skall vi inte debattera i dag utan hålla oss till vad som kallas fastighetsrättsliga frågor, som i mycket handlar om valfrihet, likställdhet och trivsel i boendet.

De första avtalen om boinflytande skrevs 1979 under Birgit Friggebos tid som bostadsminister. Men mycket har tyvärr stannat på pappret, och tilltron till den svenska boendedemokratin är dålig bland svenska hyresgäster. Det visar t.ex. den aktuella storstadsutredningen. Endast tre av tio hyresgäster i

allmännyttan tycker att de kan påverka sitt boende. Motsvarande siffra bland dem som har bostadsrätt är åtta av tio.

Det är svårt att säga varför boendedemokratin inte fungerar som tänkt. Jag tror att både de privata fastighetsägarna, allmännyttan och hyresgästorganisationerna behöver ta nya tag.

I somras "pryade" jag på ett byggnadsföretag och hade då tillfälle att vara med på ett byggmöte. Det var drygt 100 lägenheter som skulle byggas på ett nyexploaterat område. Det var ett av de första byggmötena med representanter för alla underentreprenörer närvarande. Jag blev mycket imponerad över den stora fackkunskap som lyste igenom överallt och också över de snabba beslut och konkreta lösningar som växte fram under sammanträdet. *Där* upplevde man inget byggkrångel.

Jag frågade om man avsåg att ge de blivande hyresgästerna någon del i utformningen av lägenheterna, färgsättningen och utrustningen. Nej, blev svaret – de får ta lägenheterna som vi bestämt dem, annars blir det mycket dyrare!

Vid en stark efterfrågan kan sådant sägas, och tyvärr accepteras det också. Men det är skrämmande att människor inte får bestämma mer över sin bostad. Det är inte förvånande om man hellre väljer egen villa eller bostadsrätt med dess större inflytande.

Jag tycker också att detta öppnar för frågeställningen om det inte är dags att ta fram lägenheter med mindre inredning och större möjligheter för hyresgästerna att successivt öka standarden i sin lägenhet på samma sätt som man ofta gör i ett eget småhus.

Hyresgästen har dock redan i dag möjlighet att bl.a. måla och tapetsera sin lägenhet. Efter samråd med värden kan ytterligare förändringar göras. Denna utveckling bör fortsätta liksom hyresgästernas inflytande över fastighetsunderhållet totalt.

Som framkom vid gårdagens hearing om det nya förslaget till bostadsfinansiering befaras dock att hyresgäststyrt fastighetsunderhåll helt skjutits i sank genom att det föreslås att avsättning till lägenhetsunderhåll skall ersättas med lån. Detta anses rättvist i förhållande till egnahem och bostadsrätter, som kan få ränteavdrag för lån till underhåll. Här utjämnar man visserligen en ojämlikhet, men från flera håll varnas för att detta kan bli en lånefälla, som på sikt höjer hyrorna drastiskt. Risken är väl också stor att eftersom det är fastighetsägaren som skall låna, så får hyresgästerna mycket litet att säga till om i underhållsfrågor. Med de fonder som byggs upp i dag både i hyresrätter och i bostadsrätter kan hyresgästerna kräva mer inflytande.

Jag är också förvånad över att de stora fastighetsbolagen inte mer knyter konsumentgrupper till sig och har en fortlöpande dialog. Bomässorna ger kanske en del, men de besöks ju mer av fackfolk än av blivande bostadskonsumenter.

Bostadsutskottets betänkande nr 1 tar också upp frågan om likabehandling av bostadsrättsorganisationer i lagstiftningen – en stående fråga sedan flera år, som fått samma negativa behandling från den socialistiska sidan.

Äntligen har dock, som Jan Sandberg nämnde, något börjat hända. Socialdemokraterna har nyligen accepterat att i fastighetsmäklarlagen skall SBC, Sveriges bostadsrättsföreningars centralorganisation, jämställas med

HSB och Riksbyggen. Det är bara att beklaga att det är drygt en månad sedan det betänkande som vi nu behandlar justerades och att dessa nya strömningar då inte hade hunnit slå rot hos majoriteten. Om så hade varit fallet, kunde frågan ha fått ett annat bemötande även i detta betänkande. Jag är kanske inte lika optimistisk som Jan Sandberg, som trodde att voteringen skulle utfalla till reservationens fördel, men man kan ju alltid hoppas. Jag hoppas i alla fall att detta är sista gången som vi behöver ha en reservation i denna fråga.

Fru talman! De flesta av de reservationer som folkpartiet står bakom fanns även med när vi hade de fastighetsrättsliga frågorna uppe förra året vid den här tiden. Särskilt mycket nytt har inte kommit till, och jag finner det inte nödvändigt att upprepa alla argument, t.ex. vad gäller förköpslagen, bruksvärdessystemet, inflytandet vid bostadssanering osv. I stället vill jag, som min kollega Erling Bager gjorde vid en frågedebatt med bostadsministern i förra veckan, betona att det är *mindre* av regleringar och förbud som behövs i bostadspolitiken och *mer* av boinflytande och stimulans av rörlighet.

Jag stöder alla reservationer som folkpartiet står bakom men inskränker mig till att yrka bifall till reservationerna nr 21, 30 och 36.

Anf. 24 BIRGER ANDERSSON (c):

Fru talman! Bostadsutskottets betänkande nr 1 handlar om fastighetsrättsliga frågor. Betänkandet behandlade en rad motioner som väcktes under den allmänna motionstiden i år. Totalt behandlas 25 motioner med ca 70 yrkanden. I betänkandet finns 38 reservationer. Centern är med på 14 av dessa. Jag tänker inte i det här anförandet beröra samtliga centerreservationer, utan jag väljer i stället att något mer ingående ta upp en del av reservationerna.

Jag vill börja med reservation nr 27, som behandlar frågan om kooperativ hyresrätt. Sedan januari 1987 pågår en försöksverksamhet med kooperativ hyresrätt. Verksamheten bedrivs med stöd av lagen om försöksverksamhet med kooperativ hyresrätt. Lagen gäller till utgången av 1991.

Kooperativ hyresrätt innebär att det med andelsrätt i en ekonomisk förening följer en rätt att hyra bostadslägenhet. Den ekonomiska föreningen upplåter alltså bostadslägenheter med hyresrätt till sina medlemmar. Den ekonomiska föreningen kan antingen äga fastigheten eller hyra lägenheterna – i det senare fallet brukar det kallas boföreningar. Lägenheterna vidareupplåts alltså till de boende. Det är i första hand Riksbyggen och SABO som bedriver verksamhet med kooperativa hyresrätter.

I Stockholm finns sedan lång tid tillbaka Stockholms kooperativa bostadsförening, SKB. Denna bildades redan 1916, och antalet medlemmar är i dag ca 44 000. SKBs verksamhet omfattas inte av den försöksverksamhet som bedrivs av Riksbyggen och SABO. SKBs verksamhet bedrivs i stället med stöd av övergångsbestämmelser till bostadsrättslagen.

Vi i centern kräver en permanentning av verksamheten med kooperativa hyresrätter. Den kooperativa hyresrätten har enligt vår uppfattning gett så goda erfarenheter att den bör permanentas. Vi vill att regeringen snabbt lägger fram ett förslag som gör kooperativ hyresrätt till ett likvärdigt alternativ.

Tyvärr visar regeringen stor senfärdighet i den här frågan. Tiden rinner i

väg. Först i höst har regeringen tillsatt en utredning med uppgift att utvärdera försöksverksamheten. Jag vill i detta sammanhang ställa en fråga till socialdemokraterna: Varför är socialdemokraterna inte beredda att permanenta den kooperativa hyresrätten?

Reservation nr 30 tar upp frågan om likabehandling i lagstiftningen av bostadsorganisationer. Av debatten har redan framgått att det är moderaterna och folkpartiet som tillsammans med centern står bakom den reservationen.

Det finns för närvarande tre stora bostadsrättsorganisationer, HSB, Riksbyggen och Sveriges bostadsföreningars centralorganisation, SBC, på den svenska bostadsmarknaden. Dessa organisationer behandlas olika i lagstiftningen. Jan Sandberg har delvis varit inne på det, men jag vill komplettera vad han sade. Vi är i dessa tre partier överens om att SBC diskrimineras i förhållande till de båda andra organisationerna. I bostadsrättslagen, i tillståndslagen och i fastighetsmäklarlagen diskrimineras SBC. Det är orättfärdigt.

SBC har en omfattande verksamhet och har dessutom sedan några år en särskild förening – SBC Bo – som har till syfte att för sina medlemmar bygga bostäder, som upplåts med bostadsrätt. Antalet bosparande medlemmar i SBC Bo uppgår till ca 19 000.

Tillståndslagen och bostadsrättslagen faller under bostadsutskottet, medan fastighetsmäklarlagen hanteras av lagutskottet. När det gäller fastighetsmäklarlagen har bostadsutskottet yttrat sig till lagutskottet. Då hände det märkliga att ett enigt bostadsutskott framförde den åsikten att lagutskottet bör föreslå riksdagen att ändra fastighetsmäklarlagen så, att SBC eller förening inom SBC jämställs med HSB och Riksbyggen.

Däremot vägrar socialdemokraterna fortfarande att jämställa SBC med Riksbyggen och HSB i bostadsrättslagen och i tillståndslagen. Min fråga till socialdemokraternas talesman Lennart Nilsson blir: När tänker socialdemokraterna likabehandla SBC, HSB och Riksbyggen? Varför vill inte socialdemokraterna ge SBC och dess medlemmar och ca 19 000 bosparare samma rättigheter som de människor som engagerat sig i HSB och Riksbyggen? Jag hoppas att Lennart Nilsson utnyttjar tillfället att besvara mina frågor.

Jag vill ta upp ytterligare ett område i mitt anförande, nämligen de kommunala bostadsförmedlingarna. Enligt bostadsförsörjningslagen kan regeringen ålägga kommun att anordna bostadsförmedling. I våras framhöll företrädare för bostadsdepartementet i ett pressmeddelande: "Det är dags att inrätta förmedlingar i de kommuner som inte har några i dag." Av uttalandet kan man dra slutsatsen att bostadsministern vill tvinga kommuner att inrätta bostadsförmedlingar.

I centern har vi en annan syn på beslutsfattandet. Vi vill decentralisera beslutsfattandet. Vi litar på kommunalpolitikerna. Jag tycker att det är märkligt att regeringen har framfört funderingar på att ålägga kommuner att inrätta bostadsförmedlingar. Det är att göra det litet för lätt för sig. Man diskuterar inte alls kostnaderna i sammanhanget. Jag är också förvånad över att socialdemokraterna har ett så litet förtroende för kommunalpolitikerna. Det är kommunpolitikerna som står närmast kommuninvånarna och som bäst kan bedöma hur man skall lösa bostadsfrågorna i den egna kommunen.

Enligt nuvarande bestämmelser skall den kommunala bostadsförmed-

lingen vara avgiftsfri. Vi i centern vill öka kommunernas frihet. Därför vill vi ändra lagstiftningen så, att kommunerna ges en möjlighet att ta ut en avgift, om de så önskar. Då skulle bostadsförmedlingarna få bättre resurser och kunna arbeta mer aktivt för att ge en bättre service till kommuninvånarna.

I detta betänkande behandlas också många frågor som gäller boendeinflytandet, och jag vill här något beröra frågan om hyresgästernas inflytande. Vi i centern har i det avseendet många krav i betänkandet. Vi anser att det fortfarande finns en rad hinder när det gäller inflytandet för de boende. Genom att ta bort hinder och stärka boendeinflytandet vill vi skapa ökad trivsel, ökat engagemang och större gemenskap i bostadsområdena.

Jag vill också säga några ord om lokalhyreslagstiftningen. Genom de ändringar i lokalhyreslagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1989 stärktes lokalhyresgästernas ställning. Vi i centern vill ytterligare stärka de små företagens ställning på lokalhyresmarknaden. Vi vill ha ett samhälle där arbete, service och boende har ett nära samband. Det förutsätter att många små företag för produktion och service finns i närsamhället. Men småföretagen är liksom andra beroende av stabila och långsiktigt angivna villkor för att kunna bedriva sin verksamhet.

Strukturomvandlingen och de ofta kraftiga hyreshöjningarna på lokalhyresmarknaden gör att många lokalhyresgäster tvingas ge upp sin verksamhet. Ekonomin blir alltför ansträngd. Man klarar inte kostnadshöjningarna. Butiker läggs ner, och många småföretagare inom serviceyrkena försvinner. Servicen utarmas. Vi i centern vill stärka lokalhyresgästernas ställning på hyresmarknaden. Vi vill ha ett väl fungerande närsamhälle.

Fru talman! Jag tänker i detta anförande inte beröra några fler av centerns reservationer. Jag ställer mig bakom samtliga reservationer som centern finns med på i detta betänkande, men för att underlätta voteringen nöjer jag mig med att yrka bifall till reservation nr 27.

Anf. 25 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Bakom den torra titeln Vissa fastighetsrättsliga lagstiftningsfrågor – ämnet för den här debatten – döljer sig en rad angelägna frågor för alla boende. Vänsterpartiet har på detta område ställt en rad olika förslag. Gemensamt för alla förslagen är att de syftar till att stärka hyresgästers eller – med den term vi föredrar – hyresrättshavares skydd och möjlighet att påverka sin egen boendesituation.

Vår inställning i dessa frågor är väl känd, och jag skall därför bara lyfta fram några av de punkter på vilka vi reserverat oss mot utskottet eller eljest har särskilda synpunkter

För det första anser vi, i likhet med utskottsmajoriteten, att nuvarande regler för expropriation bör bibehållas. Att, som moderaterna kräver, öka kommunernas ersättning för exproprierade fastigheter skulle enbart stärka den privata fastighetsägarens ekonomi och knappast de boendes. Inte ens av borgerligt styrda kommuner har moderaterna fått stöd i denna fråga.

För det andra är förköpslagen ett område, där både moderater och folkpartister ifrågasatt nuvarande lagstiftning. Vänsterpartiet instämmer i utskottets bedömning att lagen varken bör ändras eller ses över i det avseendet. Däremot är det viktigt att hyresrättshavarnas inflytande stärks. Vi anser

därför att hyresrättshavarna skall tillfrågas och ge sitt godkännande vid köp av fastighet. Det finns i dag rätt för hyresrättshavare att lägga in veto vid ombyggnader. Men vi föreslår också att en avgift skall tas ut vid försäljning, exempelvis med 10 % av försäljningssumman. En sådan åtgärd skulle ge uppskattningsvis 25 miljarder till staten och kommunerna. Jag har svårt att förstå varför socialdemokraterna inte säger ja till denna möjlighet för staten och kommunerna att öka sina inkomster.

För det tredje gäller det hyressättningen. Bruksvärdessystemet är en annan återkommande fråga, där de borgerliga partierna vill öka marknadskrafternas avgörande vad det gäller hyressättningen. I vänsterpartiet är vi angelägna om att behålla bruksvärdessystemet och förbättra det.

I reservation nr 12 från moderaterna och folkpartiet finns ett krav på att även andrahandsuthyrning skall vara marknadsmässig. Jag undrar därför om ni anser att förstahandshyresgäster skall kunna ta ut vilket pris som helst av den som hyr i andra hand. Jag undrar också varför inte bruksvärdessystemet gäller lokalhyror. I alla andra sammanhang brukar moderater och folkpartister värna om småföretagarna och deras möjligheter att överleva och bedriva sin verksamhet. Varför gör ni inte det i det här sammanhanget? Det är mycket väl känt att höga lokalhyror lätt kan knäcka småföretag och butiker i t.ex. nyproduktionen.

För det fjärde gäller det förhandlingssystemet. Det kan låta tilltalande att, som föreslås i borgerliga reservationer, låta enskilda hyresgäster själva förhandla om sin hyra. Men jag har svårt att förstå annat än att det bara skulle stärka de hyresgäster som har stora juridiska kunskaper, som är starka och som själva kan sköta förhandlingar. Däremot är det för de allra flesta inget steg framåt. Vi avvisar därför detta förslag.

Däremot anser vi i vänsterpartiet att det är viktigt att införa primär förhandlingsskyldighet vid fastställande av förstagångshyran för alla lägenheter, alltså även inom den privata sektorn, liksom vid förändrings- och förbättringsåtgärder.

Deltagarna från bostadsutskottet i riksdagens resa till Göteborg fick tillfälle att se hur problemet med de höga förstagångshyrorna slår i det privata beståndet. Detta lyftes särskilt fram som ett stort problem av hyresgäströrelsen i Göteborg.

Jag kommer för det femte till boinflytandet. Tidigare i debatten behandlade frågor har på olika sätt berört boendeinflytandet, men det finns fler förslag som direkt kan öka hyresrättshavarnas inflytande. Ett exempel härpå finns i reservation nr 25, där vi föreslår att hyresrättshavare bör kunna finnas med i bostadsföretagens styrelser samt vid byggande och förvaltning.

En ytterligare aspekt på inflytandet gäller den viktiga frågan om att slippa betala för kabel-TV, en service som många hyresrättshavare inte ens har efterfrågat men som de ändå tvingas betala för. Detta borde vara ett självklart krav.

För det sjätte gäller det frågan om bostadsanvisning. Vänsterpartiet anser att kommunerna bör ha rätt att kräva att få anvisade bostadssökande accepterade av fastighetsägaren. I dag sker en obehaglig överprövning från fastighetsägarens sida, trots att kommunerna redan har undersökt om den anvisade personen är lämplig eller inte.

Vi anser också att en obligatorisk bostadsförmedling bör införas och att bostadsförmedlingen självfallet skall vara avgiftsfri.

Bl.a. moderaterna och folkpartiet har talat om de stora problemen på bostadsmarknaden. Vi i vänsterpartiet delar uppfattningen att det finns stora problem på bostadsmarknaden i dag. De största problemen, som vi ser det, gäller bristen på inflytande för hyresrättshavarna, den omfattande spekulationen och de skyhöga hyrorna för nyproducerade lägenheter. Vi är alltså överens om att problemen är stora, men vi är inte överens om recepten för att lösa problemen.

Jag har nu redovisat några av vänsterpartiets ståndpunkter i bostadspolitiken och i de fastighetsrättsliga frågorna. Jag står självfallet bakom alla de reservationer som mitt parti har fogat till betänkandet, men jag inskränker mig till att yrka bifall till reservationerna nr 6 och 23.

Anf. 26 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Bostadspolitiken står inför en brytningstid, liksom så mycket annat som vi vant oss vid under efterkrigstiden. Den traditionella bostadspolitiken, såsom den har utformats, räcker inte för att lösa dagens och framtidens bostadsproblem. Det är dags för en ekologisk bostadspolitik. Med denna utgångspunkt, som miljöpartiet de gröna har, är det omöjligt att i avgörande grad stödja vare sig borgare eller socialister i bostadspolitiken.

Allt fler människor söker sig till en ekologiskt sund bostadsmiljö. Den s.k. Ekobyrörelsen är i dag en av de få framväxande folkrörelserna i Sverige. Känslan av att kunna behärska sitt boende och sin närmiljö, att ha överblick, närhet och allt inom räckhåll är livskvaliteter som vi allt tydligare eftertraktar.

Det anonyma boendet, de påvra miljonprogramsmiljöerna, de usla materialen, de slarvigt hopkomna husen och den fjärrstyrda förvaltningen – allt detta reagerar vi mot med eftertryck. Men det krävs mer än boverkets sympatiska avregleringar. Det krävs mer av bostadsdebatt för att klargöra hur människor verkligen vill förändra och påverka sitt boende.

Varken höger eller vänster inom bostadspolitiken sörjer här för det nödvändiga trendbrottet. Varken privatisering eller socialisering kan klara anpassningen till de ekologiska utgångspunkterna. Det gäller att i viss mån både privatisera och socialisera – skulle man kunna säga med gamla termer. Men det måste ske i andra former än de traditionella och inte på det sätt som exempelvis moderaterna och vänsterpartiet föreslår i de motioner som behandlas i detta betänkande. Även om det i enskildheter finns många sympatiska drag i deras förslag, kan vi inte annat än i några få fall stödja dessa.

Miljöpartiet de gröna återkommer med förslag till en sammanhållen ekologisk bostadspolitik. Det krävs här stora tag. I korthet kommer förslagen att beröra möjligheterna för långt fler hushåll än i dag att äga sina bostäder, att massförvaltning och massägande av bostäder avvecklas, att bostäder garanterars alla och att man varken skall vinna eller förlora på sitt boende. Kanske skall bostadsförmedling och mäklarverksamhet prövas ingå i ett nytt system för effektivare omsättning och byten av bostäder.

Fru talman! Tyvärr kunde inte någon miljöpartist delta vid justeringen av detta betänkande, och det är anledningen till att vi inte formellt har några

reservationer och inte heller något särskilt yttrande, där vi kunnat framföra de meningar som jag här gett uttryck för. Vi stöder därför några center- och vänsterpartireservationer.

Det gäller bl.a. vänsterpartiets reservation nr 6. Det är viktigt att skärpa kraven på handeln med bostadsfastigheter. Ja, frågan är om det över huvud taget är förenligt med gröna utgångspunkter att jättestora bostadsbestånd ägs enskilt eller ens allmänt, om det finns möjlighet för de boende att själva äga och efter bästa förmåga förvalta sin bostad.

Vi stöder också tankegångarna i reservationerna nr 14, 15 och 16 i syfte att förbättra lokalhyresgästernas situation. Många småföretagare lever farligt, eftersom hyressättningen är fri och besittningsrätten svag.

Vi är glada för att vi har fått centerns och vänsterpartiets stöd i reservation nr 23 för vår motion att hyresgäster skall slippa tvångsanslutning till kabel-TV. Det vore en naturlig frihetslinje att även andra partier stödde det kravet.

Vi stöder centerns reservation nr 27 med krav på att den kooperativa hyresrätten permanentas som den goda besittningsform den är.

Förslaget om ägarlägenheter, såsom det här framförs i moderat tappning, kan snart vara moget att förverkligas. Det krävs dock en hel del restriktioner på bostadsmarknaden för att motverka spekulation. Men visst – varför skall inte hyresgäster kunna få ta över sina inbodda lägenheter som ägare. Ingenting i vår ideologi motsäger en spridning av ägande och ansvar på detta sätt. I dag är vi dock inte beredda att stödja förslaget.

Vi tycker att det är dags att likabehandla SBC med andra bostadsrättsorganisationer, liksom hela utskottet nyligen tyckte det när det gäller mäklarlagen. Det vore naturligt att vi här i kammaren kom överens om att stödja reservation 30.

Bostadsförmedling och bostadsmäkleri är sammantaget en verksamhet som har en mycket stor betydelse för att människor skall hitta den bostad de söker. Här finns mycket att göra. Vi tycker dock inte att riksdagen skall tvinga alla kommuner att ha en obligatorisk bostadsförmedling. Förhållandena i stora och små kommuner är väldigt olika. Jag tror att en utbyggd förmedling av såväl hyresbostäder som ägarbostäder kan vara något som vi bör utveckla.

Vänsterpartiet tar i reservation nr 37 upp krav på ett lagförslag som möjliggör att s.k. övernattningslägenheter blir permenentbostäder. Jag kan se svårigheten i att få till stånd en fungerande lag, men jag vill ändå stödja reservationens krav på ett lagförslag.

Jag hade inte tänkt yrka bifall till någon av reservationerna, men eftersom vi tyvärr inte var närvarande vid justeringen av betänkandet har jag här ändå förklarat vår inställning i dessa frågor. Efter att ha hört debatten och efter att under tiden ha blivit störd av den s.k. gula kammarblanketten, vill jag särskilt stödja reservation nr 23, som andra talare har yrkat bifall till tidigare.

Anf. 27 LENNART NILSSON (s):

Fru talman! Jag skulle vilja börja med att yrka bifall till utskottets hemställan i bostadsutskottets betänkande och därefter ge Ingrid Hasselström Nyvall rätt i att det inte har tillkommit så mycket nytt i detta ärende sedan det behandlades förra året. Det är samma gamla krav som upprepas från olika

håll, och mot den bakgrunden kanske det inte finns någon större anledning att gå djupare in på detaljer kring detta. Låt mig bara konstatera att en hel del av de motioner som behandlas i betänkandet och en del av reservationerna är föremål för utredningar i olika sammanhang. Jag tänker på hyreslagstiftningen, tillståndslagen, osv.

I fråga om kooperativa hyresrätter, som Birger Andersson tog upp, är det efter förslag från den socialdemokratiska regeringen sagt att det skall ske en utvärdering. Vi tycker att den kooperativa hyresrätten är en utmärkt form av boende, men för att se om någonting behöver förbättras i det sammanhanget, bör man genomföra denna utvärdering. Det är naturligtvis enkelt att säga att detta skall permanentas omedelbart, men låt oss ändå studera utvärderingen för att se om det finns några förbättringar som behöver genomföras i sammanhanget.

När man lyssnar till Jan Sandberg skulle man kunna tro att vi befann oss på något slags torgmöte, där man i gammal känd moderat stil varnar för de röda spöken som finns runt omkring i landet och där man säger att socialdemokrater är för allting som handlar om regleringar, lagar, osv.

Vi socialdemokrater vill inte ha några lagar som inte behövs. Vi vill inte ha krångliga regler, utan vi vill naturligtvis ha det så enkelt som möjligt. Men allt skall utgå från det som Jan Sandberg nämnde, nämligen att vi skall kunna bedriva en social bostadspolitik i det här landet. De olika lagstiftningar som finns på detta område handlar mycket om att göra det möjligt att bedriva en social bostadspolitik. Vi socialdemokrater har ingen anledning att skämmas för den bostadspolitik som vi har bedrivit i vårt land. Det borde Jan Sandberg och moderaterna också kunna inse.

Efter att ha åkt runt här i världen för att studera bostadsfrågor kan vi konstatera att vi i Sverige har det bra mycket bättre än människor i i stort sett alla länder som vi över huvud taget har besökt. Det gäller vår utrymmesstandard, det gäller kostnader i förhållande till inkomst, m.m. Visserligen kan vi ibland uppleva att vi har problem, men jag tycker att det finns anledning att fundera litet över proportionerna här i tillvaron. Det borde även moderaterna göra.

Vad är det moderaterna vill göra? Jo, de säger att de vill öka rörligheten. Och det sade Ingrid Hasselström Nyvall också. De säger att det är för litet rörlighet på bostadsområdet. Men säg detta till alla de människor som bor exempelvis här i Stockholms innerstad i hyresbostäder! Dessa människor är i dag mycket oroliga för att hyrorna skall börja marknadsanpassas och att bruksvärdessystemet skall avskaffas. Detta är ju egentligen det som framför allt moderaterna vill. De tycker inte att bruksvärdessystemet skall gälla.

För oss socialdemokrater är detta viktigt. Om moderat bostadspolitik får gehör i det här landet, innebär det att många inte minst av de pensionärer som bor exempelvis här i Stockholms innerstad får lov att flytta, eftersom marknaden kommer att slå igenom och medföra hyror som gör att vanligt folk över huvud taget inte har en chans att bo i sådana bostäder, dvs. i attraktiva lägenheter. Det är därför vi har ett bruksvärdessystem som knyter an till den sociala bostadspolitiken, som egentligen är ganska unik i världen. När vi är ute och studerar andra länder borde också de av utskottets ledamöter som förespråkar att det skall ske intrång och försämringar i bruksvärdessys-

temet, inse detta. I dessa länder är det nämligen verkligen fråga om segregation och liknande när det gäller bostäderna, och detta beror på att man släpper marknaden fri och inte tillämpar den sociala syn som vi har i vårt land.

Det förekommer också en diskussion om att kommunerna har en för stark ställning. Vad är en kommun, Jan Sandberg, och vad består kommunen av? Jo, kommunen består av människor, och kommunen har att tillgodose kommuninvånarnas önskemål. Det är i kommunerna fria val vart tredje år, och människorna i kommunerna får då bestämma vem som skall styra verksamheten i deras kommun. Jag tycker därför att det är angeläget att vi här i riksdagen, som stiftar lagar, ger kommunerna och deras invånare möjligheter att styra sin egen verksamhet, allt för att undvika spekulation och annat som innebär att vi inte kan bedriva en social bostadspolitik.

Många av oppositionspartierna här i riksdagen tycker inte om hyresgäströrelsen och framför allt inte om det råkar finnas en eller annan socialdemokrat i organisationen. Det verkar så.

Jag vill påstå att hyresgästerna runt om i landet utgör en av de mest levande folkrörelserna i vårt land. Jag hörde senast i går att Hyresgästernas riksförbund har en ökad medlemstillströmning. Jag tycker att det är angeläget att vi har starka hyresgästorganisationer och starka organisationer över huvud taget, som kan företräda sina medlemmar emot de krafter som har så mycket styrka och kunskap i form av juridisk expertis och annat. Därför är det angeläget att vi även har starka hyresgästorganisationer, och detta slår vi socialdemokrater vakt om.

Då sägs det emellertid: Men inte skall de som inte är medlemmar i hyresgäströrelsen behöva betala för fritidsverksamhet. Då kan man fundera över om de människor som inte har några barn skall betala för lekredskapen ute på gården eller om de som inte tvättar i tvättstugan skall vara med och betala för tvättmaskinerna.

Jag vill alltså påstå att vi socialdemokrater inte vill ha mer lagar än vad som är nödvändigt. Vi vill inte ha mer krångel än vad som behövs för att kunna bedriva en social bostadspolitik. Vi har inget emot SBC den dag SBC har samma syn på den sociala bostadspolitiken, den dag då verksamheten har en social prägel och bedrivs på ett folkrörelsekooperativt sätt. Vad det handlar om är nödvändigheten av att utgå från den syn som finns inom folkrörelsekooperationen.

Vi socialdemokrater utgår när det gäller lokalhyrorna från att regeringen följer dessa frågor. Det finns en del problem i dessa sammanhang, men jag utgår från att regeringen följer detta och att man vidtar åtgärder om detta är nödvändigt för att stärka lokalhyresgästernas ställning ytterligare.

Anf. 28 BIRGER ANDERSSON (c):

Fru talman! Lennart Nilsson började sitt anförande med att säga att nu kommer de gamla kraven upp igen. Det är riktigt att många krav återkommer. Man måste då ställa sig frågan: Varför återkommer dessa krav? Jo, Lennart Nilsson, de återkommer därför att socialdemokraterna inte lyssnar på de förslag som framförs. Socialdemokraterna utgår tydligen ifrån att alla förslag som kommer från oppositionspartierna skall avstyrkas. Jag tror att det är mycket farligt att bedriva politik på det sättet. För min del anser jag

att om det kommer bra och vettiga förslag är det vår skyldighet som rikspolitiker att ställa oss bakom dem oavsett från vilket parti de kommer.

I ett sammanhang kan vi se detta, och det gäller fastighetsmäklarlagen som vi tidigare har varit inne på. Där har ni ändrat er. Ett enigt bostadsutskott kom fram till att SBC skall likabehandlas i fastighetsmäklarlagen. Det tyder på att om berättigade krav återkommer lyssnar socialdemokraterna så småningom och ställer sig bakom dessa. De krav som vi från centern tycker är berättigade skall vi återkomma med. Jag hoppas att socialdemokraterna till nästa år funderar litet ytterligare så att vi får stöd för våra synpunkter.

Jag vill också säga något om den kooperativa hyresrätten, som Lennart Nilsson gick förbi mycket hastigt. Lennart Nilsson var med på utskottsresan till Göteborg, där vi träffade företrädare för det allmännyttiga bostadsföretaget Poseidon. Erfarenheterna i Göteborg av de kooperativa hyresrätterna var mycket goda. Lennart Nilsson representerar ju Göteborgs och Bohus län, och han har därför möjlighet att ställa ytterligare frågor om det var något som var oklart i sammanhanget.

I kommittédirektiven för en utvärdering av den kooperativa hyresrätten skriver storstadsutredningen följande: Utredningen anser att det är mycket som talar för att den kooperativa hyresrätten varaktigt etableras på den svenska bostadsmarknaden och föreslår bl.a. mot denna bakgrund att försökslagstiftningen om kooperativ hyresrätt ersätts med en permanent lagstiftning. Det är just vad vi i centern önskar oss. Jag hoppas att socialdemokraterna så snabbt som möjligt ställer upp på de önskemålen.

Jag vill påminna Lennart Nilsson om de frågor jag ställde om SBC. Jag ber att få upprepa frågorna: När tänker socialdemokraterna likabehandla SBC, HSB och Riksbyggen? Vad är det för fel på SBCs nuvarande organisation? Vad är det ni inte accepterar? Jag vill inte ha något allmänt flum i sammanhanget utan ett konkret besked. Vad är det som ni inte accepterar?

Anf. 29 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Fru talman! Det är alldeles riktigt att vi upprepar berättigade krav, vilket också Birger Andersson har framfört. Det är inte så mycket nytt, och det höll Lennart Nilsson också med om. Jag tycker att det är onödigt att ta upp tiden med att här upprepa samma argumentation som vi hade förra året, men vi vidhåller för den skull våra krav. Det vore mycket roligt om socialdemokraterna nu ville visa sin ändrade inställning till SBC. Det lönar sig att tjata, vilket jag sade i debatten förra året.

När det gäller rörligheten på bostadsmarknaden tror jag att den kan öka med vissa åtgärder, Lennart Nilsson, utan att man för den skull behöver försätta människor i en svår situation. Jag vill inte gå fram så hårt att människor som bott i en lägenhet i innerstan i hela sitt liv skall tvingas flytta. Däremot kan det vara bra om de flyttar om lägenheten är för stor och de inte behöver ha de ytor eller den standard som finns utan kan nöja sig med mindre.

Det är viktigt att man stöder den rörligheten på olika sätt. Jag själv är positiv till det förslag från boverket som ännu inte är konkretiserat och behandlat men där tankegången är att man på något sätt skall stödja en omflyttning, naturligtvis helt utan tvång. Jag tror också att man kan öka rörligheten genom att t.ex. bostadsrättsinnehavare får ta ut det belopp i hyra för lägenhe-

terna som det skulle kosta dem att bo där själva, naturligtvis med något tillägg för skäligt slitage. Som det nu är, är det många som inte hyr ut t.ex. en bostadsrättslägenhet i andra hand eftersom det skulle gå med direkt förlust.

Det finns möjlighet att bygga s.k. additionslägenheter, vilket också skulle kunna hjälpa en studerande eller en äldre människa att ha en bostad i anslutning till en annan lägenhet. Sedan kan detta tillägg bidra till att en familj kan få en större lägenhet. Det finns många smådetaljer med vilka man kan öka rörligheten utan att för den skull låta det gå hårt ut över enskilda människor.

Anf. 30 JAN SANDBERG (m):

Fru talman! Ja, Lennart Nilsson, jag kanske lät litet engagerad i talarstolen. Det beror på att jag faktiskt är ganska upprörd. Även om vi diskuterar dessa frågor år efter år råder det ändå de facto stora problem på bostadsmarknaden.

Lennart Nilsson slår sig för bröstet och säger att Sverige är ensamt i världen om sin bostadspolitik. Ja, det tror jag det. När man sett hur det fungerar i Sverige finns det inte många andra länder som är intresserade av att ta över vad socialdemokraterna kallar den sociala bostadspolitiken men som faktiskt har blivit mer asocial än social. Lennart Nilsson säger också att man inte vill ha några krångliga regler och onödiga lagar. Men jämför svensk lagstiftning på detta område med den lagstiftning som Lennart Nilssons partivänner i andra europeiska länder, om vi skall röra oss i närområdet, anser rimlig på bostadsmarknaden! Där finns mycket stora skillnader. Sverige är ett av de mest genomreglerade länderna just när det gäller bostadsområdet.

Det är självklart att vi moderater för fram samma gamla krav i den här debatten som i motsvarande debatt förra året, eftersom det är samma gamla problem och samma gamla politik som styr bostadsmarknaden. Jag tror inte att exempelvis de ungdomar som i dag står i bostadskö, eller alla andra som står i bostadskö, eller de pensionärer som tvingas söka socialbidrag för att klara av att betala reavinstskatten när de flyttar till en lika stor lägenhet på en annan våning tycker att det är en bra bostadspolitik. Är detta en social bostadspolitik? Är den svenska bostadsmarknaden så bra som Lennart Nilsson säger? Fråga människorna! Jag är övertygad om att Lennart Nilsson dess värre inte kommer att få det svar han förväntar sig.

Jag märkte inte ens en antydan till svar på den fråga som jag ställde i mitt inledningsanförande. Lennart Nilsson kan inte bara säga att allt är jättebra i Sverige. Visst finns det problem på bostadsmarknaden, det borde även Lennart Nilsson inse. Vilka åtgärder är socialdemokraterna beredda att vidta för att lösa dessa problem? Tydligen inga. De är inte beredda att ändra inriktningen på sin politik.

Det sades att det är bra med starka hyresgästföreningar. Det kan man tycka. Men varför är hyresgästföreningen så stark i jämförelse med andra? Det är därför att hyresgästföreningen har en monopolställning som en majoritet av lagstiftarna i denna kammare, framför allt socialdemokraterna, har givit den. Det tror jag det, att det inte kan växa upp andra starka hyresgästorganisationer när hyresgästföreningarna har denna lagstipulerade monopolställning.

Så till uttalandena om att marknadsmässig hyra skulle vara en katastrof

och att moderat politik skulle innebära detta. Det vi säger är att man i första hand skall justera det hela så att det inte blir dyrare att bo ocentralt än centralt. Jag vill citera en ledamot av kammaren under den förra perioden, Bo Södersten. Han sade följande om det svenska hyressättningssystemet: "Denna hyressättningsprincip är fullständigt orimlig och leder till stora orättvisor."

Min fråga kvarstår. Vad vill socialdemokraterna göra? Vill man inte göra någonting?

Anf. 31 LENNART NILSSON (s):

Fru talman! Låt mig till Birger Andersson säga att vi socialdemokrater är beredda att acceptera bra förslag både i utskottet och här i kammaren. Problemet är bara att de förslag som har kommit från oppositionen inte är bra, och därför kan vi inte acceptera dem. Så enkelt är det.

Sedan försöker Birger Andersson att måla upp något slags motsättning när det gäller den kooperativa hyresrätten. Den tillkom ju på socialdemokratiskt initiativ. Vi tycker att den kooperativa hyresrätten är bra.

Låt mig säga något om detta med rörligheten på bostadsmarknaden. Jag vill ta ett litet exempel. Jag har en mor som är änka och som vill bo kvar i den bostad hon bott i sedan år 1946. Hennes enda önskan är att bo kvar, och hon är naturligtvis beredd att använda en del av sin pension för att klara detta. Det är precis på samma sätt för många andra människor. Att byta bostad är inte som att byta skjorta, köpa en ny bil eller något annat. Bostaden är för människor en del av livet. De fäster sig vid grannar och bekanta, sin omgivning, sin trädgård eller vad det nu kan vara. Därför är det litet farligt om nästan allt på detta område skall marknadsanpassas och bruksvärdessystemet därigenom avskaffas. Detta leder ofrånkomligen när det gäller attraktiva lägen, inte minst i innerstaden, till att många människor vill, men inte kan bo där, eftersom hyran kommer att stiga.

Jan Sandberg sade att detta är samma gamla politik. Jag replikerar genom att säga att det är samma gamla krav från högerhåll. De handlar om att hyresgästerna och deras organisationer är för starka. Det finns för många lagar som medger en social bostadspolitik. Man skall låta marknaden ta hand om allting, vilket leder till stora, djupa orättvisor.

När det gäller bostadspolitiken i stort får vi anledning att diskutera denna i samband med det lagförslag om bostadsfinansieringen som har lagts fram. Nu har vi att diskutera samma gamla krav som har kommit tillbaka år efter år. De blir inte bättre, utan de är lika dåliga som de någonsin har varit.

Den dag som SBC har samma uppbyggnad och samma organisationsstruktur som bygger på folkrörelsekooperativ finns det kanske inte någon anledning att säga nej. Men så är ju inte fallet i dag. Det är därför som vi säger nej.

Anf. 32 BIRGER ANDERSSON (c):

Fru talman! Jag börjar med att kommentera Lennart Nilssons egentligen ganska så säregna påstående att socialdemokraterna är beredda att acceptera bra förslag. Till detta betänkande finns ca 70 yrkanden, och inget av dessa förslag är tydligen bra. Jag rekommenderar Lennart Nilsson att läsa

dessa yrkanden ytterligare en gång. Det kan väl inte vara så, att det enbart är socialdemokraterna i denna kammare som kan komma med bra förslag. Jag tycker att det finns anledning för Lennart Nilsson att titta litet extra på de motioner och yrkanden som de övriga politiska partierna har avgett.

Lennart Nilsson slog sig för bröstet och sade att det var socialdemokraterna som kom med de ursprungliga tankegångarna om den kooperativa hyresrätten. För närvarande är denna lag en lag som gäller på försök till den 31 december 1991. Såvitt jag kan förstå är socialdemokraterna nu beredda att förlänga denna försöksverksamhet. Vi i centern anser att erfarenheterna är så goda – jag hoppas att även socialdemokraterna tar till vara erfarenheterna – att vi vill att denna lagstiftning skall permanentas. Jag har talat med både SABO och Riksbyggen. Det visade sig att dessa bostadsföretag har kooperativa hyresrätter i sina verksamheter. Riksbyggen har kooperativa hyresrätter i bl.a. Stockholmstrakten, Lund, Borås och Örebro, och SABO har sådana hyresrätter från Piteå och ner till Lund. Man märker hela tiden ett växande intresse för kooperativa hyresrätter. Det är faktiskt dags, Lennart Nilsson, att arbeta fram en permanent lagstiftning.

Beträffande lokalhyreslagstiftningen sade Lennart Nilsson att han utgick ifrån att regeringen följer dessa frågor. Det vore värdefullt om Lennart Nilsson kunde ge ett klart besked om att regeringen följer dessa frågor och att man är beredd att vidta de förändringar som kan vara aktuella.

I vår reservation, som står att läsa på s. 41–42 i betänkandet, har vi redovisat vår syn på vilka förändringar som behöver genomföras. Om Lennart Nilsson efter ytterligare en genomläsning blir övertygad om att våra synpunkter är riktiga, finns det möjligheter att stödja den reservationen. Det finns även möjligheter att stödja reservation 27, där vi strävar efter att få en permanentning av lagstiftningen om kooperativa hyresrätter.

Anf. 33 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Fru talman! Till Lennart Nilsson vill jag säga att jag inte har den minsta åstundan till att inte vilja låta hans mor bo kvar i sin lägenhet. Det är verkligen angeläget att den som vill bo kvar skall få göra det. Ändå vet man att det faktiskt är många som vill röra på sig, men de mäktar inte. De behöver stöd, kanske inte samhällets stöd men de behöver på olika sätt få hjälp med en omställningsprocess när det gäller bostadsfrågan. Detta är en del i denna rörlighet, kanske inte den största, men den utgör ändå en bland andra faktorer.

Lennart Nilsson är så kolossalt subjektiv i sina bedömningar. Jag tycker att vi från de politiska partierna måste försöka ha en mer objektiv syn, även om vi företräder en ideologi. Lennart Nilsson talar hela tiden om att allt är så bra, att ingenting behöver ändras. Men detta är ju en subjektiv bedömning. Andra kanske inte delar denna uppfattning, vilket de har gett uttryck för i motioner och reservationer. Det står ju naturligtvis alla fritt att tycka att allting är bra, men jag tycker att man borde ha en något mer överblickande syn.

Lennart Nilsson sade att man var beredd att diskutera om SBC skall få samma rättigheter som folkrörelserna när SBC blir likställt med de andra folkrörelserna. Men varför måste SBC vara organiserat likadant och se ut på samma sätt som folkrörelserna? SBC kan väl vara en bra rörelse, även om

den inte är precis lik de andra folkrörelserna. Det finns plats för mer objektivitet och mer hänsyn till individen. Av alla Sveriges hyresgäster är nästan ingen den andra lik.

Anf. 34 JAN SANDBERG (m):

Fru talman! Jag vill beröra en grupp som har stora problem med bristen på rörlighet när det gäller dagens bostadsmarknad. Det finns tiotusentals småbarnsfamiljer som bor i små lägenheter, t.ex. tvåor. Det är par med barn som mycket gärna vill bo i en större lägenhet, men de har ingen möjlighet att få sitt önskemål tillgodosett till följd av den inlåsning som i dag finns på bostadsmarknaden och som är ett resultat av den förda politiken. Den vill vi moderater ändra på för att se till att alla dessa barnfamiljer får en chans att lösa sina bostadsproblem.

Lennart Nilsson sade att den dag SBC har samma uppbyggnad som bl.a. HSB och Riksbyggen är socialdemokraterna beredda att diskutera om SBC skall få samma rättigheter. Men enligt Lennart Nilsson har SBC tydligen samma uppbyggnad, eftersom SBC skall ha samma rättigheter som dessa organisationer, åtminstone när det gäller fastighetsmäklarlagen. Då har ju socialdemokraterna ställt sig bakom principen att SBC skall likabehandlas. Jag förväntar mig då att detta resonemang fullföljs även på övriga områden.

Lennart Nilsson beskrev bostadsmarknaden i Sverige som trots allt väldigt bra och världsledande på olika sätt. Visst är bostadsmarknaden världsledande genom att den uppvisar de problem som finns i Sverige, men som man inte har i andra länder.

Vad säger då Lennart Nilsson till de hundratusentals människor som står i en bostadskö, till de mer än 100 000 ungdomar som står i bostadskö och till de pensionärer som tvingas in i socialbidragsberoende bara genom att flytta en våning i samma fastighet, därför att reavinstskatten slår sönder hela deras ekonomi? Säger Lennart Nilsson till dem att det egentligen är ganska bra i Sverige och att detta är en följd av den sociala bostadspolitiken? I så fall tror jag inte att Lennart Nilsson får de uppskattande hejarop han tydligen förväntar sig, enligt vad han har sagt här i kammaren. Det är den s.k. sociala bostadspolitiken som har gjort att bostadsmarknaden inte fungerar i Sverige i dag.

Jag har sagt det tidigare och jag vill avsluta med att säga det igen: Det går att lösa dessa problem. Det går inte över en natt, men det går att påbörja arbetet i rätt riktning och se till att fler människor kan bo som de själva vill. För detta krävs en ny inriktning av bostadspolitiken, Lennart Nilsson, en ny inriktning som innehåller frihetsreformer, minskad byråkrati, lägre kostnader, bostäder efter människors önskemål i stället för enligt centrala byråkraters eller politikers och ett sänkt totalt skattetryck – inte bara omfördelning av skatten. Det är den politik som vi moderater kämpar för, och det tänker vi fortsätta att göra. Att denna politik genomförs är en förutsättning för att man skall kunna lösa de problem som finns.

Anf. 35 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! När det gäller SBC och den reservation som de borgerliga partierna har avgett vill jag hänvisa till det särskilda uttalande som vänsterpar-

tiet har gjort i just den frågan. Vi kan se att det i och för sig finns skäl som talar för likställighet mellan SBC och andra folkrörelseföretag, men då krävs det också förändringar i andra avseenden och att alla bostadsrättsorganisationer underkastas en förvärvsprövning enligt tillståndslagen. Det är inte så enkelt som de borgerliga partierna här har framställt saken.

I vad gäller kooperativ hyresrätt, som behandlas i reservation 33, vill jag framhålla att vänsterpartiet har en positiv inställning till en sådan rätt. Allt vittnar om att de erfarenheter som görs är positiva. Däremot tycker vi att man, liksom i andra sammanhang, först bör ta del av den utvärdering som skall göras, innan man exakt fastlägger hur lagstiftningen skall se ut.

Vi tycker att den borgerliga reservationen 16 är litet märklig. Där behandlas bruksvärdessystemet, och man hävdar att en stor lägenhet i den centrala delen av staden skall vara dyrare än en liten i en förort. Jag trodde att vi hade ett system som i princip innebar att större lägenheter är dyrare än små. Samtidigt anser jag att man attackerar hela tanken att bostaden skall vara vårt eget hem. Att i detta sammanhang vara helt utlämnad åt marknadsprinciper och människor som ägnar sig åt bostadskarriär – som ofta påpekas från de borgerliga partierna – tycker vi är mycket stötande.

Till slut Lennart Nilsson: Jag fick inget svar – inte heller från något annat håll – på vårt förslag om försäljningsavgiften. Man har ju räknat ut att det skulle bli stora vinster, 25 miljarder kronor om året, som stat och kommun skulle kunna ta in och därmed få medel för en rad angelägna uppgifter som inte kan klaras i dag. Jag undrar varför ni inte är intresserade av att införa en sådan avgift. Dessutom tror vi att man på detta sätt skulle kunna stoppa en hel del av den spekulation i bostäder som pågår i dag och som vi bestämt vänder oss emot.

Anf. 36 LENNART NILSSON (s):

Fru talman! Låt mig bara säga till Eva Zetterberg att vi i de här dagarna diskuterar Sveriges ekonomiska problem. Vänsterpartiet har simsalabim helt plötsligt plockat fram 25 miljarder kronor, som i stort sett skulle lösa alla Sveriges problem. Det är bara att konstatera att krav i olika tappningar från vänsterpartiet egentligen är mycket orealistiska. De kan väl egentligen sägas vara något slags önsketänkande som inte stämmer med den verklighet som vi upplever.

På läktaren sitter några ungdomar. Vi diskuterar ju nu ett bruksvärdessystem, som handlar om att man jämför hyressättningen i allmännyttan, varefter man förhandlar. Då finns det olika faktorer som kan påverka hyressättningen beträffande olika lägenheter. Jan Sandberg sade att det kan bli billigare att bo. Han talade om barnfamiljer och berättade om hur bra allting skall bli bara marknaden släpps fri.

Det är ingen som kan tro på detta. Jag tycker att Jan Sandberg skall berätta, inte minst för de här ungdomarna, på vilket sätt de skulle kunna få en lägre hyra om marknadskrafterna fick slå igenom på hyressättningen, exempelvis i Stockholms innerstad, där ju många vill bo. På vilket sätt skulle det bli lägre hyra i en lägenhet i Vasastaden, om marknaden skulle få bestämma hyran? Det är naturligtvis inte sant att hyran skulle bli lägre. Tvärtom skulle många människor som redan bor i hyreslägenheter i den centrala delen av

Stockholm bli tvungna att flytta därifrån. De skulle inte ha råd att bo där. Jag säger inte att allt är bra på bostadspolitikens område här i landet. Men det betänkande som vi har att diskutera i dag handlar om delar av det hela. Det är klart att allting hänger ihop, och jag skulle mycket väl kunna inveckla mig i en djup bostadspolitisk diskussion här i kammaren. Men det kan ju inte vara avsikten när det gäller just det här betänkandet.

Jag tror att det är angeläget att slå fast att vi socialdemokrater tycker att bruksvärdessystemet är ett viktigt instrument för att man skall kunna bo i olika delar av en kommun och i olika delar av landet.

Till Birger Andersson vill jag bara säga att om riksdagen nu fattar beslut om någonting och man bestämmer sig för att ha en utvärdering innan någonting sker är det väl inte fel. Om riksdagen fattar ett beslut får man väl se vad utvärderingen ger vid handen. Det finns inga motsättningar mellan Birger Andersson och mig när det gäller kooperativ hyressättning. Det är ett bra system och därför skall vi naturligtvis slå vakt om det. Jag utgår ifrån att det efter utvärderingen kommer ett förslag om permanentning. Så enkelt är det ju.

Anf. 37 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Ja, Lennart Nilsson, inom vänsterpartiet är vi medvetna om den räntekris som det talas om i det här landet. Det finns ju olika sätt att lösa problemen. Det förslag som vi har lagt fram kallar ni önsketänkande. Men förslaget är faktiskt realistiskt. Det handlar om 25 miljarder kronor som skulle komma stat och kommun till godo. Jag tycker inte att detta är en summa att förakta.

När det gäller att komma med förslag till åtgärder är vi inom vänsterpartiet helt på det klara med vart man skall rikta sig. Vi accepterar inte att åtgärderna går ut över människor som har låga inkomster och små möjligheter att förbättra situationen. Vi anser att åtgärderna skall rikta sig mot kapitalet, där det finns pengar att hämta. Vi vet att just fastighetsägarbranschen är en bransch där det finns mycket stora pengar när det gäller både seriöst byggande och spekulation. Att ta ut 10 % vid försäljning av fastigheter skulle inte innebära ett avbräck för seriösa byggare. Däremot skulle det kanske avhålla vissa byggare från spekulation. Att det dessutom skulle strömma in pengar skulle väl knappast vara något hinder. Det skulle alltså gälla fastighetsägarna, medan de enskilda, hyresgästerna, inte skulle drabbas. Jag har mycket svårt att se att det här enbart är ett önsketänkande. Det skulle ju vara möjligt för fler partier att anamma förslaget och arbeta vidare på det.

Anf. 38 JAN SANDBERG (m):

Fru talman! Lennart Nilsson berörde i alla fall litet av ungdomarnas bostadsproblem. Han påstod att ungdomarna skulle få större problem, om det fördes en moderat politik. Detta är felaktigt. Vad beror det på att framför allt en grupp, ungdomar, har mycket stora problem på bostadsmarknaden? Här har vi en typeffekt av alla regler m.m. som innebär centraldirigering.

Bl.a. har just ungdomen drabbats. Jag kan nämna ett enda litet exempel, Lennart Nilsson. Som en del av den sociala bostadspolitiken finns kravet att man skall ha en s.k. fullgod eller mänsklig bostad. Varje människa skall ha

ett rum för samvaro, dvs. vardagsrum på normalspråk, och ett rum som man skall sova i. Det blir alltså minst en tvåa, om det rör sig om ett ensamhushåll. Här har man inte bara uttryckt ett önskemål, utan man har infört lagar och regler, så att det hela har genomförts, inte bara i nybyggandet av bostäder utan i alla befintliga fastigheter. Dessa regler är starkt bidragande till att det från 1960 fram till i dag till följd av lägenhetssammanslagningar har försvunnit, via politiska styrmedel, mer än 185 000 smålägenheter i det befintliga fastighetsbeståndet.

Detta är ett exempel på politiska beslut som direkt har drabbat ungdomarna. Jag skulle kunna nämna många fler exempel. Jag föreslår att både Lennart Nilsson och de ungdomar som är speciellt intresserade av dessa frågor läser den rapport som jag har skrivit. Rapporten heter just "Ungdomarnas bostadsproblem går att lösa". I denna rapport beskriver jag alla de problem som specifikt drabbar ungdomarna och en mängd åtgärder som vi moderater kräver och som skulle kunna lösa ungdomarnas bostadsproblem.

Anf. 39 BIRGER ANDERSSON (c):

Fru talman! Jag tycker att jag i alla fall har lyckats med en sak i den här debatten: att väcka intresse för den kooperativa hyresrätten. Lennart Nilsson säger att det var socialdemokraterna som funderade, varefter lagen om försöksverksamhet så småningom kom till. Jag förmodar att ni har funderat en hel del, innan lagen infördes. Nu har lagen begränsad giltighet, den gäller till den sista december 1991, alltså under fem år.

Vi kritiserar er senfärdighet. Ni tillsätter en utredning hösten 1990 och säger att det måste bli en utvärdering. Sedan planerar ni en förlängning av den tillfälliga lagen med, såvitt jag förstår, två år. Vi tycker att ni skulle ha kunnat fatta ett beslut beträffande utvärderingen tidigare, och vi anser också att de erfarenheter som man får ta del av när man talar med personer från SABO, Riksbyggen och på annat håll är positiva. Jag vädjar nu till Lennart Nilsson att verka för att det görs en snabb utredning och för att det läggs fram ett förslag till permanent lagstiftning. Det skulle glädja mig om Lennart Nilsson kunde medverka till att dessa önskemål blir tillgodosedda.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§!)

## 10 § Egenskapskrav på byggnader

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1990/91:BoU2 Egenskapskrav på byggnader.

Anf. 40 AGNE HANSSON (c):

Fru talman! I betänkande 2 avhandlas egenskapskrav på byggnader. De frågor som avhandlas i betänkandet har mycket att göra med bostädernas inomhusmiljö. En rad problem finns i dag som gör att boendemiljön i många

fall inte är tillfredsställande. Det gäller problem med fukt och mögel, dålig ventilation, radon i bostäder och mycket annat.

Många av problemen har sin grund i att vi fortfarande inte lärt oss att bygga bättre hus. Trots teknikens landvinningar på en rad områden så kunde man förr bygga hus med bättre klimat i och en hälsosammare miljö invändigt än vad fallet i vissa sammanhang är i dag. Det är ett observandum. Kanske är det dags att återknyta till historien när det gäller att fortsätta arbetet med att förbättra kvaliteten i våra bostäder.

De många boendemiljöproblemen gör det nödvändigt att arbeta med miljöfrågorna i samband med boendet intensivt och på bred bas. Det har vi centerpartister vid åtskilliga tillfällen påtalat och också väckt förslag om i denna kammare.

Riksdagen har också på förslag av ett enigt bostadsutskott hemställt hos regeringen om ett åtgärdsprogram mot sjuka hus och för en bättre inomhusmiljö. Förslagen är under bearbetning. Förslagen skulle redan ha lagts fram, men det har ännu inte skett. Det är viktigt att det arbetet sker med hög intensitet i departementet.

Mot den bakgrunden har vi centerpartister inte funnit anledning att återupprepa våra krav på förändringar när det gäller egenskapskrav på byggnader vid den tidpunkt då de motionskrav restes som nu behandlas i detta betänkande. Det är förklaringen till att några centermotioner inte behandlas i detta betänkande.

De grundläggande kraven på byggnader kommer till uttryck i 3 kap. plan- och bygglagen. De av boverket, med stöd av plan- och byggförordningen i PBL, utfärdade nybyggnadsreglerna trädde i kraft den 1 januari 1989, dvs. ganska nyligen. De har ännu inte hunnit att verka så lång tid att det går att bedöma dess verkan. Även om vi centerpartister har grundinställningen att de regler och förordningar som styr boendet skall vara så få som möjligt och så enkla som möjligt är det på bas av nu vunna erfarenheter för tidigt att kräva en omarbetning innan reglerna fått verka och visa vad de går för. Det är ytterligare ett motiv till att våra tidigare krav om förenklingar inte finns återupprepade vid detta tillfälle.

I betänkandet avhandlas emellertid bl.a. byggnormer för att förbättra ungdomarnas bostadssitution. Ungdomarnas situation på bostadsmarknaden är besvärande, och allt som kan göras för att underlätta deras situation är angeläget. Värst är situationen för dem som finns här i Stockholm. 50 000 av de ungdomar som i dag söker kontrakt till en ny bostad här i Stockholm bor kvar hemma. Över 100 000 bor i andra eller tredje hand med den rad av osäkerhetsfaktorer som följer av det. Det är långt ifrån tillfredsställande.

Av den anledningen beslutade riksdagen, på förslag från en majoritet i bostadsutskottet, för en tid sedan, mot regeringspartiets vilja, att statliga lån inte längre skall utgå till ombyggnader som går ut på att slå samman lägenheter, detta för att tillgången på smålägenheter inte ytterligare skall minska, vilket i första hand drabbar ungdomen. Detta har haft en positiv effekt. Men den är inte tillräcklig. En rad ytterligare åtgärder krävs.

Vi har under den allmänna motionstiden föregående riksmöte i en särskild motion om ungdomars boende anvisat en rad sådana åtgärder. De gällde bl.a. ändrade villkor för bostadslån, byggande av fler smålägenheter, utnytt-

jande av vindsvåningar, byggande av övernattningshotell samt stopp för kontorisering. Sparandet bör underlättas, och särskilda stimulansbidrag bör införas för byggande av små lägenheter. Förslagen har emellertid avvisats av riksdagen vid tidigare tillfällen.

Från centerns sida anser vi emellertid fortfarande att det är åtgärder av den typen som krävs för att lösa ungdomars bostadssituation i stället för att man rent allmänt uttalar att de flesta byggnadsreglerna skall tas bort, vilket förordas i den moderata motionen. I denna motion ges emellertid inga konkreta förslag till konstruktiva åtgärder. Motionen har avstyrkts av utskottet.

Det är åtgärder av den typ som vi centerpartister har föreslagit i vår motion som krävs. Det är inte heller de åtgärder som anförs från regeringens sida, som motiv för att avstyrka moderatmotionen, som behövs. De åtgärder som regerignen har vidtagit har hittills visat sig inte ha någon effekt för att förbättra just ungdomarnas bostadssituation.

Fru talman! Med det anförda har jag redogjort för centerns uppfattning, vilken framgår i reservation 4. För att bespara kammaren tid avser jag inte att yrka bifall till reservation 4. I övrigt yrkar jag bifall till hemställan i bostadsutskottets betänkande.

Anf. 41 JAN SANDBERG (m):

Fru talman! I detta betänkande behandlas de olika områden som det svenska regelsystemet på bostadsmarknaden omfattar. Det är allt från nybyggnadsregler till krav på parkeringsplatser i den nya plan- och bygglagen.

På detta område, liksom på många områden, har moderaterna en annan uppfattning än framför allt socialdemokraterna. Samtidigt är vi överens i vissa delar.

Fru talman! Vi moderater har under en följd av år kritiserat den mycket omfattande floran av detaljstyrande och stela regler inom såväl nybyggnads- som ombyggnadsområdet.

Till detta betänkande har vi moderater fogat fyra reservationer i sak. I samtliga behandlas regelsystemet vid just ny- och ombyggnader.

Det är ganska talande att grundregelverket för hela vår västerländska civilisation, de tio Guds bud, får plats på en A4-sida, medan bestämmelserna för hur en bostad skall se ut omfattar tusen och åter tusen papper av samma storlek. Detta omfattande regelverk tycker vi moderater med fördel kan begränsas.

Nu har man i och för sig sett över de nya byggnormerna, men det finns enligt vår mening fortfarande mycket att ändra även i det nya förslag som kommit fram och fastställts.

Problemet med en sådan omfattande regelsamling, som styr så mycket in i detalj av såväl ny- som ombyggandet, är ju att tidsåtgången blir orimligt lång, om man räknar från det att man bestämmer sig för att vidta en åtgärd tills man kan vidta denna åtgärd.

Detta får också till följd att kostnaderna för bostadsbyggandet skjuter i höjden, och sist, men inte minst, så medför det att människornas önskemål om hur bostaden skall utformas skjuts i bakgrunden. Det som skjuts fram är just de centrala direktiven och bestämmelserna. Självfallet skall vi ha regler

i vilka det bestäms hur man skall bygga och även i vissa delar hur man skall bygga om, men dessa regler behöver inte vara så omfattande som de är i dag.

Man har redan prövat möjligheterna att begränsa nybyggnadsreglerna i vissa delar. Därigenom har man kunnat bygga några s.k. fribyggeområden. Resultaten av dessa försök har varit mycket positiva. De boende har, trots uttalanden från olika byråkrater och politiska representanter, faktiskt trivts mycket bättre i dessa områden än i vad man kan kalla normala nybyggda bostadsområden. Bl.a. har omflyttningsfrekvensen i dessa fribyggeområden varit lägre än i jämförbara bostadsområden som har byggts på normalt sätt.

Vi vet också att boendekostnaderna har sänkts. Det är inte minst aktuellt i dessa dagar av skatteomläggningar, hyreshöjningar och jag vet inte vad. Sålunda kan man faktiskt dra den slutsatsen att man har byggt både billigare och bättre, i varje fall enligt dem som bor i dessa områden.

Vi moderater vill att man skall gå vidare på den här avregleringsvägen. Därför föreslår vi att regelverket skall begränsas.

I reservation 3 till betänkandet har vi visat på vilka förbättringar dessa förändringar skulle medföra för en grupp på bostadsmarknaden, ungdomarna. Vi var i och för sig inne på detta i den förra debatten, där jag gav ett exempel på hur reglerna har begränsat och förvärrat för ungdomarna. Om man skulle ge sig på att begränsa regelverket, skulle fler ungdomar ha möjlighet att få en egen bostad. Jag är övertygad om att nybyggandet av smålägenheter skulle ta fart jämfört med dagsläget. Inredande av vindar till mysiga och billiga bostäder skulle inte längre motarbetas, vilket ofta är fallet i dag. Samtidigt skulle vi inte behöva återuppleva den formliga slakt på smålägenheter som de tidigare ombyggnadsreglerna har medfört.

I reservation 7 har vi reserverat oss mot utskottsmajoritetens förslag att lägga ytterligare detaljregleringar i det redan mycket omfattande regelverket. Det här handlar i och för sig om en relativt begränsad sak, införande av mer omfattande detaljreglering gällande hörselslingor i lokaler. Vi moderater delar uppfattningen att de hörselskadade skall ges möjlighet att delta i verksamheter i samlingslokaler, men vi tycker att det går utmärkt att lösa det utan ytterligare detaljstyrning. Här vill jag faktiskt citera utskottsmajoritetens egen text, som egentligen är en bra sammanfattning av vår moderata inställning inom just detta område. Det går att läsa på s. 8 i utskottsbetänkandet: "I denna liksom i andra frågor om bostäders och lokalers tillgänglighet och användbarhet för olika grupper av handikappade bör avsaknaden av detaljerade föreskrifter snarast ses som en öppenhet för nya tekniska lösningar och en möjlighet till lokalt anpassade lösningar." Vi kunde inte ha uttryckt det bättre själva. Det är samtidigt förvånande att vi var tvungna att reservera oss på denna punkt trots allt.

Fru talman! Det här betänkandet handlar om egenskapskrav på byggnader. Alla skulle tjäna på om man avreglerade regelverket. Därför yrkar jag bifall till den moderata reservationen 1.

Avslutningsvis vill jag ställa en fråga till majoritetens talesman: Socialdemokraterna har i olika sammanhang sagt att de ökade byggkostnaderna måste motverkas. Borde inte ett bra sätt att göra det vara att i större omfattning än nu minska de kostnadshöjande byggnormerna?

Anf. 42 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Fru talman! "Normsystemets uppbyggnad m.m." är rubriken på det inledande avsnittet i betänkandet BoU2. Från folkpartiet hade vi hellre sett rubriken "Normsystemets nedtrappning". Den inriktning som anges i PBL mot funktionskrav i nybyggnadsreglerna i stället för bestämda mått och fastslagen standard är ett steg på väg mot en nedtrappning men långt ifrån tillräckligt. Det gick ju bra att införa den frihet som friggebodarna innebar. Kan inte något av detta tänkande överföras på t.ex. synen på ungdomsbostäder och frågan om förtätning av tidigare bebyggelse? Regelsystemet skall inte behöva hindra nya och mer flexibla lösningar.

På vissa områden är det dock bra med normer som underlättar för handikappade och äldre att kunna välja bostad. Även normer som stöder och driver på en ny utveckling, t.ex. källsortering av sopor, kan under en övergångstid vara befogade. Boverket arbetar nu med denna fråga.

Den bostadsstandard som vi har i Sverige i dag och de krav som de flesta av oss ställer på sitt boende bedömer jag är en grund för att en god nivå kommer att hållas även med mindre styrande regler. Däremot kommer det i det läget att finnas mera utrymme för ökad fantasi och idérikedom samt för människors individuella önskemål. Normer, låneregler och subventioner har alltför länge styrt byggandet.

Det har från många håll ifrågasatts om de nybyggnadsregler som trädde i kraft för snart två år sedan verkligen tillämpats. Särskilt vad det gäller äldreboendet har samma rigida regler som fanns tidigare ofta förts fram. Just där är det funktionskraven som bör vara mer styrande. Folkpartiet vill därför att man snarast ser över hur de nya reglerna tillämpas. Därför yrkar vi bifall till reservation 6. Även reservation 2 är väsentlig för det vi eftersträvar.

Miljöpartiet har i en motion krävt elmätare och varmvattenmätare i varje lägenhet. Det förstnämnda har jag själv pläderat för i många sammanhang. Det byggs ju inte heller numera lägenheter med gemensam elmätare eller fastigheter med endast en mätare. Det andra kravet har man tidigare sagt vara svårt att uppfylla. En vanlig vattenmätare är det däremot lätt att sätta in, och den kan också ge ett mått på varmvattenförbrukningen. Dessa åtgärder är ett bra incitament för energibesparing och därmed lägre hyror. Jag tycker att vi är på god väg med dessa åtgärder, och det kan vidtas utan lagstiftning.

– – – (viskning) är det så här många människor har det när de besöker offentliga lokaler – de hör inte vad som sägs. Hörselnedsättning är inte bara ett handikapp för dem som betraktas som döva, utan det är en egenskap – kan man nästan säga – hos många äldre människor. De har nu erfarit att hörselslingor inte installeras eller fungerar dåligt i offentliga byggnader. Det är bra att utskottet har uppmärksammat problemet och begär att regeringen kommer med förslag till åtgärder. Vi måste i det här fallet ha normer som gör att alla kan ta del av även det mindre värdefulla som ibland sägs.

Anf. 43 EVA ZETTERBERG (v):

Fru talman! Många har här och i andra sammanhang talat om ungdomars behov av bostäder. Jag tror att inget av partierna är villigt att säga att det inte är ett problem att vi har för få lägenheter och för få bostäder att erbjuda

ungdomen. Däremot har vi olika synpunkter på hur frågan skall lösas. Från mitt partis sida är vi inte villiga att medverka till särskilda klausuler och regler vad gäller ungdomsbostäder. Vi tycker att det är viktigt att man bygger billiga och bra bostäder för alla. I den mån man lyckas med det kommer det naturligtvis också ungdomar till godo. Det är inte bara ungdomar som har bostadsbehov. Jag är övertygad om att om man på ett effektivare och bättre sätt kan få fram fler bostäder till ett lägre pris, kommer ungdomar också att gynnas av det.

Tillgängligheten är ett stort problem för många med funktionsnedsättningar. Flera andra talare har varit inne på denna fråga, så jag vill bara nämna att personer med funktionsnedsättningar har fått en del förbättringar. Det är ett resultat av handikapporganisationers egna krav och hårda arbete på detta område. Men jag tror inte att det räcker. Vi har sett exempel på hur tillgängligheten inte existerar eller inte existerar i den utsträckning som behövs. Vi föreslår därför i vår reservation 9 att man i denna fråga ser över hur PBL fungerar, vilka problem som finns och hur de skall kunna lösas.

Jan Sandberg berörde här tio Guds bud och hänvisade till hur det gick att skriva dem på en stentavla. Nu är det ju så, att vi även för andra områden i vårt samhällsliv har lagtexter på flera tusen sidor. Jag blev inte riktigt klok på Jan Sandbergs inlägg – om han menade att även övriga lagar och förordningar kan ersättas med tio Guds bud på en sida. Det kunde vara intressant att få en kommentar om detta.

Fru talman! Jag vill hänvisa till vänsterpartiets olika reservationer i det här betänkandet och yrkar bifall särskilt till reservation 9, om kravet på tillgänglighet.

Anf. 44 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Det här betänkandet måste man uppfatta som något av en restpost i behandlingen av tidigare propositioner – och förhoppningsvis kommande proposition när det gäller sjuka hus. Jag konstaterar också att rubriken är Egenskapskrav på byggnader, och att det finns motioner från bl.a. miljöpartiet som behandlas i andra sammanhang och som just gäller egenskapskrav på byggnader. Jag tänker på förslag om att förändra vårt klassiska vattentoalettsystem, vilket är ett typiskt egenskapskrav på byggnader, som behandlas av jordbruksutskottet. Vi har tidigare i bostadsutskottet behandlat krav på ökat experimentbyggande av ekologisk karaktär, vilket ju också är ett mycket typiskt egenskapskrav på byggnader. Det har inte hanterats i detta betänkande. Därför är kanske rubriken litet väl svulstig i förhållande till det lilla som betänkandet innehåller.

Men litet grand positivt innehåller det. Man har bl.a. tillgodosett en del krav på precisering när det gäller i vilka lokaler hörselslingor skall finnas. Det är krav som har framförts i flera motioner och som Ingrid Hasselström Nyvall så förtjänstfullt redovisade genom att viska här i talarstolen.

Vårt förslag om källsortering av sopor behandlas i mom. 8. Det utlovas ett preciserat förslag från boverket under hösten. Jag godtar tills vidare detta; det har utskottet också gjort.

Mom. 11 gäller vårt förslag om obligatorisk elmätare. Jag instämmer givetvis i miljöpartiet de grönas motion 1989/90:Bo502, yrkande 3. Jag är noga

med att till protokollet yttra detta, eftersom vi när det gäller det här betänkandet inte fanns på plats vid justeringen.

För att hushållen skall stimuleras till elsparande är det nödvändigt att elförbrukningen görs synlig och upplevs som påverkbar. I dag förekommer det i många fastigheter att förbrukningen av hushållsel mäts gemensamt och att elkostnaden delas på alla boende, oberoende av individuell förbrukning. Detta inbjuder givetvis inte till sparande. Genom elmätare i varje lägenhet underlättas varje hushålls framgångsrika deltagande i jakten på energislöseriet. Jag är glad att höra att Ingrid Hasselström Nyvall delar vår uppfattning om detta, även om hon inte är beredd att stödja kravet på en lagstiftning. Hon nämnde bl.a. att det numera är mycket sällan som det inte förekommer individuella elmätare. Men skam till sägandes bor många av oss riksdagsledamöter under vår vistelse här i Stockholm i lägenheter utan individuell elmätning.

I mom. 12, beträffande obligatoriska varmvattenmätare stöder jag givetvis vår motion Bo502, yrkande 4, om en lagstiftning. Tappvarmvattnet svarar ju för en betydande del av hushållens energiförbrukning. Flera utredningar visar att förbrukningen av varmvatten minskar om varmvattenmätare installeras. Trots detta har få mätare installerats. Vid nybyggnad av bostadshus bör det bli obligatoriskt att installera varmvattenmätare. Även i befintliga hus bör, där så är möjligt, mätare installeras. Ofta har man sett en svårighet i att det inte skulle finnas mätare som på ett riktigt sätt kan mäta varmvatten och vattenflöden. Numera är det inget problem, och en lagstiftning skulle givetvis också påskynda en teknisk utveckling av sådana mätare.

Mom. 13 gäller vänsterpartiets förslag att kraven på parkeringsutrymme på tomtmark skall tas bort ur plan- och bygglagsstiftningen. Vi instämmer här till fullo i vänsterpartiets uppfattning, liksom vi har gjort tidigare.

Slutligen vill jag, när vi har hanterat den här restposten av motioner, fråga socialdemokraternas företrädare Rune Evensson: När kommer från boverket till vårt bord förslag om källsortering? När kommer vi att i ett sammanhang få hantera ekologiskt grundade egenskapskrav på byggnader? När kommer propositionen om sjuka hus? Det skulle vara trevligt att få höra litet mer om det.

Anf. 45 RUNE EVENSSON (s):

Fru talman! I det betänkande vi nu behandlar tar man upp olika krav på byggnader vad gäller standard, miljö, hälsa och säkerhet. Ett antal motioner från allmänna motionstiden behandlas. Många av dem är kända från tidigare behandlingar i riksdagen. I de fall där dessa motioner ej föranlett något ändrat ställningstagande i förhållande till behandlingen förra året, har jag för avsikt att följa talmannens uppmaning från riksmötets öppnande att avstå från debatt, då inget väsentligt har hänt som motiverar ett annat ställningstagande, och endast yrka bifall till utskottets förslag.

Jag avser alltså att i första hand koncentrera mig på reservationerna 7, 8 och 9. Men jag vill ändå bemöta något av det som tidigare har sagts här under debatten.

Agne Hansson talade om kvalitet i boendet och om sjuka hus. Mycket av det som han sade kan jag hålla med om. Agne Hansson sade också att reg-

lerna i byggandet måste få verka ett tag innan ändringar görs. Jag håller med även om det.

När det gällde ungdomens situation ondgjorde sig Agne Hansson över att man inte gör tillräckligt för att skaffa bostäder åt ungdomen. Jag vill då påminna om att när riksdagen införde ungdomsbostadsstöd och ungdomsbostadsbidrag, var de borgerliga partierna emot det – och om jag minns rätt var även centern emot detta.

Men så sent som i betänkandet 1989/90:21 säger centerpartiet i en reservation: "Även om vissa invändningar kan resas mot ungdomsbostadsbidragen, tvingas utskottet mot bakgrund av den uppkomna situationen konstatera att det nu inte är möjligt att avveckla dessa bidrag."

Jan Sandberg talar mycket om begränsningen av regler. Jag vill påstå att mycket av detta önskemål har tillgodosetts i samband med de nybyggnadsregler som boverket har gett ut och som numera i stor utsträckning är utformade som funktionskrav.

När det gäller fribyggen pågår en del sådana. Det pågår också en utvärdering av dessa fribyggen, och vi avvaktar den utvärderingen innan vi tar vidare ställning.

I fråga om smålägenheter, som har försvunnit under ett antal år sedan 1960, vill jag bara påminna Jan Sandberg om att de flesta av dessa lägenheter faktiskt försvann när vi hade borgerlig regering här i landet.

Sedan sade Jan Sandberg att tio Guds bud fick plats på en A4-sida, medan vårt byggande fordrar betydligt fler sidor. Då vill jag säga att med tanke på det generella sätt som tio Guds bud är avfattade kan man sammanfatta boendets budord i en mening: Alla skall ha en god bostad.

Kravet på hörselslingor i offentliga lokaler har föranlett flera motioner. I nybyggnadsreglerna finns detta uttryckt som funktionskrav. Dessa krav har förts över från tidigare SBN 80. Kraven har inte minskat. Kravet på att hörselskadade skall kunna delta i verksamheten i samlingslokaler ligger fast, även om detta inte uttryckligt angetts i nybyggnadsreglerna.

Avsaknaden av detaljregler skall snarare ses som en öppenhet mot andra lösningar. Kraven skall givetvis bibehållas. Men för undvikande av missförstånd bör regeringen få titta på hur detta kan uttryckas bättre, så att missförstånd undviks.

Moderaterna reserverar sig mot detta och menar att funktionskraven även här är till fyllest och att man inte behöver peka ut vilka typer av samlingslokaler som bör komma i fråga. Byggherre och byggnadsnämnd anses vara bättre skickade att klara detta. Men vore det så väl hade nog problemet aldrig uppkommit.

Vänsterpartiet kräver i en reservation en översyn av PBL vad gäller kravet på tillgänglighet. Den kommunala självbestämmanderätten gör att tillgänglighetskravet behandlas olika i olika kommuner enligt reservanten.

Vid alla tillfällen som PBL har behandlats här i kammaren har vi tryckt på vikten av att all bebyggelse görs tillgänglig för personer med alla former av handikapp. Alla människor måste på lika villkor kunna delta i samhällslivet. I tillämpningsföreskrifter samt i råd och anvisningar till lagen trycks det också på tillgängligheten. Det gäller också i utbildningen. Det åligger naturligtvis byggherrar, planerare och arkitekter att följa lagen, även i dessa delar.

Dessutom åligger det kommunerna att via planer och bygglov se till att så blir fallet. Kommunerna har till sin hjälp i dessa frågor annat som är knutet till dem. Det finns alltså alla förutsättningar för att detta skall fungera i kommunerna.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandet samt avslag på reservationerna.

Anf. 46 JAN SANDBERG (m):

Fru talman! Ja, jag jämförde med tio Guds bud. Men jag gjorde inte den jämförelsen för att jag tycker att den samlade svenska lagstiftningen skall kunna sammanfattas på ett A 4-papper, utan därför att jag – och då vänder jag mig inte i första hand mot lagarna i Sveriges rikes lag, som i och för sig består av ett antal sidor, där vi moderater har synpunkter på en del lagar – vänder mig mot att bostadssektorn har så otroligt många bestämmelser och regler som inte finns med i Sveriges rikes lag men som regeringen, boverket och andra fastställer. Det är alltså den floran av olika detaljregler som jag vänder mig mot.

Jag kan faktiskt ställa upp på Rune Evenssons sammanfattning av vad bostadspolitiken skall gå ut på, nämligen att alla skall ha en god bostad. Den uppfattningen delar jag alltså. Men när vi sedan skall arbeta på att försöka nå det målet har vi ganska skilda uppfattningar om hur det skall ske. Det går att begränsa regelverket betydligt, inte minst på bostadssektorns område – som ju är ett av de mest detaljreglerade områdena i det här landet.

Beträffande fribyggen sade Rune Evensson att man avvaktar en utvärdering av pågående projekt. Jag föreslår att Rune Evensson beger sig ut till det bostadsområde i Uppsala där man har ett s.k. fribygge och att han frågar människorna som bor där vad de tycker. Inte bara den statistik som redan finns och som visar att omflyttningsfrekvensern är väldigt låg i de här områdena utan också alla samtal med de här människorna skulle kunna bevisa för Rune Evensson att det inte behövs någon utvärdering i framtiden. I stället kan man redan i dag säga att detta med fribyggen är ett bra sätt att bygga på. Det tycker inte minst de människor som bor i de aktuella områdena.

Beträffande detaljregler om hörselslingor sade Rune Evensson att sådana i och för sig är viktiga och att man således ställer upp på kraven på att man skall komma med litet mera detaljerade föreskrifter.

Men jag hänvisade i min argumentation till utskottsmajoritetens skrivning i detta avseende. Det står att "avsaknaden av detaljerade föreskrifter snarast ses som en öppenhet för nya tekniska lösningar och en möjlighet till lokalt anpassade lösningar".

Det är våra argument mot en detaljreglering på området. Men hur förklarar Rune Evensson detta med att majoriteten trots allt har ställt upp på det som jag återgav från utskottsbetänkandet?

Anf 47 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Jag upprepar min fråga till Rune Evensson om han möjligen har en uppfattning om när vi gemensamt kan hantera förslag om ekologiskt grundade egenskapskrav. Jag var ju kritisk till att de krav som vi har framställt i olika motioner behandlats under olika punkter. Därför har vi inte fått

en gemensam debatt kring ett ekologiskt byggande, och det är olyckligt. Det finns ju många människor i Sverige som i dag verkligen är intresserade av dessa frågor. De bör alltså diskuteras också i denna kammare.

När kommer boverkets förslag om källsortering på riksdagens bord, och när får vi propositionen om sjuka hus? Det vore bra om regeringspartiets företrädare kunde ge uttryck för sin uppfattning i dessa frågor.

Anf. 48 RUNE EVENSSON (s):

Fru talman! När det gäller Kjell Dahlströms frågor om källsortering vill jag bara säga att riksdagen för ett år sedan biföll en motion i det sammanhanget. Vi sade att nya ombyggnadsregler skall utarbetas, så att källsortering av sopor underlättas. Boverket har fått ett uppdrag och arbetar med detta. Förslag kan väntas redan i höst. Det var den ena frågan.

Så till den andra frågan, som gäller sjuka hus. Denna fråga är under beredning i bostadsdepartementet. Jag kan bara säga att vi är lika intresserade som Kjell Dahlström av att besked kommer så fort som möjligt.

Anf. 49 KJELL DAHLSTRÖM (mp):

Fru talman! Det var roligt att höra att intresset för dessa saker delas av andra. Vi i miljöpartiet har, såvitt jag vet, alltsedan vi kom in i riksdagen efterlyst en proposition i detta sammanhang. Men den saken har ständigt skjutits på framtiden. Jag hoppas verkligen att det som här har sagts kan tolkas som ett löfte som kan infrias.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§!)

## 11 § Statlig förvaltning m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU2 Statlig förvaltning m.m. (prop. 1989/90:100 delvis).

Anf. 50 CATARINA RÖNNUNG (s):

Fru talman! I konstitutionsutskottets betänkande nr 2 behandlas den statliga förvaltningen. Och i budgetpropositionens bilaga 2 redovisas för riksdagen det mycket omfattande arbetet som pågår vad gäller förnyelsen av den offentliga sektorn. Konstitutionsutskottet har tagit del av denna redogörelse men har inte funnit anledning att göra något uttalande.

I betänkandet i övrigt behandlas motioner på varierande områden inom den statliga förvaltningen. Ett enhälligt utskott avstyrker samtliga motioner med hänvisning till att de huvudsakligen är tillgodosedda enligt gällande lagar, förordningar och rekommendationer. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§!)

## 12 § Nationaldagen som helgdag, m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU5 Nationaldagen som helgdag, m.m.

Anf. 51 STIG BERTILSSON (m):

Fru talman! I Belgien gör man det. I Danmark gör man det. I Finland gör man det. I Norge, i Portugal, ja, i många länder firar man nationaldagen som en allmän helgdag. Men det gör inte vi i Sverige. Detta har föranlett oss moderater att i anslutning till behandlingen av detta betänkande avlämna en reservation. Vi anser nämligen att nationaldagen borde firas som en helgdag. I en tid då Europa och övriga världen blir alltmer internationell anser vi att det är av betydelse att nationaldagen förstärks. Ett sätt att göra det är, som sagt, att fira den som helgdag. En nationaldag är ju ett lands officiella högtidsdag. Det är den dag som man i många länder firar till minne av den tidpunkt då landet fick sin gällande författning, av en självständighetsförklaring, av en revolution eller av någonting annat.

I Sverige är nationaldagen som bekant den 6 juni. Det är dagen för Gustav Vasas tronbestigning 1523 och för regeringsformens tillkomst 1809 som utgör grunden för just detta datum.

Vi moderater tycker att det finns anledning att verkligen fira den här dagen som en helgdag. Det finns helgdagar i vårt land som kanske mer än hälften av landets befolkning egentligen inte firar. Nationaldagen måste vara en helgdag för att den skall kunna bli en högtidsdag för hela svenska folket. Detta skulle vara möjligt genom en ändring i enlighet med vad som sägs i reservation 1 i konstitutionsutskottets betänkande 15.

Jag yrkar härmed bifall till denna vår reservation.

Anf. 52 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Begreppet nationaldag är en ny företeelse i vårt land. Vi har alltså inte haft nationaldagen särskilt länge. Det högtidlighållande som vi tidigare hade berodde på enskilda initiativ av olika slag genom föreningslivet. Det var svenska flaggans dag som firades.

Men det finns anledning att beakta nationella händelser. Sådant är viktigt, och det har framgått också av förhållandena i omvärlden. Men det faktum att det finns anledning att framhålla betydelsen av den nationella utvecklingen eller att bekräfta en nations särdrag och särart behöver ju inte leda till nationalism.

Utöver det som Stig Bertilsson nämnde om den 6 juni vill jag lägga till att den senaste grundlagen antogs just detta datum, alltså den 6 juni. För att så att säga lyfta nationaldagen, tidigare kallad svenska flaggans dag, anser vi i centerpartiet att det är viktigt att den dagen görs till helgdag. Vi skulle då följa en ordning som gäller i de allra flesta länder i vår omvärld. Det skulle förstärka nationaldagen, som skulle bli en nationell högtidsdag.

Herr talman! Jag ber att få hänvisa till vad vi i centern har sagt i våra motioner samt i vår reservation. Det finns anledning att återkomma till frågan. Jag kommer dock inte i dag att yrka bifall till reservationen.

Anf. 53 ROSA-LILL WÅHLSTEDT (s):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas ett antal motioner. Motionärerna yrkar att nationaldagen den 6 juni stadfästs som helgdag. Vidare finns det i två motioner krav på ändringar i flagglagstiftningen.

Till utskottets betänkande är två reservationer fogade – en från moderaterna och en från centerpartiet. I reservationerna yrkar man att nationaldagen skall vara en helgdag. Men motionsförslag om att nationaldagen görs till helgdag har behandlats och avslagits vid ett flertal tillfällen under senare år. Riksdagen har då hänvisat till att nuvarande former för firandet av nationaldagen ger tillräckligt utrymme när det gäller att markera nationaldagens betydelse i det svenska samhället.

Så sent som i maj 1989 antog riksdagen en lag om allmänna helgdagar. Då gjordes det inga ändringar när det gäller de helgdagar som redan finns. Vidare finns det ett tungt vägande skäl för att avstyrka reservationerna, nämligen att införandet av ytterligare en helgdag skulle få stor samhällsekonomisk betydelse.

Kostnadseffekterna skulle bli betydande. Av ca 200 arbetsdagar skulle 0,5 % produktiv tid försvinna. Ett annat mått i det avseendet är att införandet av ytterligare en arbetsfri dag skulle kosta 0,25 % av BNP. Det betyder att det skulle kosta drygt 3 miljarder kronor att införa en ny helgdag. Dessutom skulle nationaldagen två gånger av sju infalla på tisdagar resp. torsdagar, något som med sannolikhet skulle leda till att krav på ledighet vid s.k. klämdagar skulle resas på arbetsmarknaden.

Moderaterna har visserligen insett att införandet av en ny helgdag skulle få samhällsekonomiska konsekvenser. De yrkar därför att regeringen skall låta utreda frågan om huruvida någon annan helgdag kan flyttas eller helt utgå, så att nationaldagen i stället blir helgdag.

Vidare säger moderaterna i sin reservation: "Det torde knappast råda någon tvekan om att allmänheten hyser uppfattningen att nationaldagen bör vara helgdag."

Med anledning av moderaternas resonemang i den här reservationen vill jag säga att det här med att flytta eller att slopa någon av det nuvarande helgdagarna inte är så enkelt. Såvitt jag förstår skulle en sådan åtgärd antingen uppröra eller såra de människor som vill fira en kyrklig helgdag enligt djupt förankrad religiös helgd eller också uppröra och såra de hundratusentals människor som vill högtidlighålla första maj – arbetarrörelsens stora internationella högtidsdag. Första maj har ju varit helgdag i Sverige sedan 1928.

Jag vill fråga moderaternas talesman vilken statistik man så att säga lutar sig mot när man talar om att det finns em majoritet bland medborgarna som vill att nationaldagen skall vara helgdag.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på de två reservationerna.

Anf. 54 STIG BERTILSSON (m):

Herr talman! Rosa-Lill Wåhlstedt säger att ett skäl till att låta bli att göra nationaldagen till helgdag är att det inte gjorts några förändringar tidigare. Men om man resonerar på det sättet blir det över huvud taget inga förändringar i vårt samhälle.

Det händer ju väldigt mycket runt om i Europa, och därför finns det anledning att på olika sätt understryka nationaldagens betydelse. Mot den bakgrunden tycker jag att Rosa-Lill Wåhlstedt borde vara lyhörd, åtminstone i någon mån, inför de opinionsyttringar som ändå förekommer. Vi moderater säger att det lär finnas en majoritet bland svenskarna som vill att nationaldagen skall vara helgdag. Även om vi, när vi gör ett sådant uttalande, inte stöder oss på detaljerade studier, så är det ändå fråga om väldigt kraftiga opinionsyttringar. Vi anser faktiskt att dessa är värda att beaktas.

Vidare talar Rosa-Lill Wåhlstedt om kostnadseffekterna beträffande en ny helgdag. Naturligtvis har vi också observerat de förhållandena. Av den anledningen har vi sagt att man, även om ett principbeslut fattas om en ny helgdag, bör utreda om det finns någon möjlighet att eventuellt ta bort någon annan helgdag. När det gäller de andra helgdagarna är faktiskt inte alla kyrkliga. Vad beträffar första maj, som är helgdag alltsedan 1928, kan vi konstatera – och det borde Rosa-Lill Wåhlstedt också göra – att den dagen inte är så helig längre. Man jobbar numera i hög grad på första maj – många gör faktiskt det. Jag säger därmed inte att första maj skall tas bort som helgdag. Men vi måste vara observanta på de förändringar som äger rum runt omkring oss.

Sammantaget, Rosa-Lill Wåhlstedt, tycker jag att det finns väldigt mycket som talar för att man, om nu t.ex. arbetarrörelsen anser att första maj mycket väl kan vara helgdag, också borde kunna ställa upp på att hela nationen får betrakta sin dag som en helgdag.

Anf. 55 ROSA-LILL WÅHLSTEDT (s):

Herr talman! Stig Bertilsson anför en mängd argument för att nationaldagen skall bli helgdag. Men då vill jag framhålla att utskottets majoritet har funnit att de nuvarande formerna och de arrangemang som man har ute i landet är till fyllest när det gäller att fira nationaldagen.

Jag skulle till Stig Bertilsson vilja säga att vi i dagens situation, när vi har sådana problem med ekonomin och måste vara återhållsamma, bör tänka oss för en eller två gånger innan vi inför ytterligare kostnader i samband med tillskapandet av ytterligare en helgdag, en dag som därmed görs arbetsfri. Det handlar om pengar i storleksordningen drygt 3 miljarder kronor. Det är inte att förringa.

Jag skulle vilja fråga Stig Bertilsson vilken av de andra helgdagarna han tror att man skulle kunna slopa. Det finns en religiös hävd, och det finns andra traditioner. En sådan prövning gjordes i maj 1989, och då fann man inte att man kunde ta bort någon av eller ändra de nuvarande helgdagarna.

Anf. 56 STIG BERTILSSON (m):

Herr talman! Att socialdemokraterna har skött vårt lands ekonomi så dåligt kommer för oss moderater aldrig att vara ett argument för att inte ha nationaldagen som helgdag. Det vill jag understryka.

Rosa-Lill Wåhlstedt sade att jag har anfört en massa argument. Exakt så sade hon. Värdera dem, lyssna till dem, Rosa-Lill Wåhlstedt! De finns förankrade i opinionen.

Vilken helgdag man skall ta bort, om man skall ta bort någon, är vad vi vill ha utrett. När vi har fått göra det kommer också svaret.

Anf. 57 ROSA-LILL WÅHLSTEDT (s):

Herr talman! Helt kort vill jag säga att det när det gäller den ekonomiska situationen i landet finns andra krafter som verkar och ser till att ekonomin utvecklas på ett visst sätt. Det är inte socialdemokraterna och deras regeringspolitik som har varit orsak till detta.

En prövning av vilken helgdag man eventuellt kan flytta eller låta utgå skedde i samband med att lagen om helgdagar antogs i maj 1989.

Anf. 58 STIG BERTILSSON (m):

Herr talman! Jag noterar att Rosa-Lill Wåhlstedt anser att socialdemokraterna inte har någonting med den ekonomiska utvecklingen i landet att göra. Det är ytterligare en bekräftelse.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§!)

## 13 § Negativ föreningsrätt samt kollektivanslutning m.m.

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU6 Negativ föreningsrätt samt kollektivanslutning m.m.

Anf. 59 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Till konstitutionsutskottets betänkande nr 6, som vi nu skall behandla, finns fogade fyra reservationer, av vilka två gäller negativ föreningsrätt och de två övriga kollektivanslutningen till politiskt parti. Det är således ett par synnerligen gamla bekanta som åter dyker upp på arenan.

Det måste rimligen vara varje enskild människas egen angelägenhet att själv avgöra om hon vill tillhöra en förening eller inte. Detta är så elementärt, att det är fullkomligt obegripligt att det alltjämt finns personer – t.o.m. i denna kammare – som vägrar att inse att denna rätt skall vara absolut tryggad och därmed i alla avseenden vara grundlagsfäst. Detta gäller enbart för rätten att fritt ansluta sig till en förening, dvs. den positiva föreningsrätten, men däremot inte för den negativa föreningsrätten, dvs. rätten att slippa tillhöra en förening.

I Sverige bryter vi därmed mot vad Europakonventionen för mänskliga rättigheter har uttalat i frågan. Här har vi rader av flagranta fall, där man från fackliga organisationers sida begått rent diskriminerande handlingar för att tvinga arbetstagare att bli medlemmar. Bojkotter, snokande och ren personförföljelse ingår dess värre i denna hantering. Åtgärder av typ svartlistning av icke-medlemmar äger också rum. Inslag av den karaktären har föga med demokrati att göra.

Rätten att utan sanktion träda ut ur en förening borde vara lika självklar som rätten att ansluta sig. Så är det alltså inte. Trots att arbetsdomstolen vid

flera tillfällen fastslagit, att medlem i en facklig organisation äger rätt att lämna denna enligt egen önskan, händer det att fackliga organisationer på skilda sätt lägger hinder i vägen för ett frivilligt utträde. Det händer också att man försvårar för arbetsgivare, som skall anställa någon som ej är fackligt ansluten.

Verkligheten visar alltså, att den enda möjligheten att garantera friheten för en person att själv bestämma om han eller hon vill tillhöra en förening eller inte är att helt grundlagsfästa föreningsrätten. Detta innebär således att även den negativa föreningsrätten blir grundlagsfäst, vilket yrkas i reservation nr 1.

Frågan om kollektivanslutning till politiskt parti är också av den karaktären, att man rimligen inte skulle behöva stå i Sveriges riksdag och diskutera något som är så reaktionärt och icke-demokratiskt. Men tyvärr visar ju verkligheten även här att det är nödvändigt med en lagstiftning för att vi helt skall kunna känna oss befriade från eländet. Att kollektivt ansluta människor till det socialdemokratiska partiet utan att inhämta deras uttryckliga medgivande är en kvalificerad icke-demokratisk ynkedom. Någon ytterligare argumentering krävs inte för det självklara i att en sådan hantering måste förbjudas i lag.

Från socialdemokratiskt håll görs nu gällande att man själv beslutat sig för att avskaffa kollektivanslutningen med utgången av detta år. Det tog flera år att genomföra detta, vilket hade kunnat ske utan något dröjsmål alls, om bara viljan funnits. Men det gällde ju att suga ut så mycket som möjligt av icke-socialdemokrater, att användas i den socialdemokratiska verksamheten.

Nåväl, kollektivanslutningen i sin nuvarande utformning skall avskaffas. Kvarnstenen blev för tung. Men tämligen självklart är att detta är ett beslut under galgen. Med en klar socialdemokratisk riksdagsmajoritet hade beslutet aldrig fattats. Detta gör att behovet av lagstiftning kvarstår för att det skall kunna fastslås att tvångsanslutning till politiskt parti inte hör hemma i en demokrati.

Självfallet har socialdemokraterna inte lämnat ifrån sig kollektivanslutningen utan att ersätta den med något annat, som ingalunda är bättre. Nu skall man ansluta fackliga organisationer. Därmed tvingas de fackligt anslutna att kollektivt vara med och betala till det socialdemokratiska partiet. Men det stannar inte enbart vid detta. Lika uppseendeväckande är att avgiften för individuellt ansluten medlem helt eller delvis skall kunna betalas av den fackliga organisationen. Därmed har man i princip inte nått någon förändring alls, snarare tvärtom, jämfört med innebörden av den nu tillämpade kollektivanslutningen. Den nya formen är lika reaktionär som den hittills tillämpade.

Herr talman! Det är alldeles självklart att vi måste ha en lagstiftning som gäller förbud mot att kollektivansluta människor till ett visst parti. Det är lika naturligt att vi också yrkar att fackliga organisationer icke får anslutas till politiskt parti. Jag yrkar härmed bifall till reservationerna 1 och 3.

Anf. 60 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Det är svårt att hålla räkningen på vilken gång i ordningen som vi debatterar de här två frågorna.

Om det inte vore något problem med kollektivanslutningen, skulle vi som reserverat oss inte ta upp frågan gång på gång. Det är faktiskt 17 år sedan riksdagen första gången uttalade att kollektivanslutning inte borde förekomma, men fortfarande pågår den.

Uppenbarligen har inte socialdemokraterna i grunden ändrat uppfattning. I stället har man genom slugt manövrerande byggt upp en ny konstruktion, som i praktiken är lika odemokratisk som kollektivanslutning, men med den skillnaden att det nu inte ens går att reservera sig. När socialdemokraterna nu under en tid fått vidkännas en massflykt från medlemsskarorna, hittar man på en annan modell för att pungslå de fackligt anslutna.

Den enskilda människan har råkat ur askan i elden. Genom sin fackförening tvingas hundratusentals människor ekonomiskt stödja ett parti som man inte alls sympatiserar med. Ja, organisationen skall t.o.m. betala in medlemsavgiften. Det är precis sådana här konstruerade bindningar mellan fackföreningsrörelse och ett politiskt parti som länder i Östeuropa nu frigör sig ifrån och stiftar lagar emot. I går eftermiddag kunde vi i andrakammarsalen lyssna till Alexander Dubček när han berättade om Tjeckoslovakiens frigörelseprocess och om dess lagstiftningsarbete just mot den här typen av bindningar. Om jag inte missminner mig var det ett antal socialdemokrater som stod upp och applåderade hans tal. I olika sammanhang uttalar socialdemokraterna sitt stöd för de förra socialistiska staternas frigörelse och lagstiftningsarbete. Varför inte stödja denna utveckling också i Sverige?

Det är viktigt att slå vakt om det fackliga engagemanget i vårt land. Socialdemokraternas manipulationer bidrar bara till att splittra det och rasera förtroendet för det fackliga arbetet. Ute i landet kan man på flera håll rapportera om mer eller mindre fullgångna planer på att bilda nya fackföreningar som är politiskt obundna. Ett sätt att förhindra en sådan splittring är att genom lagstiftning slå fast att kollektivanslutning inte skall förekomma.

Liksom tidigare har vänsterpartiet sitt krystade särskilda yttrande om att kollektivanslutning inte skall förekomma och att organisationsanslutning kommer att medverka till splittring inom fackföreningsrörelsen. Har man dessa åsikter är det naturligt att reservera sig. Men åsikterna kanske inte är så helhjärtade som man försöker framställa dem.

Herr talman! Det är också viktigt att slå fast att varje medborgare borde ha grundlagsfäst rätt att stå utanför en förening om man så önskar. Den rätten har man i praktiken inte i Sverige. Ständigt kommer det rapporter från enskilda människor om hur fackliga organisationer på olika sätt anser sig ha rätt att trakassera enskilda medborgare för att tvinga in dem som medlemmar. Rapporter finns också om olika aktiviteter som fackliga organisationer ägnar sig åt för att ställa upp hinder för arbetsgivare som vill anställa någon som inte är fackligt ansluten.

De problem som majoriteten räknar upp i betänkandet och som anses som hinder för att i grundlag rättsskydda den enskilde mot annan enskild är faktiskt inte tillräckliga för att man skall låta bli att vidta åtgärder. Verkligheten visar med all önskvärd tydlighet att behovet av ett sådant skydd finns. Våra lagkunniga har löst svårare problem än så. Ute i Europa, i andra länder, går det uppenbart att lösa sådana problem.

Det stora och allvarliga problemet i det här sammanhanget är faktiskt att

socialdemokraterna inte tycker att den enskilda människan behöver något skydd. De tycker att kollektivet – den fackliga organisationens tvångsmöjligheter – är viktigare än den enskilda människans rätt. För oss folkpartister är ett sådant resonemang fullständigt främmande. För oss är det viktigast att skydda den enskilda människan från övergrepp både från organisationer och från staten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 3.

Anf. 61 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Frågan om negativ föreningsrätt som den inledande delen av det här betänkandet handlar om, utgår ju från de fri- och rättigheter som vi har i vårt land och som till viss del är grundlagsfästa, nämligen att det allmänna inte kan tvinga den enskilde till ställningstagande i religiöst, politiskt, kulturellt eller annat hänseende. Vi har föreningsfrihet och demonstrationsfrihet och andra grundläggande fri- och rättigheter som vi slår vakt om. Lika naturligt som det är att vi har de här grundläggande fri- och rättigheterna vore det att också ha rättigheten *från* någonting. Det är ju det som berörs i reservation nr 1 och i den motion som bl.a. Martin Olsson m.fl. från centerpartiet har lämnat. Rätten att fritt ansluta sig har vi, men rätten att fritt utträda finns inte.

Det finns inget skydd mot de tvångsåtgärder som kan vidtas inom föreningslivets ram, eftersom vi i vissa fall har kopplat olika verksamheter till föreningsaktiviteter av olika slag. Det finns också på det kommunallagsreglerade området en upplösning av den rena demokratiska linjen, där man talar om brukarinflytande och medverkan från olika intresseorganisationer. Det är, inom parentes sagt, åtgärder och förslag som vi från centerpartiet har vänt oss emot. Vi har sagt att det är de demokratiska principerna som skall gälla och att vi skall motverka de korporativa inslagen. Det resonemang vi för om den negativa föreningsrätten bör också kopplas till centerpartiets förslag om att ramlagstifta om ideella föreningar. Där borde vissa grundläggande regler för de ideella föreningarna läggas fast såsom medlemskap, villkor när det gäller ekonomi etc. samt revision och rätten till utträde, för att ta några exempel. Vi har krävt en utredning om detta, och jag säger inte att det var en slutlig lösning på hur vi vill se den frågan.

Jag vill med hänvisning till detta om föreningar och föreningsrätten understryka det som vi ser som självklart, nämligen både rätten att fritt ansluta sig till en förening och rätten att lämna en förening. För att kunna få detta verkställt yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Reservation nr 3 berör kollektivanslutningen, som ju är en gammal fråga i konstitutionsutskottet. Där har gjorts en rad uttalanden under åren. Bärighet även på den här frågan har ju det resonemang som jag förde tidigare om föreningsfriheten och föreningsrätten. Här tillkommer ytterligare en del som har reglerats av föreningsformen och riksdagen i vanlig lag, nämligen valhemligheten som gäller både allmänt och enskilt. Det här är uttryck för självklarheter, som jag ser det: rätten att ansluta sig, rätten att behålla valhemligheten. Socialdemokraterna har ju ändå av tradition och historia hävdat in i det sista ett samband mellan föreningar och politiskt parti, där den enskilde medlemmen inte kan få sin vilja tillgodosedd. Motvilligt har man fösts dit

där man är i dag. Den socialdemokratiska kongressen har beslutat att anta nya regler för anslutning till partiet. Man har alltså inte gått på den linje som jag anser vara självklar, nämligen ett frivilligt och enskilt medlemskap i partiet. Man använder sig av teknikaliteter för att överbrygga det som sker den 1 januari 1991. Ett exempel på det är att låta föreningarna betala avgiften för den enskilde.

Det lagförslag som här har diskuterats har granskats av lagrådet, som har konstaterat att det inte står i strid med de föreningsfrihetsprinciper som tidigare har åberopats, dvs. att det skulle vara ett ingrepp i den fria föreningsrätten. Lagrådet har sagt att det går att anta den här lagen utan att ingrepp görs i denna föreningsrätt. Lagrådet har också sagt att lagen skulle uppnå sitt syfte, nämligen att begränsa kollektivanslutningen till ett visst politiskt parti. Eftersom den här diskussionen inte upphör, finns det anledning att stå fast vid kravet att man skall införa en lag från den 1 januari 1991. Det framgår av reservation 3.

De nya organisationsanslutningarna går ut på att grupper av medlemmar utan egen medverkan i praktiken blir medlemmar genom att deras förening har anslutit sig till ett politiskt parti. Det är, som jag redan tidigare har sagt, lika orimligt som den direkta kollektivanslutningen. Det har grundläggande betydelse för den enskildes möjlighet att vara med i en förening. Vill man inte löpa risken att på detta sätt genom sin förening bli ansluten till en politisk organisation eller ett politiskt parti, då skall man inte gå med i föreningen, trots att det kanske är av primärt intresse för den enskilde.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 3.

Anf. 62 LARS-OVE HAGBERG (v):

Herr talman! Det var inga glädjetoner från de tre föregående talarna. Jag trodde nästan att de var på en begravning. Det återstår faktiskt bara två månader innan kollektivanslutningen för enskild medlem till politiskt parti upphör. Det beslutet fattades inom socialdemokratin efter det att riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat sig mot denna kollektivanslutning. Mitt parti har uttalat att vi, i och med att man så uppenbart bryter mot riksdagens intentioner, inte finner någon annan möjlighet än att ansluta oss till lagstiftningsförslaget, trots att vi inte tycker att det är den bästa vägen att gå. Vi har därefter kunnat konstatera att socialdemokratin i och med utgången av detta år avskaffar kollektivanslutningen. Det hälsar vi naturligtvis med stor tillfredsställelse.

Det finns dock andra organisationsformer. Vänsterpartiets hållning, som också framgår av vårt särskilda yttrande, är att organisationsanslutningen inte är bra för fackföreningsrörelsen. Därför är vi motståndare till en sådan form av anslutning. Samtidigt har vi sagt att vi inte kan lägga oss i att riksdagen lagstiftar om ideella organisationers samband med andra organisationer. Här gäller det inte enskilda individer.

För några veckor sedan deltog jag i min fackförenings representantskapsmöte där jag är ledamot. På dagordningen hade vi uppe frågan om hur avvecklingen av kollektivanslutningen skulle ske. I sedvanlig ordning kom en socialdemokratisk ombudsman och berättade om de valmöjligheter som fanns. Vi kunde på samma sätt som tidigare ge ett bidrag till socialdemokra-

terna och bilda socialdemokratiska fackklubbar på jobbet. Vi kunde också välja organisationsanslutningsformen och därmed få tillträde till arbetarkommunens representantskap samt säkerställa, som han sade, vår röst i rörelsen. Ombudsmannen glömde dock att tala om att det fanns en tredje väg, nämligen att låta bli att ge något generellt stöd till politiskt parti. Det måste vara tragiskt för både ombudsmannen och särskilt för socialdemokraterna att inte i tid ha insett detta. Det här måste vara det allra sämsta tillfället för socialdemokraterna att ställa om sig. Eftersom jag har mycket goda kontakter med basen vet jag att det här innebär oerhörda problem för socialdemokratin. Det stärker kanske inte arbetarrörelsen, men socialdemokratin får väl skylla sig själv.

Efter ombudsmannens inledning och utgjutelser om hur bra dessa modeller var, framför allt organisationsmodellen, gick vi till grupparbete. Det första vi sade i den grupp jag hörde till var att vi inte kände igen oss i det ombudsmannen hade sagt. I gruppen ingick en "stor" klubbordförande och en mycket gammal socialdemokrat som hade ingått i bolagsstyrelsen. Vi resonerade hur vi skulle göra och kom fram till att vi aldrig skulle gå med på organisationsanslutning. Det skulle bli vår död, sade vi. På den punkten var gruppen helt enig.

Nu skall vi snart fatta beslut om detta i vår fackförening. Jag kan inte tänka mig något annat än att en organisationsanslutning absolut inte kommer på fråga. Jag anser dessutom att en organisationsanslutning vore politiskt självmord för socialdemokraterna i detta läge.

I nämnda grupparbete sade många att det automatiskt blir så att de som inte är socialdemokrater – i dag är det många fler än de som är socialdemokrater – får bilda en egen fackförening. Det är kanske det som står till buds om socialdemokraterna handskas så vårdslöst med sitt inflytande i fackföreningsrörelsen. Jag tror att de kloka människorna i fackföreningsrörelsen inte gör misstaget att tillskapa organisationsanslutningsformen.

Att gå på linjen lagstiftning, som föreslås i reservationerna, tror jag är farligt. Man vill reglera genom bidrag. Det är klart att man kanske enligt amerikansk modell via bidrag vill reglera ekonomin för ideella organisationer och kanske i synnerhet för politiska partier. Men det handlar inte om det, utan att med hjälp av lagstiftning begränsa fackets möjligheter. Jag anser att facket skall kunna stödja politiska partier och politiska initiativ när man så vill. Det skall kunna ske helt fritt. Facket bedömer sig självt och bestämmer självt om det vill vara slagkraftigt eller bara ett bihang till ett parti. Det är något som den svenska statsapparaten inte bestämmer. Den principiella hållningen tycker vi är riktig. Därför reserverar vi oss inte på den här punkten. Vi tror nämligen på människorna och anser inte att staten skall avgöra sådana här saker. Fackföreningsrörelsen kommer säkert genom sin mångfald att klara av detta. Jag är för en enhetlig fackföreningsrörelse. Det är inte vi här i riksdagen som skall bestämma om det skall vara en, två eller tre fackföreningar på en arbetsplats, utan det avgör de arbetande människorna där. De skall ha rätt att bestämma hur de skall organisera sig. Här har socialdemokratin ett stort ansvar framöver. De har att ta ställning till om vi skall ha en enhetlig fackföreningsrörelse eller inte.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 63 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Av Lars-Ove Hagbergs uttalande om organisationsanslutningen drar jag slutsatsen att han är absolut motståndare till den. Samtidigt anser han att de enskilda själva skall få avgöra till vilket politiskt parti de skall ansluta sig. Jag vill redovisa att det finns en lösning på detta problem, närmligen i form av det förslag till lag som föreligger. I det står bl.a.: "Enskild person får antas som medlem i politisk sammanslutning endast om han genom egen ansökan ger till känna att han önskar inträda i sammanslutningen." Det är lösningen på hela problemet.

Anf. 64 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Efter Lars-Ove Hagbergs redovisning av interiörer från hans fackföreningsmöte får man konstatera att han ju inte har varit särskilt aktiv i den här frågan, om det har dröjt ända till för någon månad sedan innan det startades någon diskussion i hans fackförening om kollektivanslutning eller inte. Med tanke på att det var 1973 som riksdagen första gången uttalade att kollektivanslutning inte skulle förekomma, får man nog säga att Hagberg är senfärdig.

Sedan var hela hans anförande ett instämmande i och ett försvar för reservation 3. Jag föreslår att han röstar för den vid voteringen.

Anf. 65 LARS-OVE HAGBERG (v) replik:

Fru talman! Till Bengt Kindbom vill jag säga att det är självklart att varje individ själv skall ansluta sig till politiskt parti. Det var precis det jag sade. Vad jag därutöver argumenterade för var att socialdemokratin själv får avgöra hur den vill se fackföreningsrörelsen framöver och att inte staten skall gå in och bestämma vilka former som fackföreningen skall ha. Jag undrar vad det blir i förlängningen, om man griper in i fackföreningsrörelsens beslutanderätt här.

Jag tycker att man skall göra mycket klart att den enskilda individen inte kan tvångsanslutas till politiskt parti. Men vad en organisation gör med sig själv är faktiskt en annan sak. Kan man inte skilja på dem, tror jag att man hamnar ganska snett.

För Ylva Annerstedt kan jag berätta att mitt motstånd mot kollektivanslutningen började långt före 1973. Det var mycket tidigare i min fackliga verksamhet som jag första gången föreslog att kollektivanslutningen skulle upphävas. Men representantskapet, där socialdemokraterna haft majoritet, har inte upphävt den, tyvärr.

Nu är det dags att upphäva den definitivt, och frågan ställdes av socialdemokraterna vad som skall komma i stället. Jag refererade att det finns inget som helst intresse för att gå in för organisationsanslutning.

Det förvånar mig faktiskt ganska mycket att folkpartiet vill att staten skall lägga sig så enormt mycket i föreningslivet, säga vad de ideella organisationerna skall göra och inte göra. Det förvånar mig oerhört, för det innebär väldiga konsekvenser för många organisationer. Skall vi reglera Svenska arbetsgivareföreningens och andra organisationers handlande och transaktioner, vart någonstans de skall åka, osv.?

Jag tycker att det är en farlig väg som folkpartiet är inne på, att lagstifta

om vad facket skall göra. Däremot skall vi hålla rent mot alla försök att ansluta enskilda människor till politiska partier.

Anf. 66 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Lars-Ove Hagberg säger att vi riktar oss mot vad organisationen får göra och inte göra. Jag kan bara hänvisa återigen till hur vårt förslag, som är lagrådsgranskat, är utformat. Det riktar sig inte mot vad en fackförening eller en annan organisation – för det finns ju flera organisationer som är anslutna till partier – får göra eller inte göra, utan det är ett skydd för den enskilde som reglerar att anslutning till politiskt parti skall ske genom egen ansökan.

Anf. 67 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Lars-Ove Hagberg skryter med sitt engagemang mot kollektivanslutning och säger att det har varit mångårigt. Men det har då inte avsatt några spår i form av reservationer här i kammaren och uppenbarligen inte heller i aktiviteter i hans eget fackförbund.

Så undrar Lars-Ove Hagberg varför staten skall ha synpunkter på de här frågorna. Partierna är faktiskt inga föreningar vilka som helst. Partierna är en del av vår demokrati här i Sverige. De är de grundläggande organisationerna för att bedriva valrörelse och utse representanter i våra beslutande församlingar. Det är minsann ingens ensak, utan det är allas vår angelägenhet.

Vi tillämpar principen "en person och en röst". Om nu partierna i stället börjar bli korporationer och sammanslutningar av organisationer, då betyder det att det har skett en grundläggande förändring av sättet att utse representanter i de olika organen.

Anf. 68 LARS-OVE HAGBERG (v) replik:

Herr talman! Nu kom Ylva Annerstedt in på en helt ny fråga. Hon skall reglera vad partierna skall göra. Skall vi ha en helt ny lagstiftning för hur demokratin skall bäras? Jag kan ge mig in i den diskussionen, Ylva Annerstedt, om hur demokratin skall bäras, hur den skall decentraliseras, vem som har reellt inflytande, vem som ger bidrag. Det kan jag diskutera ganska länge, men jag trodde faktiskt att vi diskuterade fackföreningarnas möjligheter att ansluta sig till politiskt parti. Det är detta det handlar om, och det är det ni vill förbjuda.

Jag har egentligen inte polemiserat mot inneburden i det Bengt Kindbom säger, utan jag har sagt att det är kanske onödigt att lagstifta, när det är två månader kvar. Onödig lagstiftning och byråkrati skall vi förskonas ifrån, tycker jag. Dessutom tror jag att socialdemokratin inte gör om den här grodan något mer. Jag tror att vi kan vara ganska säkra på det.

Man måste som sagt vidga begreppet litet, Ylva Annerstedt, och ta upp kyrkan och övriga organisationer till diskussion. Vad ni vill göra är att förbjuda fackföreningarna att göra vissa saker, och det vill jag inte vara med om, trots att jag är motståndare till kollektivanslutningen.

Jag skall inte framhäva min egen roll, för jag tror att den är oerhört blygsam. Men den dagen vi i fackföreningen skulle ta ställning till ett nytt system visade det sig att medlemmarna, även socialdemokraterna, inte ville vara

med om organisationsanslutning. Jag tar inte åt mig äran av det, men det är faktiskt så.

Andre vice talmannen anmälde att Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 69 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Som delvis har framgått av debatten här, rör det sig i första hand om individens frihet gentemot organisationerna. Vi har en tendens att slå vakt litet väl mycket om organisationernas möjligheter, men här handlar det om individens frihet att gå in i föreningar, att gå ut ur föreningar, att själv välja vilket politiskt parti man vill stödja utan att behöva deklarera detta öppet.

Om man är kollektivansluten till ett politiskt parti, måste man för att gå ur deklarera att man inte ställer upp på det partiets åsikter. Detta strider mot grundläggande principer i vår demokrati. Det borde vara en självklarhet att det skall vara min ensak vilket parti jag vill stödja och rösta på. Därför menar vi att det är rimligt att den rätten grundlagsskyddas och garanteras individen.

Jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 4.

Anf. 70 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! Jag kan hålla med de talare som har sagt att det här är ingen ny debatt. Det är en gammal bekant som återkommer år efter år, och en del av argumenten börjar faktiskt kännas ganska slitna.

Jag skall försöka fatta mig kort, men innan jag kommenterar de olika sakfrågorna vill jag konstatera att tonläget i vissa sammanhang är litet underligt här. Både Hans Nyhage och Ylva Annerstedt använde rätt så mycket av tom retorik och en mängd invektiv. I Hans Nyhages anförande fanns ord som förföljelse, ynkedom, elände etc. Jag tror att det vore bra om vi kunde försöka att här i kammaren föra en saklig diskussion om det som betänkandena egentligen handlar om.

Låt mig börja med frågan om det utvidgade grundlagsskyddet för den s.k. negativa föreningsrätten. Vi har i dag en sådan inskriven i vår grundlag. Av regeringsformens fri- och rättighetsregler framgår klart att det finns en grundlagsskyddad s.k. negativ föreningsrätt. Vad hela denna diskussion handlar om är att man i regeringsformen använt sig av en systematik som innebär att man vill reglera den enskilda individens förhållande till det allmänna, till statsmakten. Det är detta som regleras i grundlagen. Man har ansett att det inte är särskilt klokt och praktiskt att i grundlagen reglera en enskilds förhållande gentemot en annan enskild, eftersom sådana frågor kan lösas mycket praktiskt och enkelt genom en vanlig lag. Detta är orsaken till att man har valt att göra på det sättet.

Denna fråga har varit föremål för mycket djupgående utredningar och analyser, framför allt på 1970-talet, när vi fick den nya fri- och rättighetskatalogen i vår regeringsform. Utskottet har nu vidhållit denna uppfattning, och jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan på den punkten.

Kollektivanslutningen är en gammal diskussionsfråga. Jag hänvisar här till vad Lars-Ove Hagberg nyss sade, nämligen att kollektivanslutningen ju

kommer att upphöra om två månader. Vi har under de senaste åren här i kammaren diskuterat denna fråga, och jag har vid de senaste tillfällena då fått företräda vårt parti. Jag har hela tiden hänvisat till det beslut som det socialdemokratiska partiet har fattat, nämligen att kollektivanslutningen skall upphöra helt och hållet den 31 december i år. Det sker alltså om två månader. Det innebär att det krav på lagstiftning, som framför allt Bengt Kindbom i detalj här har refererat, blir helt tillgodosett. En sådan lag skulle bli totalt onödig. Det skulle bli en lag som reglerar ett förhållande som inte längre existerar. Jag känner Bengt Kindbom som en seriös och noggrann person, som är emot onödig byråkrati och onödiga lagar. Jag förstår därför inte varför han i dag argumenterar för att vi skall införa en lag som inte har någon betydelse.

När det gäller de andra formerna för samverkan och samarbete mellan politiska partier och andra organisationer tycker vi att det är rimligt att ett politiskt parti och en organisation kan ha ett samarbete. Här kommer vi in på det som varit väsentligt under årens lopp, nämligen det att riksdagen tidigare inte har velat införa en lagstiftning som reglerar partiernas och organisationernas verksamhet och inre arbete. Man har varit rädd för att det skulle få smittoeffekter på föreningsrättens område. Det har varit orsaken till att riksdagen tidigare har velat undvika att stifta lag på detta område.

Jag vill här understryka att detta inte är någonting som bara socialdemokratin har ansett, utan denna uppfattning har omfattats också av vänsterpartiet men även av folkpartiet och centerpartiet. Under de år då vi hade en borgerlig majoritet i riksdagen lades det inte fram några förslag mot vare sig kollektivanslutning eller någonting annat på det föreningsrättsliga området. Då vill man inte stifta lag. Då talade man i centerpartiet och folkpartiet mycket om att det var den fria debatten och opinionsbildningen man skulle förlita sig till. När vi nu har haft en fri debatt och opinionsbildning och vårt parti fattat beslut om att kollektivanslutningen skall upphöra, då vill man plötsligt införa lagar och bestämmelser, något som man alltså tidigare var väldigt rädd för, eftersom det kunde innebära risker just på det föreningsrättsliga området. Var finns här logiken i handlandet?

. Man bör faktiskt vara försiktig och inte klampa in i det som rör föreningslivet. Jag märkte också att Bengt Kindbom, som jag tror är en gammal folkrörelseman, själv började bli litet försiktig när han kom in på dessa frågor; han började svaja litet i argumentationen. Vi vill till varje pris undvika att reglera hur föreningar, organisationer och partier internt skall fungera i det här landet. Det är ingen uppgift som staten eller myndigheter skall svara för, utan det är någonting som organisationernas egna medlemmar skall bestämma över. De bör ha så pass stor frihet som möjligt när det gäller att klara de egna angelägenheterna.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan under punkt 2.

Anf. 71 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Sören Lekberg uppträder här som någon sorts renlighetsapostel. Han mästrade mig för att ha använt tung retorik och hårda ord. Som

alla förstår känner jag mig djupt förkrossad och nedslagen över dessa magistrala toner från Sören Lekberg.

Det finns emellertid inte tillräckligt hårda ord, Sören Lekberg, för att uttrycka den reella innebörden av att man vill tvinga människor att tillhöra ett visst politiskt parti. Det är verkligen på tiden att det går upp för Sören Lekberg och övriga socialdemokrater att det är detta saken gäller.

Efter att ha hört Sören Lekbergs anförande inser jag att det inte lönar sig att med honom argumentera mot kollektivanslutningen. Men en enda fråga kan väl Sören Lekberg ändå svara på: Vad finns det för skäl för att just socialdemokratin är det enda parti i detta rike som inte vill medverka till att den enskilda människan fritt och frivilligt får välja partitillhörighet? Varför måste det vara en massa konstigheter och krångligheter i detta med kollektivanslutningen av medlemmar i fackliga organisationer? Varför kan inte den enskilda människan helt och hållet själv få avgöra detta? Svara nu exakt på den frågan!

Anf. 72 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Jag anser inte att detta enbart är en fråga för socialdemokratin, utan jag tycker att man bör höja blicken och visionen något. Även om något annat parti i dag inte tillämpar denna princip, skulle det i framtiden kunna bli möjligt att ett annat parti känner sig frestat att slå in på den här vägen.

Observera att det här inte handlar om att reglera partiernas inre arbete utan att det handlar om att ge en garanti för individen att inte bli ansluten till något parti och att inte behöva deklarera sin åsikt i samband med att man begär utträde. Detta är det väsentliga – en garanti för individen. Jag menar att detta strider mot vedertagna demokratiprinciper, som går ut på att man skall kunna tillhöra ett parti och kunna göra det utan att behöva deklarera att man tillhör just det partiet. Jag skall kunna hålla detta för mig själv och hemligt, men detta går inte i samband med kollektivanslutningen.

Anf. 73 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Argumenten är slitna, säger Sören Lekberg. Det är klart att de har blivit slitna på 17 år, eftersom de faktiskt är desamma. Skälen till att vi vill stödja den enskilda människans möjlighet att själv bestämma vilket parti hon vill tillhöra utan att avslöja det är desamma, och de skälen är fortfarande giltiga.

Sören Lekberg säger vidare: Vi har en negativ föreningsrätt. Och han fortsätter: Man har ansett det oklokt att reglera förhållandet mellan enskilda i grundlagen. "Man" är då socialdemokrater och kommunister, som i 17 år har ansett att det är oklokt. I andra delar av världen har man löst problemet, och moderaterna, folkpartiet och centern har ansett att vi behöver ha detta skydd i grundlagen. Det är faktiskt ett oändligt mänskligt lidande som döljer sig bakom de frågor som vi nu diskuterar. Det har förekommit trakasserier av människor därför att de har velat gå ur det socialdemokratiska partiet, och det har förekommit trakasserier därför att människor inte har velat vara medlemmar i facket. Det är faktiskt på det sättet.

Lagförslaget är tillgodosett, säger Sören Lekberg vidare. Men nej, det är

faktiskt inte tillgodosett. Lagförslaget tar upp förbud mot både kollektivanslutning och organisationsanslutning. Lagen är inte onödig. Vem kan säga att inte socialdemokraterna kanske rätt vad det är ändrar sig och inför kollektivanslutning igen eller att något annat parti gör det? Vi vill att rätten för den enskilde att själv bestämma skall finnas i lagen.

Sören Lekberg har tydligen inte läst lagrådets yttrande. Där säger de, dvs. våra bästa experter på området, klart ifrån att lagen inte gör något som helst intrång på föreningsfrihetens område.

För folkpartiet är det självklart att det är den enskilda människan som skall skyddas mot både organisationer och staten. Därför är det för oss självklart att i grundlag tillförsäkra den enskilda människan både rätten att själv bestämma vilket parti man skall tillhöra och rätten att gå ur en förening eller en organisation.

Anf. 74 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Argumenten är inte slitna, Sören Lekberg. Så länge frågan inte är löst, är de nämligen värda att återupprepa.

Sören Lekberg sade att frågan om den negativa föreningsrätten kan lösas med vanlig lagstiftning. Jag sade i mitt huvudanförande att det, som vi ser det, också krävs en reglering i vanlig lag. Det finns alltså en koppling mellan dessa båda saker. Det gäller att skydda den enskilde och se till att han har denna rättighet fastställd i grundlag. Hur detta skall gå till kan däremot, som jag sade, regleras i vanlig lag.

Frågan om kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet är löst, och kraven på en lösning av problemet är tillgodosedda, säger Sören Lekberg. Men så är inte fallet, eftersom man nu har gått över till att diskutera andra anslutningsformer. Hade socialdemokraterna beslutat att kollektivanslutningen skulle upphöra, och hade det socialdemokratiska partiet haft ett sådant medlemsantagningsbegrepp som andra partier som är verksamma här i riksdagen har, hade frågan varit löst. Men lagen kan ändå behöva finnas till så att inte andra partier slår in på den vägen, antingen det är fråga om riksdagspartier eller lokala partier, som på ett eller annat sätt försöker begagna sig av denna möjlighet. Det är emellertid en annan sak.

Herr talman! Jag vill slutligen för Sören Lekberg påpeka att vårt förslag inte reglerar förhållandena inom partier, och inte förhållandena i föreningslivet i övrigt. Förslaget innebär ett skydd för den enskilde att fritt välja politiskt parti. Blir vederbörande, direkt eller indirekt, tvingad in i ett parti, skall detta enligt vårt lagstiftningsförslag inte ha någon verkan.

Anf. 75 LARS-OVE HAGBERG (v):

Herr talman! Socialdemokraterna har i dag ett krismedvetande, och de berömmer sig av att vara oerhört handlingskraftiga. Jag undrar om deras krismedvetande sträcker sig till partiets ansvar för fackföreningsrörelsen. Om det gjorde det, skulle nog Sören Lekberg och andra socialdemokrater ta ett resonemang med den socialdemokratiska partistyrelsen, så att det kom en rekommendation om att organisationsanslutning inte är att föredra i det här läget. Det vore oerhört klädsamt för fackföreningsrörelsens skull. I annat fall kan det som sagt slå ganska slint.

Jag tycker över huvud taget att den här debatten tangerar en för fackföreningsrörelsen och ideella rörelser oerhört farlig diskussion. Som verksam inom fackföreningsrörelsen vet jag inte vilken fråga borgerligheten nästa gång kommer att ta upp. Jag vet inte i vilken utsträckning jag får ge bidrag, stödja en enskild händelse, stödja ett parti en enskild gång eller om jag får vara med och utse folk i ABF. Det är en farlig principiell hållning att lagstifta mot organisationsanslutning.

Anf. 76 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! Jag skall börja med Hans Nyhage. Hans Nyhage har tydligen inte satt sig in i vad frågan gäller och inte tagit reda på vad som har hänt. Jag har vid upprepade tillfällen i dag och vid tidigare års debatter i denna fråga sagt att det socialdemokratiska partiet har fattat beslut om att kollektivanslutningen skall upphöra. Den kommer nu att upphöra helt och hållet om två månader. Det behövs alltså ingen lag för att stoppa den. Vi har fattat beslut om det, och det kommer att genomföras om två månader. Då måste också Hans Nyhage lita på mitt ord!

Claes Roxbergh sade att det är bra att beslut har fattats och att man inte har behövt ta till lagar men att det kan vara bra med en lag i något slags preventivt syfte, så att man inte i framtiden kommer på dessa idéer. Då är vi inne på det som vi har försökt diskutera under årens lopp och som Lars-Ove Hagberg också har varit inne på i dagens debatt, nämligen detta med det föreningsrättsliga. Under alla år har en mycket stor majoritet i riksdagen varit rädd för att behöva använda lagar som skulle innebära att vi skulle inkräkta på föreningslivets självständighet. Efter vad vi har hört i debatten i dag finns det emellertid partier som inte är främmande för detta. På 60-talet och 70-talet var det bara moderaterna som ville gå in och lagstifta mot organisationer, mot partier och mot föreningar, men i dag har tydligen moderaterna helt och hållet fått sällskap av folkpartiet och centerpartiet. Även miljöpartiet tycks ha sådana tankegångar.

Detta, herr talman, är en mycket skrämmande utveckling. Det innebär att en organisation själv inte skall få bestämma vad den skall få göra, hur den skall få fördela sina pengar och om den kanske skall få göra ett uttalande i en politisk fråga. Jag tror att vi skall vara mycket varsamma då det gäller att komma på idéer på lagstiftningsområdet som kan inkräkta på föreningslivet.

Anf. 77 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Om socialdemokraterna hade tillämpat den demokratiska metoden att låta den enskilde fritt och frivilligt själv få avgöra partitillhörighet, hade frågan om en ny lagstiftning aldrig behövt aktualiseras. Men nu har socialdemokraterna bevisligen använt en metod som rycker undan möjligheterna för många människor att fritt och frivilligt välja parti.

Det förhållandet att man nu säger att detta skall upphöra i och med utgången av detta år ändrar ingenting i sak när det gäller behovet av att i lag fastställa att detta är något som skall avgöras av den enskilde själv. Vad är det som är så farligt med en lagstiftning om att den enskilde själv skall få avgöra partitillhörigheten, Sören Lekberg? Ni har ju nu själva avskaffat kol-

lektivanslutningen, enligt vad ni säger. Då kan ni vara med på lagstiftningen, eftersom det vore helt ofarligt.

Herr talman! När man nu avskaffar kollektivanslutningen i dess nuvarande form, arbetar man för att få en annan form av kollektiv anslutning, nämligen att ansluta organisationerna. Sedan sitter de enskilda medlemmarna i dessa fackliga organisationer i precis samma båt som tidigare. De tvingas att med sina medlemsavgifter vara med och stötta en partipolitisk verksamhet som de inte ansluter sig till. Detta är inte demokrati, Sören Lekberg! Försök att begripa att det är där som skon klämmer och försök att medverka till det mycket enkla att man ej heller får lov att ansluta facklig organisation eller organisationer över huvud taget till politiska partier. Det finns människor i dessa organisationer som inte tillhör det parti som anslutningen sker till, och därmed bryter man mot demokratins regler.

Anf. 78 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Sören Lekberg krävde att vi skall vara insatta i frågan. Jag tycker att han borde vara insatt i vad som står i utskottets betänkande. Det är inte de förslag till lagstiftning som kom under 70-talet som vi diskuterar utan det förslag som presenterades år 1985 i en centermotion och som prövats av lagrådet. Lagrådet har sagt att detta förslag är förenligt med föreningsrätten, och därmed uppnår lagen sitt syfte.

Centerpartiet har inte med detta förslag till lagstiftning riktat sig mot föreningslivet eller mot den inre verksamheten i en förening eller ett parti. Det är ett förslag som syftar till att ge den enskilde frihet att själv välja politiskt parti.

Anf. 79 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Kollektivanslutningen skall upphöra, säger Sören Lekberg, och det behövs ingen lag. Men lagförslaget behandlar också frågan om organisationsanslutning – den nya kollektivanslutning som socialdemokraterna har hittat på. Det innebär att den enskilde numera inte har någon reservationsrätt, men ändå skall han eller hon tvingas att ekonomiskt stödja det socialdemokratiska partiet.

Även övriga fri- och rättigheter i grundlagen syftar till att skydda människor mot övergrepp och hindra alla planer som eventuellt kan finnas på att beröva människor deras mänskliga rättigheter, t.ex. rätten att själv välja parti eller rätten att utträda ur en förening.

Sören Lekberg säger vidare att den föreslagna lagstiftningen går in på det föreningsrättsliga området. Sören Lekberg har tydligen inte läst lagrådets yttrande. Där säger man klart ifrån att detta lagförslag inte på något sätt inkräktar på föreningarnas frihet.

Sören Lekberg sade tidigare att det minsann inte kom några förslag under den borgerliga regeringstiden. Det var under en borgerlig regering som riksdagens majoritet för första gången uttalade att kollektivanslutning inte skulle få förekomma. Vi trodde att socialdemokraterna ändå skulle lyssna på riksdagens uttalande, men det gjorde de inte trots upprepade uttalanden från riksdagen. Det dröjde 17 år innan socialdemokraterna bestämde sig för

att avskaffa kollektivanslutningen, och det berodde på att fackföreningsrörelsen höll på att fullständigt rämna på grund av kollektivanslutningen.

Organisationerna skall inte få bestämma, säger Sören Lekberg. Avsikten med det lagförslag som nu ligger är att skydda den enskilde. Det är detta som är vitsen. Verkligheten visar ju att det är den enskilda människan som behöver skydd både mot organisationer och mot staten. Det står folkpartiet för.

Anf. 80 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Jag tycker att Sören Lekberg här ägnar sig litet grand åt vulgärdebatt. Det har aldrig varit fråga om att inskränka vare sig föreningars eller organisationers rätt att verka. Detta lagförslag påverkar inte alls föreningarnas sätt att använda pengar, uttala sin mening eller något annat.

Det handlar bara om en enda sak: har jag rätt att själv som individ bestämma om jag skall stödja eller vara medlem i ett politiskt parti? Det är detta det handlar om. Skall jag kunna gå med i en organisation utan att därför bli medlem i ett politiskt parti? Det handlar om att garantera individens rätt, och det är grundlagen till för.

Anf. 81 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! Det kan vara svårt att föra en någorlunda intellektuell diskussion i replikskiftena. Jag har konstaterat att det är svårt att föra en sådan diskussion med vissa ledamöter som inte vill diskutera sakskäl.

Låg mig än en gång slå fast följande. Det lagförslag som det talas så mycket om i debatten är det lagförslag som har lagts fram i en motion av centerpartiet och som varit föremål för lagrådets yttrande. Det förslaget handlar om enskild persons medlemskap i politiskt parti, dvs. om en enskild blir medlem i ett politiskt parti utan att själv vilja det, kommer ett sådant medlemskap att sakna rättsverkan. En sådan lag är helt obefogad eftersom det nu inte kommer att förekomma någonting sådant. Jag har flera gånger upprepat att det socialdemokratiska partiet har fattat beslut om att kollektivanslutningen helt och hållet kommer att vara avskaffad inom två månader. Det finns alltså inget fog för att stifta en lag som skall reglera någonting som inte existerar. Om man man vill införa en sådan typ av lag måste man i så fall lida av förföljelsemani.

Jag vill slutligen också framhålla att man inte lade fram något lagförslag under de år det fanns borgerlig majoritet här i riksdagen. Man var oerhört försiktig med att göra detta och åberopade att man inte ville lägga fram förslag som skulle kunna få en negativ inverkan på föreningsrätten.

Nu för man fram argumentet att man vill reglera organisationsanslutning och partiers möjligheter att få bidrag från organisationer och andra. Då är vi ju inne på detta som t.o.m. centerpartister och folkpartister var rädda för för ett antal år sedan. Det är mycket märkligt att man nu när denna opinionsbildning har resulterat i att kollektivanslutningen har upphört – något som folkpartister och centerpartister vädjade om för 10–15 år sedan – ändå vill införa en ny lag.

Herr talman! Jag ville bara påpeka dessa sakliga fenomen i det här sammanhanget.

Anf. 82 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Sören Lekberg upprepar påståendet att det inte kom några lagförslag under den borgerliga regeringstiden. Nej, vi trodde ju att socialdemokraterna skulle vara mottagliga för sakskäl och ta sitt förnuft till fånga. Detta var anledningen till att vi inte i första omgången valde att gå fram med hot om lagstiftning. Men det hjälpte inte. Socialdemokraterna gjorde ju ingenting. Det tog 17 år innan socialdemokraterna började diskutera avskaffandet av kollektivanslutningen.

Sören Lekberg sade vidare att opinionsbildningen har gett resultat. Den har gett resultat så till vida att socialdemokraterna har insett att de inte vågar fortsätta att driva detta med kollektivanslutning. I stället har de hittat på ett annat sätt att beröva människor deras demokratiska rättigheter, och det vänder vi oss definitivt emot.

Anf. 83 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! Jag vill bara helt kort säga att jag blev förvånad över Ylva Annerstedts argumentation. Först sade hon att det inte behövdes någon lag när det fanns en borgerlig majoritet här i kammaren. Då väntade man på att det skulle bli ett resultat. När nu det socialdemokratiska partiet har beslutat att kollektivanslutningen skall upphöra, då vill man ha en lag. Var finns logiken?

Detta vittnar om att hela denna fråga om kollektivanslutningen och ett utvidgat grundlagsskydd för den negativa föreningsrätten har blivit något slags symbolfråga, något slags hjärnspöke för vissa personer som försöker hålla sig fast vid någonting som inte längre existerar.

Jag vill återigen varna för en utveckling mot en lagreglering av föreningarna. Så sent som för 10–15 år sedan fanns det företrädare för de borgerliga partierna som i kammaren förespråkade att man skulle avvisa allt tal om att genom lag reglera partiernas inre liv. Den typen av borgerliga företrädare tycks numera helt ha försvunnit.

Anf. 84 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Sören Lekberg sade att frågan om kollektivanslutning och negativ föreningsrätt förefaller att ha blivit en symbolfråga. Det har han alldeles rätt i. För oss i folkpartiet är det en symbolfråga att stå upp för den enskilda människans demokratiska rättighet gentemot övergrepp från organisationer och från staten.

Vidare sade Sören Lekberg att vi i folkpartiet nu vill gå in och reglera partiernas inre verksamhet. Det är inte fråga om det. Det enda som gäller är att tillförsäkra den enskilda människan rätten att fritt gå in i ett parti eller bestämma om man vill stå utanför.

Anf. 85 SÖREN LEKBERG (s):

Herr talman! För all tydlighets skull vill jag påpeka att den enskilda individen fritt måste välja om han skall vara med i det socialdemokratiska partiet. Man kan inte komma med i det socialdemokratiska partiet om man inte fritt önskar det. Jag vill än en gång slå fast detta och därmed också peka på det inkonsekventa i att stifta en lag mot någonting som inte längre existerar.

Anf. 86 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! I stället har socialdemokraterna hittat på att man skall ansluta organisationer som skall betala medlemsavgifterna för de enskilda människorna.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§!)

## 14 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 17 oktober (forts. från 2 §)

**Jordbruksutskottets betänkande JoU3** (forts.)

*Mom. 8* (produktregistret)

Utskottets hemställan bifölls med 269 röster mot 31 för reservation 5 av Annika Åhnberg och Åsa Domeij.

*Mom. 11* (den s.k. omvända bevisbördan)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Annika Åhnberg och Åsa Domeij – bifölls med acklamation.

*Mom. 12* (gränsvärden för formaldehyd)

Utskottets hemställan bifölls med 234 röster mot 65 för reservation 8 av Bengt Rosén m.fl.

*Mom. 14* (användningen av vissa miljögifter)

Utskottets hemställan bifölls med 228 röster mot 72 för reservation 9 av Sven Eric Lorentzon m.fl.

*Mom. 15* (förbud mot utbytbara kemiska produkter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Åsa Domeij – bifölls med acklamation.

*Mom. 17* (avveckling av freoner och haloner m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 53 för reservation 12 av Karl Erik Olsson m.fl.

*Mom. 21 och 22* (förbud mot produktion, import och användning av vissa kemikalier m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 16 för reservation 16 av Annika Åhnberg. 5 ledamöter avstod från att rösta.

*Övriga moment*

Utskottets hemställan bifölls.

**Näringsutskottets betänkande NU1**

*Mom. 1* (forskning om hälsorisker vid kraftledningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Lars Norberg – bifölls med acklamation.

*Mom. 2* (säkerhetsavstånd vid kraftledningar m.m.)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Lars Norberg – bifölls med acklamation.

*Mom. 3–6*
Utskottets hemställan bifölls.

## 15 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats under 4–13 §§ (se även 20 §)

Företogs till avgörande lagutskottets betänkande 1990/91:LU5, arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1990/91:AU10, AU1 och AU9, bostadsutskottets betänkanden 1990/91:BoU6, BoU1 och BoU2 samt konstitutionsutskottets betänkanden 1990/91:KU2, KU5 och KU6.

**Lagutskottets betänkande LU5**
Utskottets hemställan bifölls.

**Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU10**
Utskottets hemställan bifölls.

**Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1**
*Mom. 1* (förutsättningarna för jämställdhet)
Utskottets hemställan bifölls med 241 röster mot 57 för reservation 1 av Anders G Högmark m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

*Mom. 2* (riktlinjerna för jämställdhetsarbetet)
Utskottets hemställan bifölls med 262 röster mot 35 för reservation 2 av Elver Jonsson och Charlotte Branting.

*Mom. 3* (koncentrationspolitiken)
Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 53 för reservation 3 av Börje Hörnlund m.fl.

*Mom. 5* (kvinnor och ekonomi)
Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 31 för reservation 4 av Karl-Erik Persson och Anna Horn af Rantzien.

*Mom. 6* (utvärderingen av jämställdhetslagen)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Elver Jonsson och Charlotte Branting – bifölls med acklamation.

*Mom. 11* (parlamentarisk kommitté)
Utskottets hemställan bifölls med 262 röster mot 36 för reservation 8 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson.

*Mom. 19* (den offentliga sektorns monopolställning)
Utskottets hemställan bifölls med 207 röster mot 92 för reservation 11 av Elver Jonsson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

*Mom. 22* (våld mot kvinnor)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Börje Hörnlund m.fl. – bifölls med acklamation.

*Mom. 23* (kvinnors situation i storstaden)
Utskottets hemställan bifölls med 274 röster mot 23 för motion 1989/90:A808 av Eva Johansson m.fl.

*Mom. 28* (JämO)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Karl-Erik Persson och Anna Horn af Rantzien – bifölls med acklamation.

*Övriga moment*
Utskottets hemställan bifölls.

**Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU9**
Utskottets hemställan bifölls.

**Bostadsutskottets betänkande BoU6**
Utskottets hemställan bifölls.

Då voteringsanläggningen på nytt var ur funktion beslöt kammaren på förslag av andre vice talmannen att voteringen skulle fortsätta före avgörandet av de ärenden som upptogs under 17–19 §§.

## 16 § Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, jordbruksutskottets betänkanden JoU4, JoU5 och JoU6, beslöt kammaren på förslag av andra vice talmannen medge att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i alla dessa ärenden avslutats.

## 17 § Trädgårdsnäringen

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1990/91:JoU4 Trädgårdsnäringen.

Anf. 87 INGVAR ERIKSSON (m):
Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande 1990/91:JoU4 behandlas ett antal motioner väckta av ledamöter från moderaterna och centern under den allmänna motionstiden i januari 1990. Utskottet har bl.a. med hänsyn

till den utveckling som skett i samhällsekonomin och inom trädgårdsnäringen, med ändrade konkurrensförhållanden som följd, förordat en ny trädgårdsutredning. Riktlinjer för den nu gällande trädgårdsnäringspolitiken lades fast av riksdagen senast år 1979. Mycket av vad som då sades har dock aldrig i praktiken följts upp. En hel del har emellertid hänt som starkt påverkar trädgårdsnäringens företag. Det finns alltså nu goda skäl att se över hur näringen utvecklats och också hur framtidens förändringar och problem samt dess möjligheter skall kunna mötas.

Utskottet avser dock att återkomma till frågan om en ny trädgårdsnäringsutredning då den pågående kartläggningen av ekonomin inom trädgårdsnäringen, som nu sker inom lantbruksstyrelsen, har slutförts. Vidare bör resultaten av de nu aktuella överläggningarna inom GATT och inom de europeiska ekonomiska samarbetsorganen först vara mer överblickbara. Från moderat sida anser vi att denna uppfattning är rimlig, och därför ställer vi oss bakom förslag i betänkandet i denna del.

Herr talman! Då det gäller forskning kring biologisk bekämpning har från vår sida väckts förslag om insatser för ytterligare biologisk bekämpning inom trädgårdsproduktionen. På så sätt skulle man på sikt kunna öka möjligheterna att minska användningen av kemikalier inom trädgårdsnäringen. Det är ett mål som alla vill arbeta för och det skulle, om man lyckas i det här avseendet, kunna förverkligas. Vi vill i reservationen, som fogats till betänkandet, ge regeringen detta till känna.

Vi moderater anser också att produktionssituationen inom trädgårdsnäringen komplicerats på grund av att nya växtsjukdomar och skadegörare allt oftare kommer in i vårt land. Eftersom Sverige har en mycket restriktiv hållning vad gäller inregistrering av nya verksamma bekämpningsmedel mot dessa växtsjukdomar och insekter, ökar risken för att dessa sjukdomar och skadegörare kan få fotfäste och bli allt svårare att bekämpa.

Ambitionen från samhällets sida att reducera kemikalieanvändningen så mycket som möjligt är riktig. Men på grund av de ökade risker som nu kan konstateras anser vi det helt nödvändigt att skärpa uppmärksamheten, om vi skall kunna bevara den hittills höga nivån på det fytosanitära området.

Enligt uppgifter som kommit utskottet till del bereds för närvarande förslag i lantbruksstyrelsen om framtida bibehållen hög växtskyddsnivå. Vi avvaktar detta förslag. Självfallet kan vi på goda grunder utgå från att man även i omgivande länder har samma strävanden. Det bör ha stor betydelse i det fortsatta europeiska integrationsarbetet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 88 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! I detta ärende debatterar vi den svenska trädgårdsnäringspolitiken. Den har ju varit aktuell under hela 80-talet. År 1982 avgavs en trädgårdsnäringsutredning med en mängd förslag om hur man skulle förbättra den svenska trädgårdsnäringens situation och vilka åtgärder som samhället då borde vidta.

Inte särskilt mycket av detta har blivit verklighet. Det mesta har stoppats

undan i skrivbordslådorna. Man har under lång tid hänvisat till en mängd olika orsaker till att man inte har tagit itu med den här frågan.

Från centerpartiets sida ser vi det som står i detta betänkande som en halv seger eftersom utskottsmajoriteten, och framför allt socialdemokraterna, ändå har gått med på att det finns bekymmer som man måste titta på. Vi förväntar oss att man förverkligar de löften som man har gett om att en trädgårdsnäringsutredning skall komma. Utskottet skriver om den frågan:

"Utskottet har erfarit att lantbruksstyrelsen nyligen påbörjat en utredning om ekonomin inom trädgårdsnäringen baserad på en kartläggning av enskilda företag. Styrelsen siktar på att ha utredningen klar i december 1990. Utskottet har för avsikt att därefter, och sedan klarare insikt vunnits om GATT- och EFTA/EG-förhandlingarnas konsekvenser, ta upp trädgårdsnäringens situation och därvid också överväga önskvärdheten av en bred utredning av trädgårdsnäringen."

Med den skrivningen vill utskottet säga att man tycker att de synpunkter vi anfört faktiskt är riktiga. Vi kommer att se till att detta också blir verklighet.

Ingvar Eriksson hade ett ganska långt resonemang om växtskyddet och de bekymmer som den ökade importen av olika växter och grönsaker medför för den svenska trädgårdsnäringen. Vi riskerar att få in skadegörare och sjukdomar – svampar och annat – som vi normalt inte har i Sverige. Den ökade handeln ger dessa risker. Den enligt vår uppfattning något svaga kontrollen gör också att riskerna blir större.

Vi har i en reservation tagit upp dessa synpunkter och krävt större uppmärksamhet från svensk sida på den här situationen. I Sverige har vi inte godkända bekämpningsmedel för att ta itu med skadegörare – och vi vill heller inte använda sådana bekämpningsmedel därför att vi anser att de har för stor giftverkan. Därför får vi vidta åtgärder i förebyggande syfte och se till att vi inte får in de här problemen i vårt land. Det är det bästa sättet att hålla nere användningen av gifter i odling.

Jag yrkar bifall till reservation 1. Till Ingvar Eriksson kan jag säga att det finns möjlighet att rösta för den reservationen, om man nu är orolig på den här punkten.

Ingvar Eriksson tog även upp en diskussion om biologiska bekämpningsmedel. Vi har en reservation som gäller registreringsavgiften för dessa biologiska bekämpningsmedel. Den avgiften måste ju sättas på sådant sätt att man stimulerar framställningen av sådana medel, för det är ju den vägen vi vill gå för att minska användningen av olika typer av gifter.

Rådgivningen är ju viktig, inte minst i tider då det finns bekymmer. Inte bara på trädgårdsnäringens område utan på en mängd andra områden finns det bekymmer i dag. Men det är viktigt att vi har en rådgivning som kan ge de besked som utövarna av näringen behöver få. Ändringen av rådgivningssystemet – med lantbruksnämnderna i länsstyrelserna – är ett bekymmer, eftersom trädgårdsnäringen inte har rådgivning i alla län. Detta är en fråga som måste uppmärksammas och bevakas, så att inga landsändar blir utan denna rådgivning. Vi kräver i en reservation större uppmärksamhet på den punkten.

Vi tar ju ut miljöavgifter på handelsgödsel och bekämpningsmedel. Dessa pengar skall gå tillbaka till näringen – det finns det riksdagsbeslut på. Men

efterlevnaden är inte hundraprocentig. Det är en kritik som vi framfört i många år, och den återkommer i det här sammanhanget. De pengar som från trädgårdsnäringen går till sådana här avgifter skall också användas för att skapa bättre förutsättningar i trädgårdsnäringen för en biologiskt riktig produktion. Det kan vara forskning om biologiska bekämpningsmedel. Det kan vara forskning inom hela det spektrum som gäller odling på ett alternativt sätt – att ta hänsyn till de biologiska förutsättningar som finns. Det kan också vara andra viktiga forskningsprojekt.

Herr talman! Med det sagda vill jag alltså yrka bifall till reservation 1. Vi står naturligtvis bakom alla andra reservationer som vi avgivit i det här betänkandet. Men vi inskränker oss till att yrka bifall till reservation 1.

Anf. 89 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Lennart Brunander tyckte att om jag var så orolig som jag framhöll i mitt anförande med tanke på de här importerade växtsjukdomarna och skadegörarna, så borde jag rösta för reservationen som centern står bakom.

Jag vill då erinra om att vi till betänkandet har fogat ett särskilt yttrande, där vi tar upp det problemet. Att vi inte själva har reserverat oss beror på att – som jag också sade i mitt anförande – lantbruksstyrelsen just håller på att bereda frågor kring en framtida bibehållen hög växtskyddsnivå. Eftersom dessa frågor bereds har vi menat att vi bör avvakta det kommande förslaget innan vi går vidare.

Anf. 90 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Att frågor om växtskyddet och trädgårdsnäringen bereds i regeringskansliet har vi ju förstått – men åt vilket håll? Om det är i en riktning som ger ett bättre skydd mot import av t.ex. växtgifter som vi inte vill ha, är vi kanske mer osäkra på.

Svensk trädgårdsnäring hävdar sig väl i den internationella konkurrensen, står det i utskottets betänkande. Men då kan man fundera över hur det kommer sig att det är så svårt att hitta svensk frukt och svenska grönsaker i butikerna.

Häromdagen var jag väldigt sugen på ett svenskt gott saftigt äpple. Jag gick därför till en närbutik här i Gamla stan för att köpa ett svenskt äpple. Men inte hittade jag något sådant. Nej, gröna hårda blanka äpplen var vad jag hittade. Det är inte riktigt samma smak på dem. Jag kan t.o.m. säga att det är väldigt stor skillnad mellan dem och den frukt som finns i svenska trädgårdar. Det är dock förvånande att det, trots att det är äppelsäsong, inte finns svenska äpplen i butikerna.

Att ha rätt att äta bra svenskodlad mat är viktigt. Det är därför som vi har hävdat att momsen på svensk mat behöver tas bort.

55 % av trädgårdsprodukterna lär i dag vara importerade. 90 % av fröodlingarna finns utomlands. Då kan man fråga sig hur det här påverkar med tanke på sårbarhetsaspekten.

Just nu förs ju en mycket livlig debatt om neddragningar och inskränkningar med hänvisning till att vi har en ekonomisk kris. Ett område som dock inte har diskuterats speciellt mycket i det avseendet är försvaret. Det tyder

kanske på att man fortfarande betraktar ett eventuellt krigshot som en risk. Då kan man också fundera över detta med maten, för även i det sammanhanget är det väl viktigt att vi har en egen produktion.

I detta betänkande återfinns ett bifallsyrkande från oss i reservation 2. Det gäller då EGs växtskyddspolitik. Vi har sagt att vi vill att växtskyddet skall beaktas vid en anpassning till EG, så att det inte blir en försämring här. Vidare gäller det att de restriktioner som man har lyckats få till stånd när det gäller kemikalieanvändningen i svensk trädgårdsnäring kan vidmakthållas.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 91 HÅKAN STRÖMBERG (s):

Herr talman! Det betänkande som vi nu har att ta ställning till är utskottets svar på de motioner som har väckts innehållande krav på insatser inom trädgårdsnäringen.

Som framgår av utskottsbetänkandet råder det mycket stor samstämmighet i utskottet om att vi noggrant skall följa utvecklingen inom trädgårdsnäringens område. Vidare skall vi vara beredda att vidta de åtgärder som kan anses vara påkallade för att främja en svensk produktion av trädgårdsprodukter i en friare men också sundare konkurrens med andra länder.

Visserligen är sex reservationer och tre särskilda yttranden fogade till utskottsbetänkandet. Men jag betraktar nog reservationerna enbart som smärre markeringar, kanske för att man vill visa på en viss aktivitet på det här området. Jag tror alltså mindre på att det skulle råda oenighet om målet för trädgårdsnäringen.

Men när man lyssnar på bl.a. Lennart Brunander och Marianne Samuelsson får man lätt en annan uppfattning, nämligen att det skulle vara mycket dåligt ställt inom trädgårdsnäringen. Lennart Brunander sade att det inte har skett någonting sedan 1982, då trädgårdsnäringsutredningens förslag behandlades.

Marianne Samuelsson sade: Visserligen pågår det utredningar. Men går dessa åt rätt håll?

Ja, ni kanske försöker skjuta in er kritik mot regering och myndigheter. Men kritiken slår direkt mot trädgårdsnäringen. Jag vill påstå att man inom svensk trädgårdsnäring inte bör ta åt sig av den kritiken. Tvärtom kan man sträcka på ryggen och i ett internationellt perspektiv peka på en mycket stor framgång.

Jag tycker i stället att man inom svensk trädgårdsnäring skall ha en eloge för det arbete som man har lagt ned. Man ligger ju långt före andra länder t.ex. när det gäller att använda biologisk bekämpning av skadegörare och att bekämpa växtsjukdomar. Dessutom har man minskat användningen av gödningsämnen efter växternas behov. Vidare intar man en tätposition när det gäller odlingsteknik och växthusutnyttjande. Som en följd härav produceras trädgårdsprodukter av mycket hög kvalitet, till konsumenternas fromma.

Att det sedan sker kvalitetsförsämringar i leden mellan producent och konsument skall trädgårdsnäringen inte lastas för. Däremot är det i många fall orimligt stora prispåslag i mellanleden – en fråga som vi måste ägna betydligt större uppmärksamhet under den närmaste tiden framöver.

Jag vill också säga att svensk trädgårdsnäring inte skulle ha haft en tätposition internationellt beträffande produktion och kvalitet om det inte i botten hade funnits ett starkt stöd från samhällets sida. Det handlar då om rådgivning, ekonomiskt stöd till anläggningar, införande av ny teknik och rationella odlingsmetoder. Men det handlar också om samhällets stöd i fråga om forskning avseende sortförädling och biologiska bekämpningsmedel. Detta samhällsstöd har varit mycket betydelsefullt för svensk trädgårdsnärings utveckling och kommer också att vara det i framtiden.

Men visst finns det problem. Sådana slipper vi aldrig. Vi kommer aldrig att få uppleva att en viss näring befinner sig i en situation som kan betecknas som problemfri. Vi har inte tillfredsställande lönsamhet inom trädgårdsnäringens alla områden.

Exportsubventioner som tillämpas inom exempelvis EG bidrar till låga importpriser, vilka trädgårdsnäringen skall konkurrera med. Men här ser vi en möjlighet att få bättre regler i de pågående GATT-förhandlingarna och i ett vidgat Europasamarbete.

Också våra miljökrav bidrar till högre produktionskostnader för svenska trädgårdsodlare. Men vi är inte beredda att ge efter beträffande miljökraven. Vi vill ha rena produkter odlade i en icke förorenad miljö.

Att vidare, som man pekar på i reservationerna, vissa skadegörare kan angripa svenska odlingar, i samband med import, är ett problem som vi tyvärr knappast helt kan komma ifrån.

Men att påstå att det skulle vara så dålig kontroll att de här skadegörarna finns i de svenska odlingarna är felaktigt. Det är växtskyddsnämnden som utövar kontrollen i detta sammanhang. Till både Marianne Samuelsson och Lennart Brunander vill jag säga att man har internationella kontakter med motsvarande organ. Man vet var sådana här skadegörare uppträder och vilka sorter de ger sig på. Dessutom följer man importen och sätter in restriktioner när man upptäcker angrepp. Men vi kommer, som sagt, aldrig ifrån att svenska odlingar kan angripas.

Medlet att komma till rätta med detta är egentligen att helt stänga gränserna, men det kan vi knappast göra. En annan åtgärd är att ha direkt kontroll på varje importerat parti som kommer in i landet då man misstänker att det innehåller skadegörare.

Vad som gäller är att man fortsätter med detta arbete, och det gör man också.

I utskottet är vi överens om att vi skall följa trädgårdsnäringens utveckling och om att vi skall vidta de åtgärder som kan vara nödvändiga för att trygga svensk trädgårdsnäring och därmed tillgodose konsumenternas krav på svenskproducerade trädgårdsprodukter. Därför finns det kanske anledning att göra en bred översyn av hela trädgårdsnäringen. Men det finns skäl, som utskottet har påpekat, att avvakta ännu en tid.

Det pågår en översyn initierad av lantbruksstyrelsen om lönsamheten i vissa odlingsgrenar inom trädgårdsnäringen. Jag kan tala om för utskottets ledamöter att jag i dag har haft kontakt med en av utredarna och fått veta att utredningen beräknas vara klar vid årsskiftet 1990-1991.

Den pågående diskussionen om ökat Europasamarbete är också en viktig del som bör avvaktas innan man totalutreder en svensk trädgårdsnäring.

Detsamma gäller för GATT-förhandlingarna. Det finns också skäl att följa vad som sker efter beslutet om avreglering på jordbrukets område. Då först har vi ett bredare underlag, så att vi kan göra en översyn av den svenska trädgårdsnäringen som helhet.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 92 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Håkan Strömberg talade om hur bra vår svenska trädgårdsnäring är. Det kan jag gärna instämma i. Jag tycker också att den skall ha en eloge för att den har klarat sig så bra som den har gjort under de förutsättningar den har getts att arbeta under. Man har gjort ett mycket fint jobb. Men det är egentligen inte det vi skall diskutera här i dag. Vi skall diskutera på vilket sätt samhället, staten, skapar förutsättningar och visar vilja att hjälpa till. Det är det vår kritik har gällt. Jag sade att vi nu har fått en halv seger, eftersom utskottets majoritet har gått med på att vi skall få en utredning. Även om man inte direkt har skrivit in att man vill beställa en sådan utredning av regeringen, förutsätter den skrivning som föreligger att en sådan utredning skall komma till stånd.

Nu säger Håkan Strömberg att lantbruksstyrelsens utredning är klar vid årsskiftet. Då skall vi kunna sätta i gång. Det är bra.

Vi vet inte om den samstämmighet som Håkan Strömberg talar om finns, eftersom de eventuella motsättningar som kan finnas kommer fram när de åtgärder som utredningen visar behöver vidtas skall bli verklighet. Jag kan hoppas att vi skall ha en samstämmighet, det vore mycket bra. Det vore nyttigt. Det vore önskvärt att det blev så, men det vet vi inte. Det får vi se.

De reservationer vi har avgett är inte bara markeringar. De tar upp reella problem som vi vill peka på, problem som man inte får glömma bort, inte ens i avvaktan på en sådan här utredning. De subventioner som Håkan Strömberg säger finns i EG – vilka försvårar den svenska trädgårdsnäringens situation genom att de subventionerade varorna kommer hit och konkurrerar på ett sätt som inte är riktigt schyst – understryker de krav som vi har haft på en utredning.

Jag skulle, Håkan Strömberg, vilja veta om socialdemokraterna är beredda att verkligen kämpa för att svensk trädgårdsnäring skall få likvärdiga regler att arbeta efter när det gäller de här frågorna och om socialdemokraterna är beredda att slåss för att den satsning på miljön och matkvaliteten som görs verkligen fullföljs även i dessa förhandlingar.

Anf. 93 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Håkan Strömberg sade att jag klagade på den svenska trädgårdsnäringen. Det skulle i så fall vara om Håkan Strömberg uppfattade det som ett klagomål på näringen att det inte finns svenska äpplen att köpa i affärerna. Jag upplever det inte som ett klagomål på näringen, utan snarare på att det finns regler som gör att det, trots närheten till de svenska äppelträden, inte går att konkurrera med importerade äpplen. Det är ett annat problem.

Håkan Strömberg tog också upp en annan sak. Jag vet inte om jag skall se

det som en hel seger, men han sade att man icke var beredd att ge efter på miljökraven. Innebär det att ni inte ens i EG-förhandlingar är beredda att ge efter på några miljökrav? I och med det har ni i princip ställt er bakom vår reservation.

Anf. 94 HÅKAN STRÖMBERG (s):

Herr talman! Detta att lantbruksstyrelsen lägger fram sin utredning om lönsamheten inom trädgårdsnäringen är ingen anledning att genast sätta i gång att utreda. Det jag nämnde var också GATT-förhandlingarna och Europasamarbetet. Men vi bör kanske också följa litet mer vad som händer med de beslut som vi har fattat om avreglering på jordbrukets område. Vi kanske har någonting där att lära också. Först när vi kan få de samlade arbeten som pågår tror jag att det finns skäl att göra en översyn av hela trädgårdsnäringen.

Jag vet också att Lennart Brunander inte avsett att kritisera trädgårdsnäringen. Kritiken är riktad mot regeringen, men också mot myndigheterna. Men den faller til syvende og sidst på trädgårdsnäringen, att det skulle vara en dålig näring som behöver ett ökat ingripande från samhällets sida. Jag vill hävda att trädgårdsnäringen står sig gott. En stor del har skett med samhällets goda minne. Samhället har gett trädgårdsnäringen och kommer självfallet att ge trädgårdsnäringen nödvändigt stöd för utveckling av trädgårdsnäringen och utvecklingen på bekämpningsmedelsområdet. På odlingar under glas används i dag till största delen biologiska bekämpningsmedel.

Jag vill säga till Marianne Samuelsson som sökte svenska äpplen: Det var kanske fel butik. Gå till Hötorget! Där går det mycket väl att köpa svenskodlade äpplen. De finns. De är av mycket hög kvalitet. Jag håller med om att det ibland inte finns svenska äpplen. Det är ett dilemma. Men vi hoppas att satsningarna på svenska fruktodlingar skall ge resultat. Man får bidrag till att byta ut de gamla träden mot nya och även till att byta till sådana sorter som kan vara smakligare för svenska konsumenter. Detta visar också att även fruktodlarna är på alerten och utnyttjar samhällsstödet till att förnya sina odlingar.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 20 §!)

## 18 § Livsmedelskontroll

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1990/91:JoU5 Livsmedelskontroll.

Anf. 95 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! I detta betänkande behandlar utskottet ett stort antal motionsyrkanden från föregående riksmöte om livsmedelskontroll. Ett antal motioner om importkontroll av livsmedel har därvid blivit föremål för en fördjupad behandling. Andra motioner har behandlats på ett förenklat sätt, ef-

tersom de tidigare under valperioden varit uppe till behandling i utskott och kammare.

Utskottet gör i betänkandet en utförlig genomgång av förutsättningarna för livsmedelskontroll, inte minst då det gäller den viktiga importkontrollen.

Målet är givetvis att söka åstadkomma så rättvisa förutsättningar som möjligt mellan producenter, distributörer och handel i olika länder. Detta måste ske på sådant sätt att kontroll och krav inte uppfattas som ensidiga handelspolitiska åtgärder från Sveriges sida, stridande mot svenska åtaganden inom ramen för GATT-samarbetet. Risken att Sverige annars skulle kunna råka ut för handelspolitiska "straffåtgärder" är stora.

I betänkandet redovisas vissa bakgrundsuppgifter om importkontroll, reglerna för användning av bekämpningsmedel, aktuella bestämmelser om handelshinder i GATT-avtalet. En analys av definitionsproblem, som måste lösas vid en sådan jämförelse mellan svenska och utländska produktionsmetoder som förutsätts i flera motioner, görs i betänkandet.

Herr talman! Den svenska råvaruproduktionen för livsmedel omfattas av ett stort och svåröverskådligt komplex av lagar och andra föreskrifter, som alla kan hänföras till begreppet produktionsmetoder i den mening som avses i flera av de i betänkandet behandlade motionerna. Bestämmelserna omfattar både primär produktion, förädling och saluhållande. Med en vidare definition av begreppet kan även uppsamlingsledet, transporter m.m., beröras. När det gäller vegetabilieproduktionen är det i första hand bestämmelserna om bekämpningsmedel som är av stort intresse. Bestämmelserna om miljökrav på odlingen, hänsyn till naturvården, arbetarskydd, arbetsmiljö, arbetstid och teknisk utrustning hör också hit. I såväl utsädes- som växtskyddslagstiftningen finns bestämmelser som kan innebära restriktioner för vegetabilieproduktionen.

Många av de politiska beslut som fattats rör miljökraven på den svenska livsmedelsproduktionen, och de gäller mer övergripande målsättningar som indirekt påverkar de enskilda företagen. Här kan nämnas t.ex. beslutet om halvering av bekämpningsmedelsanvändningen och minskning av kväveläckaget från jordbruket. Bestämmelserna om jordbrukets hänsyn till naturvårdens intressen är av liknande slag. I dessa fall borde kraven på likartade produktionsmetoder innebära att exportländerna skall ha samma eller möjligen jämförbara krav på livsmedelsproduktion i sitt regelsystem. Det är svårt att i praktiken hävda detta.

Bland bestämmelserna om animalieproduktionen märks främst djurskyddslagen med tillhörande detaljföreskrifter om storlek och utformning av stallar m.m. Vi har foderlagstiftningar och vi har de veterinärmedicinska författningarna. Miljökraven på produktionen har bl.a. konkretiserats i regler om begränsning av antalet djur per ytenhet samt lagring och spridning av stallgödsel. Dessa krav kan dock differentieras beroende på företagets storlek och läge. Särskilda regler finns om miljöskyddsprövning av uppfödningsanläggningar på olika områden.

Flertalet bestämmelser om förädling av saluhållande av livsmedel finns i livsmedelslagen med tillhörande detaljföreskrifter. Det kan gälla hantering, tillsatser, märkning, personalhygien, livsmedelslokaler osv. Eventuellt bör

även bestämmelser om arbetarskydd, arbetsmiljö och arbetstid beaktas då det gäller produktionsmetoder.

Riksdagen har i lag fastställt vissa grundläggande krav på produktionen och samtidigt bemyndigat regeringen eller viss myndighet att meddela detaljföreskrifter i ämnet. Det finns alltså, utöver lagar och förordningar, ett mycket stort antal myndighetsföreskrifter som rör de olika leden i livsmedelsproduktionen, vilka alla torde falla in under begreppet produktionsmetoder.

Om man gör en relativt snäv definition av begreppet produktionsmetoder torde det vara svårt att finna något land som ställer exakt samma krav på sin livsmedelsproduktion som Sverige och därmed skulle kunna motsvara de krav som ställs i de mera långtgående motioner som behandlas i betänkandet.

Då det gäller rättsliga och handelspolitiska förutsättningar för en utökad importkontroll har utskottet i ett yttrande till skatteutskottet tidigare redovisat den inhemska lagstiftningen samt GATT-avtalet och TBT-överenskommelsen. Den gäller överenskommelsen om tekniska handelshinder.

I lagen anges bl.a. vilka skyddsintressen som får tillgodoses genom import- och exportkontrollen. En central bestämmelse beträffande importen av livsmedel finns i 11 § livsmedelslagen.

Som framgår av redovisningen i det nämnda utskottsyttrandet ger 11 § livsmedelslagen möjlighet att vidta åtgärder mot importerade livsmedel endast om det behövs från hälso- och näringssynpunkt eller annars för att tillgodose konsumentintresset. Därför har utskottet inte ansett det möjligt att tillgodose de tämligen vittsyftande motionskraven på likartade eller godtagbara produktionsmetoder i ursprungsländerna.

Av dessa skäl vill vi moderater framhålla vikten av att Sverige intensifierar samarbetet med andra länder i en strävan att harmonisera bestämmelser och krav då det gäller livsmedelskontroll och importkontroll. Självfallet är det mycket viktigt att man försöker komma fram till samma bestämmelser och krav grannländerna emellan. Det gäller självfallet att skapa så rättvisa konkurrensförhållanden som över huvud taget är möjligt.

Vi moderater har emellertid funnit att importförbud för livsmedel med resthalter av i Sverige förbjudna medel kan hävdas med hänvisning till 11 § livsmedelslagen beträffande åtgärder till skydd för konsumentintresset. Vi framför den ståndpunkten i reservation nr 2, där vi konstaterar att den svenska livsmedelskontrollen vid en internationell jämförelse innebär mycket stränga krav från hälso- och miljösynpunkt. Detta gäller inte minst kraven på växtskyddsmedlen.

De riksdagsbeslut som fattats beträffande halvering av bekämpningsmedelsanvändningen går i samma riktning och innebär bl.a. att ett flertal ämnen sorteras ut från marknaden. Vid utvärdering och riskanalys har svenska myndigheter funnit att svenska konsumenter bör skyddas för restsubstanser av vissa ämnen som bl.a. misstänks ha cancerframkallande effekter eller medföra andra hälsorisker. I det internationella arbetet med fastställande av gränsvärden är bedömningen ofta mindre sträng än den svenska. Det förekommer därför att importerade livsmedel innehåller restsubstanser av ämnen som förbjudits i Sverige. Vår åsikt är att man vid importkontrollen ej

skall behöva acceptera restsubstanser av ämnen som förbjudits i Sverige. En sådan inställning ger inte upphov till handelshinder i GATT-avtalets mening. Det är dessutom i god överensstämmelse med den nyss nämnda 11 § livsmedelslagen beträffande åtgärder till skydd för konsumentintresset.

Vi moderater har också i ett särskilt yttrande tagit upp vissa andra frågor inom livsmedelskontrollen. Riksdagen beslutade 1989 om vissa förändringar av livsmedelslagen. Bl.a. togs beslut om märkning angående ursprungsland på förpackade livsmedel. Vidare har konsumenterna under senare år fått ytterligare hjälpmedel inför sitt varuval. Jag kan nämna märkning som blivit allt vanligare när det gäller svenskodlat. Man har symbolmärkning, man har information om hög fiberhalt och om lågt fettinnehåll. Vi anser att dessa möjligheter på ett positivt sätt ökat informationen till konsumenterna och också deras kunskap inför valet av produkter. Vi anser också att dessa system både kan och bör vidareutvecklas utan att de komplikationer uppstår som så utförligt redovisas i betänkandet under rubriken Problemanalys.

Herr talman! Jag vill till sist yrka bifall till reservation nr 2 och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 96 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Svensk mat är bra. Den håller hög kvalitet. Jag vill påstå att den i allmänhet håller en högre kvalitet än den mat som vi importerar. Det beror på att vi i Sverige har strängare krav på kvaliteten än man har i andra länder samt att vi har odlings- och uppfödningsmetoder med mindre gifter och tillsatsmedel. Detta är naturligtvis bra. Det är också ett starkt konsumentkrav att det skall vara så. Konsumenten måste mer än hittills komma i centrum när vi fastställer vår livsmedelspolitik och de kontroller som skall göras.

Det råder inget tvivel om att den miljö vi lever i och den mat vi äter har betydelse för vår hälsa. Det är vad det handlar om. Det handlar också om att skapa trygghet för konsumenterna så att de vet vad de köper och kan vara säkra på att produkterna håller en viss kvalitet. Men det handlar också om ett rättvisekrav gentemot de svenska producenterna.

Under behandlingen av detta ärende har, som föregående talare sade, ett antal motioner som bl.a. väckts av centerpartiet diskuterats. Vi vill att samma krav skall ställas på de livsmedel som importeras som de krav som ställs på de produkter som tas fram i Sverige. Man har sagt att våra krav är så långtgående att det inte går att uppfylla dem. Man har försökt beskriva våra krav och målsättningar på det sättet. Man har vidare sagt att vi i centern vill att det skall ställas krav på att produkter som importeras skall tas fram på samma sätt som produkter framställda här. Men det handlar inte om sådan exakthet, utan om att vi skall ställa samma krav vad gäller användningen av sådant som kan påverka de produkter som vi importerar och sedan skall äta. Det är givetvis inte bra för mig som konsument om jag tolererar att importerade produkter innehåller medel som inte tillåts i livsmedel som produceras i Sverige. Det måste vara en självklarhet och en utgångspunkt för vårt arbete.

Utskottsmajoriteten försöker, som jag uppfattar det, på ett raljant sätt nonchalera frågan om gifter och restsubstanser. Man säger att det är våra matvanor, för mycket fett och socker exempelvis, som gör att vi mår illa och

blir sjuka. Restsubstanser av olika slag tycks ha ganska liten betydelse. Jag har inte samma uppfattning. I stället tycker jag att utskottsmajoriteten uttalar sig på ett nonchalant sätt. Kolhydrater, fett och andra substanser har alltid funnits i den mat som vi äter. Jag komponerar själv min matsedel efter smak, behov och egna önskningar och bestämmer alltså hur mycket fett och kolhydrater som får ingå i den. En annan sak är att vi genom utbildning och information får kunskaper om vad vi skall äta för att må bättre. Det har naturligtvis stor betydelse.

Om vi däremot äter mat som innehåller restsubstanser av olika slag men som inte kan mätas, påverkas vi på ett sätt som vi inte själva bestämmer. Det enda sättet att utöva påverkan är att låta bli att köpa sådana produkter.

När vi ställer krav på livsmedlen, gör vi det med utgångspunkten att skydda konsumenterna. Om vi tycker att det är fel att det ingår antibiotika i kött producerat i Sverige, måste det vara lika fel att antibiotika ingår i importerat kött. Det är så självklart att det inte skulle behöva diskuteras.

Jag har försökt se efter hur det fungerar i verkligheten. Det görs mycket noggranna kontroller på det svenska köttet. Man undersöker regelbundet mängden bekämpningsmedelsrester, tungmetaller, hormoner, antibiotika och eventuella läkemedel i köttet. Det görs 32 000 kontroller per år. På det importerade köttet däremot görs bara stickprov för att se om det innehåller salmonellabakterier. Ibland undersöks också om köttet innehåller läkemedelsrester. Enligt uppgift togs 40 sådana prover år 1989. I övrigt tas inga prover på det importerade köttet.

Vi har tidigare diskuterat trädgårdsnäringen här. Den provtagning som tas där visar klart att det är i de importerade grönsakerna och framför allt i frukterna som det finns för höga restsubstanser av bekämpningsmedel.

Jag kan påvisa ungefär samma förhållanden vad gäller kontrollen av våra slakterier. Ett motiv för att våra krav inte kan uppfyllas är, som det heter, kravet på likabehandling. Det är i och för sig en bra princip. Vi exporterar kött och fläsk till EG-länder och USA. Det för med sig att EG-folk är här och kontrollerar våra slakterier en gång om året. Från USA kommer man två tre gånger per år. Sverige gör bara sporadiskt motsvarande kontroller utomlands. Det förekommer med andra ord ingen likabehandling, i varje fall inte på det sättet att vi ger den svenske producenten samma förutsättningar vid export som EG-länderna och USA ger sina producenter. Vi ger inte heller den svenske konsumenten samma skydd mot gifter i importerade produkter som det skydd vi ger honom mot gifter i produkter producerade i Sverige.

I EG-länderna är det tillåtet att använda en mängd olika preparat vid uppfödning av djur. Framför allt är det läkemedel och tungmetaller samt en del andra medel för att stimulera tillväxten. Det är medel som vi har svårt att upptäcka vid provtagning, om vi nu alls tar några prover. Jag tycker det är naturligt att ställa krav på att få veta vad dessa importerade produkter innehåller.

Naturligtvis måste det utarbetas regler för provtagning, något som vi inte kan göra här i riksdagen rakt upp och ned. Vi måste ge regeringen och de myndigheter som hanterar dessa frågor i uppdrag att utarbeta regler på ett sätt som gör dem användbara. Utgångspunkten skall vara de krav som jag

här har försökt beskriva. Sverige måste i sina internationella kontakter diskutera dessa frågor och få sina krav accepterade. Det måste rimligtvis finnas ett konsumentintresse för dessa frågor också i andra länder.

För att konsumenten skall få veta vad han köper krävs en bättre märkning av livsmedlen. I rådande situation finns det stor anledning för oss konsumenter att få veta varifrån produkterna kommer. I den nya livsmedelslagstiftningen ingår regler för märkning av hela produkter. Men i fråga om styckade och sammansatta produkter såsom korv och köttbullar förekommer inga regler för märkning. Vi får inte veta varifrån ingredienserna kommer. Vi i centerpartiet tycker det är rimligt med en redovisning av varifrån de vanligaste ingredienserna i dessa produkter kommer. På den punkten finns dock inga reservationer i betänkandet.

Det krävs kunskaper för att driva en riktig konsumentpolitik och för att ta fram bra livsmedel. Om, som det står i betänkandet, det viktiga är vad och hur vi äter, är kunskaper därom nödvändiga. Därför måste utbildningen på det området bli bättre. Nu läggs lanthushållsskolor och konsumentutbildningar ned runt om i landet. Det sker därför att det av ekonomiska skäl är svårt att driva dem. Det är, som jag ser det, en katastrof. Dessa utbildningar borde finnas kvar för att ge människor erforderliga kunskaper. Utbildningen i näringsfrågor är inte heller särskilt framträdande i våra skolor utan tvärtom alldeles för liten. Vi borde också bättre utbilda dem som hanterar maten i våra butiker så att det sker på ett riktigt sätt.

Herr talman! På detta område finns oerhört mycket att göra. Låt mig avsluta med att yrka bifall till reservation 1 i detta betänkande.

Anf. 97 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Lennart Brunander sade att majoriteten i utskottet har uttalat sig raljant om det svenska folkets matvanor. Låt mig i sammanhanget betona att det finns en mycket klar och bestämd bas för sådana uttalanden.

För några år sedan utgav cancerkommittén en rapport som jag gärna vill hänvisa till, för där betonas just det förhållandet att det är huvudsakligen sättet att leva, sättet att använda olika matvaror, som medför de stora riskerna. Det är de facto inte så att man med fog kan hävda att de svenska konsumenterna står inför stora och farliga risker på grund av de livsmedel som konsumeras i landet. Jag tycker att det är en stor överdrift att då säga att vi har en raljant skrivning. Lennart Brunander borde ta tillbaka det yttrandet.

Sedan vill jag än en gång betona, och det tog Lennart Brunander också upp, vikten av att vi jobbar internationellt för att så långt det är möjligt åstadkomma samma regler och att vi i Sverige skall söka påverka den internationella utvecklingen i positiv riktning härvidlag. Det har vi rika möjligheter att göra genom det integrationsarbete som för närvarande pågår i Europa. Jag hoppas att centern är beredd att medverka i denna strävan. I varje fall är vi moderater det.

Anf. 98 LENNART BRUNANDER (c).replik:

Herr talman! Jag sade inte att skrivningen var raljant när det gäller kostvanorna. Jag betonade också att de naturligtvis har betydelse. Men jag sade att

inställningen till gifter och tillsatsmedel var nonchalant, eftersom man undervärderar deras betydelse. Jag tror att man gör det utan att vara särskilt på det klara med vad det är man egentligen gör. Jag tror inte att det finns några egentliga bevis för att det är så ofarligt som man säger, för i så fall skulle vi inte ha en livsmedelslagstiftning i Sverige som ser ut som den gör.

Jag tycker alltså inte, som Ingvar Eriksson sade att jag skulle mena, att konsumenterna tar stora risker därför att svenska livsmedel innehåller tillsatsmedel. Jag sade tvärtom att vi utsätter konsumenten för onödiga risker genom att inte kontrollera importen och inte ställa tillräckligt höga krav där. Det är på den punkten jag kritiserar majoriteten i utskottet.

Anf. 99 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Nonchalant är ju ett ännu hårdare ord som jag tycker inte borde användas i det här sammanhanget. Vi har inte nonchalerat de risker som kemikalierna innebär. Vi har inte nonchalerat de problem som kan vara förenade med importen i de fall man har hittat bekämpningsmedel som inte är tillåtna i Sverige. Men vi har i betänkandet försökt att mycket klart analysera hela problemkomplexet, och vi har aldrig tidigare i Sveriges riksdag haft ett dokument från jordbruksutskottet som varit så väl genomarbetat. Jag vill gärna ha sagt det till riksdagsprotokollet.

Betänkandet är värt en ingående läsning, för där betonas vad som händer om Sverige ensidigt skärper kraven ännu hårdare än andra länder gör och vilka problem det kan innebära för oss. Jag vill än en gång understryka: Det är viktigt att vi svenskar, när vi nu går in i ett internationellt arbete, försöker att agera på ett sådant sätt att vi vinner respekt för vår uppfattning och våra strävanden att minimera riskerna med främmande ämnen i livsmedel. Vi får inte ta risken att utsättas för handelsförföljelse, som kan bli följden om vi går för snabbt fram eller om vi är orealistiska.

Jag vill än en gång understryka att betänkandet är unikt, jämfört med vad vi tidigare åstadkommit från utskottet, och jag rekommenderar det till läsning för alla som är intresserade.

Anf. 100 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Det är ett väl genomarbetat betänkande det håller jag med om. Men majoriteten drar fel slutsatser.

Anf. 101 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Äta bör man, annars dör man. Äter gör man, ändå dör man!

Jag vet inte om detta uttryckssätt numera kan anses vara upphöjt till ordspråk, men jag tycker i vart fall att det kan vara en kommentar till alla återkommande undersökningar som visar att den viktigaste anledningen till ohälsa som följer av mat inte är bekämpningsmedelsrester eller sådant som vi nu diskuterar, utan det är vad människor äter och hur de äter.

Det är förvånande att det behöver göras utredningar för att komma fram till det. Eftersom vi är beroende av mat för att över huvud taget överleva, är det självklart att hur vi äter och vad vi äter är av livsavgörande betydelse. För övrigt är problemet för större delen av världens befolkning inte vad de

äter utan vad de inte äter. Detta möjligen sagt också som en kommentar till det tidigare replikskiftet här.

Det finns faktiskt en mycket viktig skillnad mellan de mer lyxbetonade problem som vi har i vår del av världen – att vi äter för mycket, att vi äter för fet mat, att vi äter för proteinrik och energirik mat – och problemet hur man kan ställa krav på importerade livsmedel. Hur och vad vi äter är ändå en sak som ankommer på den enskilda människan. Med information, upplysning och utbildning kan vi bidra till att människor blir tillräckligt kunniga på det här området för att kunna göra de korrekta valen.

Det är helt annorlunda med de importerade livsmedlen, som man inte vet någonting om, därför att den relationen gör människan maktlös. Det är precis detta faktum som gör att det är viktigt att vi i landets högsta beslutande församling diskuterar vilka krav vi kollektivt skall ställa på de livsmedel vi importerar.

Jordbruksutskottet griper nu – likt en drunknande, höll jag på att säga – efter ett halmstrå. Eftersom vi nu med alla medel tvingas hitta arbetsmetoder som minskar vår arbetsbörda, har vi börjat använda en förenklad arbetshantering. Det innebär å andra sidan att vi ibland också kan fördjupa arbetet i utskottet. Det här betänkandet har varit föremål för såväl förenklad som fördjupad hantering, och jag skall i resten av mitt anförande koncentrera mig på det som har varit föremål för den fördjupade hanteringen, nämligen just kontrollen av importerade livsmedel.

Det är en fråga som riksdagen haft att behandla åtskilliga gånger bara under den korta tid som jag har varit ledamot av den här församlingen. Det finns en risk att behandlingen ibland blir slentrianmässig, att ett ärende så att säga går i stå, att ingenting nytt händer.

Därför vill jag gärna instämma med dem som tidigare i debatten har sagt att det här betänkandet från utskottet faktiskt är ett stort steg framåt i behandlingen av dessa frågor. Det har lyft fram de frågeställningar som finns, fördjupat dem och pekat på problemen med den principiella utgångspunkt som bl.a. jag har, nämligen att vi skall kunna ställa samma krav på de livsmedel vi importerar som på dem vi tillverkar här i landet.

Egentligen är det kravet rätt självklart. Säg det till vem som helst ute i samhället, och man nickar instämmande. Ja, det verkar helt rimligt. Det är klart att vi skall ställa samma krav på de livsmedel vi importerar som på dem vi tillverkar i Sverige. Men i det här betänkandet lyfts så att säga den andra sidan fram.

Det finns de som menar att vi kan ställa det kravet på vissa väl avgränsade områden. Vi kan t.ex. mäta resthalter av bekämpningsmedel och där kan vi ställa samma krav på svenska och på importerade livsmedel. Men vi kan inte ställa samma krav, av en rad skäl, när det gäller andra aspekter, t.ex. när det gäller etik inom djurhållningen i jordbruket, när det gäller miljöaspekter och andra kvalitetskrav, när det gäller tillsatshormoner och sådana saker.

Jag tycker att det är en bra ansats som utskottet gör med att lyfta fram frågeställningarna, men jag tycker ändå inte att jordbruksutskottet är rätt forum för att gå vidare i den här diskussionen. Det normala sättet att hantera sådana här saker är ju att tillsätta en utredning som får försöka belysa frågorna ur olika aspekter.

Det är faktiskt mycket sällsynt att vi i riksdagen fattar beslut i frågor som är så okomplicerade att det bara varit att lämna ett enkelt förslag och sedan besluta. Tvärtom är det ju ganska vanligt att det ser ut precis som det gör i det här ärendet, att ett frågekomplex har många många olika aspekter som måste belysas och att det innehåller konflikter där man kanske inte kan tillgodose alla sidor. Vi hanterar detta på så sätt att vi tillsätter en utredning, som försöker se över frågan om hur man kan lösa olika konflikter, var man så att säga måste ta definitiv ställning. Jag tycker att det skulle vara det rimliga sättet att hantera även den här frågan.

Det är nämligen oerhört viktigt att vi tar människors oro på allvar. Den grundläggande frågan bakom allt detta är om det är någon mening med att vi i vårt land ställer höga krav på vår egen tillverkning av livsmedel. Är detta meningsfullt i en tid när vi går mot ett alltmer ökat handelsutbyte när det gäller jordbruksprodukter? Jag tror att detta är en utveckling som vi inte kan bromsa och som inte heller bör bromsas. Det är bra att vi har en ökad frihandel mellan olika länder, men en förutsättning för denna ökade frihandel måste faktiskt vara att man funderar över vad i det egna bagaget av krav på miljö, etik och kvalitet som man anser sig ha rätt att bära med sig in i den processen.

Det har i betänkandet rests frågor av typen: Om vi nu skall ha samma krav på importerade livsmedel som på inhemska, vad gör vi då när vi t.ex. har olika regler för vår egen produktion, beroende på var i landet produktionen har ägt rum, om den har ägt rum i ett känsligt område med högre krav eller någon annanstans? Vad gör vi med den typ av regler som vi kanske själva har omfattande dispenser från? Jag kan inte svara på de frågorna, eftersom de inte är så enkla att man bara kan säga att vi gör si eller så. Detta är den typ av frågor som kräver en omfattande utredning.

Om man, vilket jag hoppas och tror är helt nödvändigt, gör en utredning kring detta, då måste man koncentrera sig på de centrala frågorna. Jag tror inte – och jag är övertygad om att medreservanterna inte heller tror – att vi i varje detalj kan ställa exakt samma krav på importerade som på inhemska livsmedel. Men det gäller att vaska fram det som är de centrala kraven.

Riksdagen har ju faktiskt redan tagit ett steg i och med beslutet att vi inte skall importera bestrålade livsmedel. Den problematiken är jämförbar med alla andra frågor som vi har rest kring importerade livsmedel. Det finns ingenting som skiljer den frågeställningen från de andra. I den frågan beslutade ju riksdagen att vi inte skall importera bestrålade livsmedel. Argumentet var att det var fråga om ett konsumentintresse, att en majoritet av konsumenterna i vårt land inte vill ha bestrålade livsmedel och anser att sådana inte är nödvändiga.

Jag tror att det när det gäller importerade livsmedel finns många fler sådana principiella frågeställningar som kan särskiljas och där man kan ställa samma krav.

Därmed, herr talman, vill jag särskilt yrka bifall till reservation nr 1, och i övrigt står vi givetvis bakom de yrkanden som finns i våra reservationer.

Anf. 102 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! I Sverige har vi om vi jämför oss med andra länder förhållandevis höga krav både på olika kemikalier och bekämpningsmedel som används inom livsmedelsframställningen och på arbetsmiljöförhållandena.

Utskottet har, precis som flera talare redan har påpekat, noggrant gått igenom de motioner som vi har tagit oss tid med till fördjupad behandling. Utskottet har också konstaterat den problembild som bl.a. vi i vår motion har tagit upp. Skillnaden är att utskottet inte vill ställa de krav som vi anser vore självklara i förhållande till de krav vi har här hemma.

Utskottet har också i och med sin skrivelse konstaterat att vi i våra livsmedel naturligtvis har en mängd ämnen som det inte är tillåtet att använda här i Sverige. Utskottet säger att det skulle leda till långtgående inskränkningar av livsmedelsimporten om man ville ta itu med dessa problem. Det håller jag helt med om. Det är klart att vi, om vi skall ställa samma krav på den mat vi importerar som vi ställer på den vi framställer här hemma, inte kommer att kunna importera på samma vis som i dag.

Utskottet har också konstaterat att det föreligger stor enighet om att det inte är främmande ämnen i maten eller tillsatser utan i stället felaktiga matvanor som är det verkliga hälsoproblemet. Det är möjligt att det är det verkliga hälsoproblemet om man ser det totalt för befolkningen. Dock kan man väl säga att den lilla grupp av befolkningen som lider av astma och allergier och ständigt råkar ut för ämnen i sin mat som de reagerar på kanske inte ser den biten som det verkliga hälsoproblemet. För dem är kanske hälsoproblemet det, att de inte enkelt kan se vad de varor de köper innehåller för ämnen.

Betänkandet handlar enligt min mening om något som jordbruksutskottet kanske inte sysslar så väldigt mycket med, nämligen internationell solidaritet. Vi vet ju att problemen när det gäller att förändra miljön i världen till det bättre inte är koncentrerade till vårt eget land, utan att de är globala. Vi har naturligtvis inte möjlighet att besluta globalt i alla frågor, men vi kan via handel påverka väldigt mycket. Att vi i andra länder tillåter framställningsmetoder som är oacceptabla här hemma gör att vi faktiskt exporterar miljöproblemen och även i ganska hög grad arbetsmiljöproblemen.

I betänkandet nämns bl.a. att vi inte skulle kunna importera livsmedel som är flygbesprutade. Det vore kanske en klar fördel åtminstone för de afrikanska teplantagearbetarna. I Afrika säger man inte ens till dem att gå av fältet när man flygbesprutar, utan man sprutar ut bekämpningsmedlet rakt över deras huvuden. Det vore kanske en klar fördel för dem om vi i Sverige sade att vi inte accepterar detta sätt att hantera arbetare och att vi inte tänker importera dessa varor så länge de ansvariga inte använder sig av andra bruksmetoder.

Det är mycket viktigt att vi när vi talar om internationell solidaritet tar in frågan om hur den mat som vi importerar tillverkas och att vi ställer krav. Man skall göra precis på samma sätt som i fråga om miljösidan, där konsumenter har ställt krav på mer oblekta pappersvaror och krav på att t.ex. blekta kaffefilter skall tas bort. På det sättet kan vi globalt vara med och påverka, genom att trycka på och säga att vi inte accepterar olika sätt att tillverka varor eller att vi inte vill ha olika bekämpningsmedel i våra varor. På så vis kan vi internationellt bidra till en bättre miljö.

Naturligtvis kommer detta också att leda till bättre konkurrensmöjligheter för vårt eget jordbruk. När vi ställer krav på djurstallars storlek osv. innebär det en mängd kostnader. Hur kan vi sedan tillåta import från länder där djuren har en helt annan miljö? Är det inte så noga med djur i andra länder? Är det bara viktigt hur våra djur här hemma har det?

Vi måste nog i vårt sätt att arbeta i Sveriges riksdag ha en mycket högre grad av internationellt och globalt solidaritetstänkande och ansvar.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationerna 1 och 4.

Anf. 103 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! År 1989 hade vi i denna kammare en stor debatt om livsmedelskontroll, i samband med ett regeringsförslag om en skärpt kontroll av import. Jag kan till bl.a. Annika Åhnberg säga att den propositionen grundades på en mycket stor utredning som arbetat under många år med livsmedelskontroll och importkontroll, så visst har dessa frågor utretts mycket.

Det har också kommit propåer om att livsmedel som producerats med metoder som vi exempelvis av miljöskäl eller av hänsyn till djurskyddet har förbjudit här i Sverige skulle diskrimineras med importförbud oavsett om de vid importtillfället innehåller något som är farligt för konsumenten. Också vid det tillfället avvisade utskottet dessa krav, vilka främst kommit från centern, vänsterpartiet och miljöpartiet.

Vi behandlar i dag ett betänkande som innehåller många motioner om livsmedelskontroll. Utskottet avstyrker de flesta med en förenklad hantering, medan man lyft fram just dessa frågor om importförbud för livsmedel som är producerade med metoder som vi inte använder i Sverige. Jag vill gärna i detta sammanhang ge ett stort tack till utskottets kansli och kanslichef som lagt ner så stor möda för att sprida kunskap och ge fakta om ett område inom livsmedelspolitiken som vi så ofta debatterat men där vi kanske inte haft så mycket fakta som vi här fått. Detta är verkligen ett läsvärt betänkande.

Jag vill fastslå vissa fakta för att kasta ett ljus över Sveriges livsmedelshandel. För det första är en stor del av de livsmedel som erbjuds de svenska konsumenterna svenskproducerade och en stor del kommer från jordbruket. För det andra medför vårt nordliga klimat att vi måste importera vissa grönsaker och frukter. Den yrkesmässiga fruktproduktionen är t.ex. bara 10 % av den svenska konsumtionen. Men vi har naturligtvis också en stor hushållsodling. För det tredje är såväl livsmedelshandel som livsmedelsmyndigheter ense om mycket stränga krav för att skydda varorna mot för konsumenterna farliga ämnen. Det finns således en importkontroll som stoppar varor med rester av farliga ämnen eller tillsatser.

Ett generellt importförbud som också skulle omfatta produktionsmetoder i olika länder inskränker näringsfriheten. Det kan också sägas vara ett intrång i andra länders bestämmelser. Ett annat problem som också nämns i betänkandet är att miljö- och djurskyddslagstiftningen i Sverige ofta har karaktär av ramlagstiftning till vilken är knuten många förordningar, och det finns också många dispenser. Hur sådant skall kunna fogas in i importbestämmelser är mycket svårt att säga. Jag kan som exempel nämna problemen kring djurhållning och gödselspridning endast finns i vissa delar av Sverige.

Hur skulle vi kunna kräva att bestämmelser om detta skall gälla i andra länder? Skulle vi välja ut vissa landskap i andra länder?

Problemet är också att det finns en hel del u-landsprodukter där man vid odlingen måste använda speciella bekämpningsmedel på grund av att man där av klimatskäl har helt andra produktionsförutsättningar. Skall vi då kräva att de inte får komma hit med sina varor, eftersom vi inte har godkänt dessa bekämpningsmedel här i Sverige? Det finns oerhört många problem med ett sådant importförbud som föreslås i reservationerna.

Även om man behandlat produkter med bekämpningsmedel eller använt medicin eller liknande finns ju en nedbrytningstid. Efter en viss tid finns det inga resthalter. Det är därför som vi kanske inte finner så mycket resthalter i de importerade livsmedlen. Jag kan här nämna att vi i Sverige tillåter antibiotikabehandling av grisar fram till ett visst antal veckor före slakt.

Jag tror att förslagen i motionerna skulle leda till långtgående och inte överblickbara inskränkningar i livsmedelsimporten på grund av att vissa bekämpningsmedel kanske har använts. Men det finns inga konstaterbara resthalter i livsmedlen. Det är ärligt när några av reservanterna säger att man vill ha dessa bestämmelser, därför att det är synd om den svenska produktionen. Men vi får komma ihåg att livsmedelslagen är till för att skydda konsumenterna. Den är inte till för att skydda producenterna. Det står ganska klart angivet i livsmedelslagen att det är livsmedlens kvalitet och tjänlighet som man vill skydda. Det skall också vara en god redlighet gentemot konsumenterna.

Jag hinner inte göra många kommentarer till det som här sagts av olika talare, men jag vill ge en kommentar till Ingvar Eriksson, som lämnat ett särskilt yttrande om märkning med ursprungland m.m. Min erfarenhet är att det är grossistförbunden och Industriförbundet som är bromsklossar. Jag kan bara rekommendera ett samtal med dem.

Flera talare har nämnt att den största hälsofaran för konsumenterna inte är bekämpningsmedelsrester eller andra främmande ämnen utan faktiskt vårt val av kost. Bl.a. Lennart Brunander har varit mycket kritisk mot detta resonemang. Hälsoforskningen har gått framåt, och man kan inte bara säga att fett alltid har funnits. Forskningen om hälsan har gått framåt, och vi har lärt oss mera. Därför har också livslängden ökat.

Lennart Brunander nämnde köttkontrollen. Den kontrollen är mycket noga i Sverige, det vet jag. Men vi kontrollerar också slakterier i utlandet och importerar bara från godkända slakterier. Svensk köttimport är mycket liten, eftersom vi själva har ett överskott av kött. Det går hundratals ton per vecka från Sverige. Det är mycket hög kvalitet på det köttet, det vill jag gärna säga. EG skärper för närvarande sina bestämmelser på detta område. Jag tror därför att det inte finns så stora brister när det gäller det importerade köttet.

Lennart Brunander säger att riksdagens inställning är mycket nonchalant när det gäller tillsatser och bekämpningsmedel. Jag tycker inte att man kan säga det. Vi har inga bekämpningsmedelsrester i den svenska maten, och man kan inte tala om gifter i maten i Sverige. Sådana är förbjudna. Vi har en giftfri mat. Det motsatta fallet är ett brott mot svensk lag. Vi måste ständigt tala om att det förhåller sig på det sättet.

Det ni kämpar mot är inte rester i livsmedel utan vissa produktionsmetoder. Detta är sådant som är svårt att reglera med livsmedelskontrollen, och det har också inte så stor betydelse för konsumenten. Det kan tvärtom sägas att man genom ett utökat importförbud för en del livsmedel kanske minskar utbudet för konsumenterna och medverkar till prisökningar, eftersom det blir bristfällig konkurrens. Då har bestämmelserna blivit till nackdel för konsumenterna. Jag vill inte säga att era förslag på något sätt skulle vara konsumentvänliga. Det kan bli tvärtom.

Annika Åhnberg tycker att vi skall ställa samma krav när det gäller produktionsmetoderna. Som jag tidigare har nämnt kontrollerar vi i Sverige mycket noga olika saker. Det finns också här i Sverige bestämmelser som gör att vi tillåter vissa medel, men vi begränsar användningen av dem mycket hårt.

När det gäller frågan om de bestrålade livsmedlen har EG ansett att det svenska beslutet utgör ett handelshinder. Det skall öppet erkännas att vi inte kan analysera om livsmedlen är bestrålade. Vi får helt lita på de uppgifter vi får av importörerna. Vi har inte haft någon direkt möjlighet att bedriva livsmedelskontroll på detta område, dvs. mot bestrålningen, och det är fortfarande fallet. Det vi har att göra, och det vill jag gärna understryka, är att i största möjliga utsträckning arbeta internationellt för att andra länder också skärper sina bestämmelser om innehåll av restsubstanser av bekämpningsmedel och tillsatser i livsmedel.

Vi bör i alla internationella fora ta upp dessa frågor. Det försöker Sverige att göra i samband med GATT-förhandlingarna, och i Genève arbetar vi inom WHO med Codex alimentarius, där Sverige många gånger är det ledande landet. Jag tror att det är på detta sätt som vi skall förbättra livsmedelskontrollen, inte genom importförbud. Med detta yrkar jag avslag på reservationerna och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 104 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Jag håller med Grethe Lundblad om att det behövs ett ökat internationellt samarbete, men det är också det enda som jag håller med Grethe Lundblad om.

För det första vill jag fråga Grethe Lundblad: Varför skall vi ta för givet att de importerade livsmedlen inte kan uppfylla de krav som vi kommer att ställa på dem? Jag är övertygad om att de kan uppfylla våra krav, men jag tror inte att det sker med automatik. Varför skulle det göra det? Om den som skall använda produkterna ställer stora krav på produktionen, är det självklart att producenterna lever upp till dessa krav, om de är intresserade av att exportera sina varor.

För det andra vill jag i det här sammanhanget passa på att säga, att när Grethe Lundblad m.fl. talar om importen från tredje världens länder, får man lätt intrycket att det är den fattiga och utsugna befolkningen som tjänar på exporten, men som regel är det stora amerikanska företag som mycket väl har råd att kosta på sig avancerade tekniker och metoder för att se till att hålla hög kvalitet på sina produkter, t.ex. när det gäller frukt och grönsaker.

För övrigt delar jag Marianne Samuelssons uppfattning att det skulle vara

ett stöd för människorna i dessa länder om vi ställde högre krav på hur bl.a. bekämpningen får gå till.

För det tredje vill jag framhålla att jag inte är ängslig för att de svenska producenterna inte skall klara sig. Tvärtom tror jag att det förhållandet att de har haft att leva upp till hårda krav från samhället har lett till att de har blivit mycket effektiva och mycket framgångsrika i sitt sätt att producera, när det gäller både kvalitet och andra aspekter. Återigen vill jag säga att det är de höga kraven som är en viktig drivfjäder.

Det låter nu som att Grethe Lundblad vill att beslutet om förbud mot bestrålade livsmedel skall rivas upp. Jag hoppas verkligen att det inte är avsikten. Dessutom kan det inte vara omöjligt att från svensk sida via stickprov – eller snarare sagt stickprovsbesök – kontrollera om livsmedel är bestrålade. Vi har ju råd att i så många andra sammanhang skicka tjänstemän och politiker på resor och konferenser runt halva jorden, så nog skulle vi kunna kosta på oss att också ha den här typen av uppföljning av våra krav.

Jag vill också fråga hur Grethe Lundblad kommer att förhålla sig i framtiden när frågan om bovint tillväxthormon blir aktuell. Bovint tillväxthormon är redan i dag aktuellt för export i vissa delar av världen. Skall också det vara en acceptabel metod? Det är en metod som många andra länder nu ifrågasätter, och där kan ett exportförbud vara ett mycket viktigt led i hur utvecklingen kommer att bli när det gäller användningen av den typen av metoder.

Grethe Lundblad sade att importen ju är så liten. Som om det skulle vara ett skäl till att vi inte skall ställa så höga krav! De svenska ansträngningarna är inriktade på att öka handeln med jordbruksprodukter och att åstadkomma ökad frihandel. Det är just av detta skäl som konsumenterna har rätt att ställa krav på det svenska samhället att man ser till att det som importeras är acceptabelt från konsumentsynpunkt.

Anf. 105 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad sade att vi står här och talar mest för producenterna, och inte så mycket för konsumenterna. Men jag inledde mitt anförande med att säga att det är viktigt att konsumenterna i större utsträckning än i dag ställs i centrum när vi diskuterar dessa frågor och över huvud taget när vi diskuterar livsmedelskontroll och livsmedelspolitik. Samtidigt är det naturligt att vi är intresserade av att de svenska producenterna behandlas korrekt. Det behöver inte råda något motsatsförhållande här, utan det är, som Grethe Lundblad uttryckte det i ett annat sammanhang, "god redlighet" att värna också om producenterna.

Grethe Lundblad påstod vidare att jag hade sagt att jag tyckte att riksdagen var nonchalant. Det tyckter jag inte, för riksdagen har ännu inte uttalat sin mening. Men jag tycker att det sätt på vilket majoriteten i jordbruksutskottet behandlade frågan om gifter i livsmedel var nonchalant. Man sköt undan denna fråga i ett hörn och menade att den inte hade så stor betydelse och att den inte spelade så stor roll. Varför har vi då en så sträng lagstiftning i Sverige? Varför är då – som Grethe Lundblad nyss sade – gift i maten ett brott mot svensk lag? Det måste vara ett brott mot svensk mot lag att ha gift i maten, även om den kommer från något annat land. Med gift menar jag

i det här fallet inte bara bekämpningsmedel och tungmetaller, utan också medicinska ämnen.

Grethe Lundblad sade en del andra saker som jag tycker att jag måste kommentera. Hon sade bl.a. att man, om man ställer samma krav på den importerade maten som man gör på den mat som produceras i Sverige, diskriminerar den importerade maten. Jag kan inte ställa mig bakom ett sådant synsätt. Jag tycker att det fullt naturligt att ställa samma krav, oberoende var maten kommer ifrån. Att begära att de producenter som finns utanför Sveriges gränser skall använda metoder som uppfyller våra krav på kvalitet på maten när de skall sälja till oss är en inskränkning i näringsfriheten, sade Grethe Lundblad. Jag kan inte heller dela det synsättet.

Grethe Lundblad talade också om att det är tillåtet att använda antibiotika till grisar i Sverige intill en viss tid före slakten. Det är i och för sig sant, men det är ändå fel. Det är tillåtet att i Sverige på veterinärs inrådan använda mediciner när ett djur är sjukt. Detta är i samstämmighet med vår omtanke och omsorg om djuren, att de inte skall lida. Samtidigt har vi regler som säger att medicin inte får användas för nära i tiden innan ett djur skall gå till slakt och att man inte får använda mjölk från ett djur som är behandlat. Detta är till skydd för konsumenten, men det har egentligen ingenting med det här att göra, annat än att de karenstider som gäller är till för att skydda konsumenten. Vi måste naturligtvis sköta våra djur.

Grethe Lundblad! Är det acceptabelt att importera kött som innehåller antibiotika och andra medicinska ämnen, när vi inte tillåter det i Sverige av det skälet att det inte är bra för konsumenterna?

Anf. 106 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Åberopande vårt särskilda yttrande framhöll Grethe Lundblad att grossistförbund och handeln i övrigt utgör bromsklossar när det gäller märkning. Det stämmer nog, men jag hoppas ändå att Grethe Lundblad delar vår uppfattning att just systemet med märkning är ett bra system, inte minst från konsumentsynpunkt, och att det är angeläget att detta märkningssystem vidareutvecklas. På så sätt kan konsumenterna välja t.ex. svenskproducerade varor. Om märkningen är bra, kan konsumenterna också undvika produkter från länder som man anser producerar på ett sätt som upplevs som stötande.

Anf. 107 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag vet inte om Grethe Lundblad menar vad hon säger. Det är väldigt svårt att avgöra. I den ena stunden talar hon sig varm för vikten av internationell solidaritet, i nästa stund säger hon att vi inte har något gift i maten i Sverige, eftersom det strider mot lagen. Sedan säger hon att det inte går att kontrollera, för det betyder inskränkningar i den allmänna handeln och andra problem.

Jag vill bara ställa en fråga om det internationella forumet: Kan Grethe Lundblad tänka sig att i GATT diskutera en utvidgning av livsmedelslagens tillämpningsområde, så att den omfattar även miljöhänsyn och formerna för djurhållning samt att vi är internationellt pådrivande för att verkligen få mat

som är producerad på ett miljömässigt bra sätt? Detta skulle även gagna människor i de fattiga länderna.

Anf. 108 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Jag påstår fortfarande att vi här i Sverige har en bra livsmedelskontroll. Vi ser till att de livsmedel som kommer in i landet kontrolleras vid gränsen så att de har samma kvalitet som vi kräver av de svenska livsmedel som finns i affärerna. Jag tycker att systemet är bra. När livsmedlen skall saluföras har de alltså samma kvalitet när det gäller rester av bekämpningsmedel, tillsatser och liknande. Det är vad som kontrolleras vid gränsen.

Om vi däremot skall gå in och diskutera vilken lagstiftning olika länder skall ha på miljö- och djurskyddsområdet för att de skall få exportera livsmedel till Sverige, anser jag att vi överskrider gränsen för vad som är tillåtet vid internationellt umgänge. Jag tycker att detta är sådana frågor som vi får ta upp i internationella förhandlingar. Sådana äger rum på många håll både om miljön, djurskydd, livsmedelskvalitet och liknande.

Krävs det hänsyn till produktionsmetoden, blir det mycket långtgående inskränkningar i livsmedelsimporten, vilket inte kan vara det bästa för de svenska konsumenterna. När vi diskuterar livsmedelskontroll måste vi fråga oss vad som är bäst för de svenska konsumenterna.

Jag tycker alltså att det finns anledning att ställa mycket hårda krav på svenska livsmedel både när det gäller bekämpningsmedelsrester, tillsatser och vissa andra saker. Det finns också andra krav, t.ex. beträffande hormonrester och liknande. Annika Åhnberg frågade om detta, och jag vill gärna säga att jag personligen har en mycket negativ inställning till tillväxthormoner. Jag hoppas att vi inte får några konflikter på det området.

Sammanfattningsvis vill jag säga att vi inte kan komma med några ensidiga fördömanden i form av förbud mot import från vissa länder. Det hjälper inte heller u-länderna särskilt mycket. Allra bäst hjälper vi u-länderna om vi tar upp dessa frågor i internationella förhandlingar. Även om multinationella företag arbetar i u-länderna, kan vi inte där bestämma vilka som skall producera livsmedlen. Det allra bästa är att vi ställer sådana krav på livsmedlen att företagen så småningom blir på det klara med att produktionen måste ske på ett annat sätt. Jag tror inte att vi genom importförbud kan få till stånd ändringar. Vi måste kunna bevisa resthalter i livsmedlen efter det att dessa har kommit till oss.

Anf. 109 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad säger att vi har en bra livsmedelskontroll. Ja visst är den bra, den har vi inte i och för sig kritiserat. Vi har sagt att den borde tillämpas lika på svenska och på importerade livsmedel, så att konsumenten när han köper någonting vet att det har ställts samma krav. Då finns det inte heller några restsubstanser av sådant som kan vara skadligt för konsumenten. När vi ställer sådana krav tycker Grethe Lundblad att vi har trampat över gränsen. Jag är ledsen att Grethe Lundblad har denna uppfattning, eftersom bestämmelser baserade på den inställningen begränsar våra möjligheter att ge konsumenten ett riktigt skydd. Vi har absolut inte föreslagit im-

portförbud, men vi ställer krav på dem som vill exportera hit. Vi bör ställa åtminstone samma krav som man i utlandet ställer när vi skall exportera.

Jag har några exempel beträffande köttexporten. Vi lever inte alls upp till kraven. Det görs kontroller, som Grethe Lundblad sade i ett tidigare inlägg, men det sker mycket sporadiskt. Enligt de uppgifter som jag har fått är livsmedelsverket ute och kontrollerar vart femte eller sjunde år, medan EG gör kontroller varje år.

Det var ledsamt att höra Grethe Lundblad säga att vi kanske inte lever upp till vad som krävs när det gäller bestrålning. Riksdagen har ändå beslutat om detta, eftersom konsumenten av etiska och andra skäl inte vill ha bestrålning av livsmedel. Det står klart i livsmedelskontrollagen, som Grethe Lundblad tidigare har hänvisat till, att bestrålning inte är tillåten av just dessa skäl.

Det finns också andra etiska frågor som är aktuella i detta sammanhang. Snart är det, Grethe Lundblad, förbjudet att hålla höns i bur. Detta har vi också beslutat i riksdagen. Detta har inte skett därför att burhönsäggen är farliga att äta,utan därför att människorna i vårt land inte vill att hönsen skall stå i burar. Detta var utgångspunkten för det beslutet. Är det rimligt, Grethe Lundblad, att äta ägg som har värpts av höns i burar i Danmark, Tyskland eller någon annanstans? Vad är det för logik? Är detta ett sjyst uppträdande mot konsumenten? Han måste ju reagera.

U-länderna kan vi hjälpa på många olika sätt, men inte genom att låta bli att ställa krav.

Anf. 110 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad talade om vad som är bäst för den svenska konsumenten. Man skulle inte behöva ställa några större krav på utlandet. Jag tror att det bästa för den svenska konsumenten är att man har en livskraftig miljö, som gör att vi kan andas frisk luft och dricka friskt vatten varhelst vi befinner oss i världen. Vi måste också kunna äta maten utan att känna oro för att den kan innehålla substanser som vi av olika anledningar inte tål. Jag vet att astmatiker i dag har problem, därför att det inte finns en ordentlig varudeklaration. Det finns en uppsjö av olika restsubstanser. Oavsett om det är fråga om någonting tillåtet eller ej, finns det kanske ämnen som människor trots allt reagerar på. Jag vill återigen fråga om socialdemokraterna är villiga att ändra livsmedelslagens tillämpning till att omfatta även miljöhänsyn och formerna för djurhållning.

Anf. 111 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Bovint tillväxthormon innebär att man med avancerad genteknik kan man plocka ut en gen för ökad mjölkproduktion. Man kan mångfaldiga och sedan föra in generna i kon. På så sätt kan man kanske öka mjölkavkastningen med 20–25 %. Grethe Lundblad hoppas att det inte skall bli några konflikter. Monsanto AB, som är det företag som arbetar mest med den här processen, fattar inte sina beslut på basis av fromma förhoppningar. Det är två saker som avgör. Dels gäller det opinionstrycket, dels den faktiska lagstiftningen i olika länder när det gäller användningen av metoder, tillsatser eller vad man skall kalla det. Därför är det vår uppgift att beträffande

både de inhemska och de importerade livsmedlen bestämma hur vi skall förhålla oss till den här typen av utveckling. Accepterar vi den eller accepterar vi den inte?

Sedan reducerade Grethe Lundblad diskussionen i övrigt till att handla om importförbud eller inte. Det går naturligtvis inte. Om den principiella utgångspunkten är den att vi har rätt att ställa samma krav på importerade livsmedel som på inhemska livsmedel leder detta till en process, där man i sista hand tillgriper importförbud. Men detta är inte det som man självklart börjar med. Det positiva i processen kan ju vara att de ökade kraven leder till förändringar hos dem som man vill importera från. Det är ju det som är poängen med en sådan här process.

Naturligtvis är det svårt att hitta de allra bästa sätten att ställa krav. Det är alltid svårt att i internationella relationer jämföra företeelser i de olika länderna. Se bara vilka problem man har inom ramen för GATT när det gäller att jämföra t.ex. stödet till jordbruket i olika länder.

Men man tar sig ändå sakta framåt. Man sammanväger olika typer av stöd, och sedan hittar man något slags totalmått som inbegriper många olika enskildheter. Precis på samma sätt kan man gå till väga när det gäller de här processerna. Man kan väga samman olika faktorer och ge dem tyngd. Jag förstår faktiskt inte denna ovilja från socialdemokratins sida att ta itu med dessa problem. Det är ju bråttom. Ambitionen är ju att vi skall få en ökning av frihandeln som också så småningom skall omfatta jordbruksprodukter. Det måste ju vara ett självklart konsumentkrav att vi slår vakt om konsumenternas rätt att ställa krav, att vi ser till att vi har samma krav på importerade livsmedel som på inhemska livsmedel. I dag är det faktiskt så, att livsmedelsverket stickprovsanalyserar framför allt en del av de 890 000 ton frukt och grönsaker som vi årligen importerar. Men man undersöker så gott som aldrig andra typer av importerade livsmedel. Vi har helt enkelt ingen beredskap för en god kontroll av importerade livsmedel.

Anf. 112 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Jag vill först gärna säga till Marianne Samuelsson att de farliga substanserna i livsmedel som hon talade om analyserar vi verkligen när livsmedlen förs in i Sverige. Det finns alltså en livsmedelskontroll i detta sammanhang som fungerar.

Beträffande det som Lennart Brunander sade om hönsen, vill jag säga att jag inte tycker att det är rimligt att vi skall bestämma över afrikanska höns i Sveriges riksdag. Det tycker jag att de afrikanska parlamenten skall göra. Jag tycker att vi skall ta upp frågan i internationella församlingar. Men detta är inte en fråga för Sveriges riksdag. Vi får bestämma om det som gäller inom vårt eget lands gränser. Övriga frågor får vi ta upp i internationella förhandlingar.

Jag är absolut emot att vi skall införa bestrålade livsmedel i Sverige. Men det måste ändå vara en faktauppgift, Annika Åhnberg, att detta inte går att kontrollera. Det går rent faktiskt inte att kontrollera detta vid gränsen. Den enda möjligheten är att man får ett intyg från dem som importerar varorna. Det skaffar vi också i dag. Men vi kan inte vara säkra på detta.

Avslutningsvis vill jag gärna säga att vi arbetar för att kunna kontrollera

alla rester som finns i livsmedel. Och vi skall försöka klara även tillväxthormonerna. Vi i utskottsmajoriteten vill också förbättra livsmedlens kvalitet, och vi gör det genom livsmedelskontroll och genom internationella förhandlingar, där vi ständigt försöker föra fram krav på livsmedlen. Jag tror att det är bästa sättet att arbeta på. Om vi skulle gå fram med importförbud vid olika konsumtionstillfällen, kan det resultera i restriktioner som vi får mycket svårt att motivera även för konsumenterna. Det kan faktiskt också resultera i att det inte händer något i de andra länderna, att de bara låter bli att exportera till Sverige. Då har vi inte uppnått något. Jag tror mycket mer på internationella förhandlingar. Det är det sätt på vilket Sverige brukar arbeta, och det skall vi fortsätta med. Men vi skall även fortsätta att utveckla våra möjligheter att kontrollera alla livsmedel vid gränsen, så att vi kan komma åt sådana rester av bekämpningsmedel som vi inte vill acceptera. Men andra länders interna problem med produktionen får vi låta dessa länders parlamentariker sköta.

Tredje vice talmannen anmälde att Lennart Brunander, Marianne Samuelsson och Annika Åhnberg anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 113 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Vi kan konstatera att rätten kring frågan om import av livsmedel och de krav som skall ställas fått en mycket inträngande belysning vid behandlingen av detta ärende. Frågorna visade sig vara kanske svårare än vad en del hade trott. Men här har också en saklig plattform skapats för fortsatt arbete på detta område.

Arbetssituationen i jordbruksutskottet har medfört att vi som bekant nödgats acceptera en förenklad hantering av vissa ärenden. Det innebär att fristående motioner i princip sakbehandlas högst en gång under varje valperiod. Men det innebär samtidigt att varje ämnesområde skall kunna bli föremål för en fördjupad hantering inom en treårsperiod.

För folkpartiets del har vi varit med om att besluta om en sådan förenklad hantering, även för motionen av Lars Ernestam m.fl. om dricksvattnet. Motionen handlar om de viktiga frågorna om skydd för råvattentäkter, översyn av lagstiftning, myndighetsorganisation och beredskap beträffande farliga transporter och elavbrott som kan drabba dricksvattenförsörjningen, statsbidrag för att höja vattenkvaliteten i enskilda brunnar för dricksvatten och om kontrollen av de kommunala vattenledningarna. Vi utgår från, vilket också markerats i betänkandet, att också övriga anser att detta är viktiga frågor, även om vi genom den förenklade hanteringen inte har kunnat pröva huruvida det finns ett stöd bland övriga partier för just de förslag till konkreta åtgärder som folkpartiet fört fram, bl.a. om en nationell strategi för god vattenkvalitet, något som nu flera ämbetsverk, bl.a. naturvårdsverket, nyligen redovisat ett underlag för, och vi har också markerat i betänkandet att det är på gång.

Principen om förenklad hantering gör att vi därför utgår från att frågan om dricksvattnet kommer att behandlas mer ingående under våren, och så måste också den skrivning som vi alla är överens om tolkas. Jag vill därför

redan nu förutskicka att folkpartiet avser att återkomma med förnyade och fördjupade förslag om dricksvattenfrågan ur såväl ett folkhälso- och miljöperspektiv som ett livsmedelsperspektiv.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 20 §!)

## 19 § Vatten- och luftvård

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1990/91:JoU6 Vatten- och luftvård.

Anf. 114 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Detta betänkande om vatten- och luftvård är ett betänkande som har varit föremål för förenklad behandling. För att utskottet skall kunna klara den ökade arbetsbelastningen i riksdagen har vi infört ett system med denna förenklade behandling, som innebär att fristående motioner i princip skall kunna få en mer djupgående behandling en gång per mandatperiod.

När det gäller den här frågan vet vi att den kommer upp till behandling under våren 1991. Då räknar utskottet med att återkomma med en mer fördjupad behandling. På det sättet kommer de motioner som tas upp i detta utskottsbetänkande att få denna fördjupade behandling.

Därmed, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Anf. 115 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Jag vill säga att jag tycker att det är olyckligt att utskottets arbetsförhållanden är sådana att man har valt att behandla motioner inom dessa två mycket viktiga områden på detta förenklade sätt. Det är många och viktiga krav som förs fram i dessa olika motioner. Många av dessa skulle, om de genomfördes, ge betydande förbättringar för den svenska miljön. Det är väldigt många områden som direkt berör väldigt många människor. Jag tänkte bara nämna ett område som jag vet att många intresserar sig för. Det finns även nämnt i det moderata särskilda yttrandet som har fogats till detta betänkande, och det gäller regeringens beslut att i praktiken förbjuda import av motorfordon från 1976 års modeller.

Vi inom moderata samlingspartiet är främmande för att införa direkta förbud på områden där stimulanser principiellt är att föredra. Ett exempel på förbud som vi motsätter oss är just regeringens beslut att i praktiken förbjuda import av fordon fr.o.m. 1976 års modell som inte uppfyller 1989 års avgasreningskrav. Vi har därför i en motion som nämns i detta betänkande, JoU862, krävt att beslutet skall omprövas. Det har vi gjort därför att beslutet ger knappt påvisbara miljöeffekter. Det slår endast undan benen för alla de människor i Sverige som är motorintresserade. Vi vet att motorintresset ger meningsfull fritid för hundratusentals människor och samtidigt sysselsättning åt hundratals småföretag.

Detta importförbud för teknikhistoriskt intressanta bilar av årsmodellerna

1976–1988 står också i motsatsförhållande till det arbete och de beslut som man de facto har fattat inom EG.

Regeringen har mandat att upphäva beslutet om importrestriktionerna, och vi förutsätter att så sker. Om så inte sker kommer vi under vårriksdagen att återkomma med kravet på ett upphävande av beslutet.

Jag vill ändå ta tillfället i akt, herr talman, att ställa en fråga till socialdemokraternas representant. Är ni beredda att verka för att regeringen upphäver detta beslut om importrestriktioner?

Anf. 116 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Eftersom vi inte har tagit upp denna motion till behandling är det litet svårt att svara på detta. Meningen med denna behandling är ju att vi vid kommande tillfälle skall ta upp dessa frågor till en mer ingående behandling. Vi har flera gånger behandlat bl.a. frågorna om trafik och miljö. Jag har därför förhoppningen att vi kanske nästa år skall kunna ta upp en del av dessa frågor. Men lösningen på dem kan vi inte ge någon antydan om nu. Det är säkert inte så enkelt som det kan låta.

Anf. 117 JAN SANDBERG (m):

Herr talman! Ett förslag från min sida för att minska arbetsbelastningen på jordbruksutskottet är att man via kontakter med det egna regeringspartiet ser till att man upphäver detta beslut. Då behöver vi inte återkomma i ärendet, och då kan vi också se till att arbetsbelastningen för utskottet minskar.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beträffande beslutet, se 20 §!)

## 20 § Beslut om uppskjuten votering

Med anledning av det tekniska felet på voteringsanläggningen medgav kammaren, på förslag av tredje vice talmannen, att de ärenden som nu var slutdebatterade (bostadsutskottets betänkanden BoU1 och BoU2, konstitutionsutskottets betänkanden KU2, KU5 och KU6 samt jordbruksutskottets betänkanden JoU4, JoU5 och JoU6) samt de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av kammarens arbetsplenum onsdagen den 7 november.

## 21 § Tullskyddet för trädgårdsprodukter

Föredrogs
skatteutskottets betänkande
1990/91:SkU1 Tullskyddet för trädgårdsprodukter.

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 7 november.)

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1990/91:UUI Krigsmaterielexport (skr. 1989/90:124).

Anf. 118 JAN-OLOF RAGNARSSON (v):

Herr talman! De senaste årens internationella utveckling har varit omvälvande. Det är nog ingen överdrift att påstå att det vi nu bevittnar är begynnelsen av en av de största politiska förändringarna i vår tid.

Den 10 november 1989 inleddes ett nytt kapitel i Europas historia: Berlinmuren öppnades och började rivas. Hundratusentals människor kunde fritt strömma över den mur som så länge varit symbolen för det kalla krigets delade Europa. Det blev äntligen möjligt att tro på en avveckling av det kalla kriget.

Den process som nu har startat kommer att fortgå. Stormakterna har både politiska och ekonomiska skäl att driva nedrustnings- och avspänningsprocessen vidare. Förändringarna sker inte bara i de internationella relationerna. Intrycket av djupgående förändringar förstärks också av åtföljande demokratiseringsreformer inom olika länder i framför allt Östeuropa.

Det finns i dag ingenting som talar för att avspänningen plötsligt skulle avbrytas och övergå i en ny fas av kallt krig och militär konfrontation mellan stormakterna. De politiska, ekonomiska, sociala, kulturella, nationella och etniska konflikter som nu får ökat utrymme i takt med att demokratiseringsprocessen i Östeuropa utvecklas kan i en övergångsperiod leda till militära konfrontationer inom t.ex. Sovjetunionen. Men att detta skulle vändas i militära hot mot t.ex. Sverige får betraktas som orealistiskt.

Medvetenheten om att forskning, teknik, kunnande och pengar nu måste satsas på lösningar av de globala överlevnadsproblemen är i dag stark inom alla nationer. Den ömsesidiga avskräckningen förbyts med nödvändighet i ömsesidigt beroende och samarbete, vilket i sin tur leder till en gemensam säkerhet.

Målsättningen för den svenska säkerhetspolitiken, även dess militära del, måste vara att på alla sätt bidra till en fördjupning och en vidareutveckling av den internationella avspänningsprocessen. Detta för att undvika att vårt eget land blir indraget i militära konflikter för att permanenta stabiliteten i Europa, men också utifrån situationen för länderna i tredje världen som i dag ofta får se sin framtid intecknad i ständigt ökande militärutgifter.

Samtidigt som vår målsättning är internationell avspänning, att genom stegvis nedrustning nå slutmålet allmän och total avrustning, måste vi konstatera att arbetet för att nå dit är svårt att lägga fast inom några tidsbestämda ramar.

Den internationella utvecklingen är en snabbt föränderlig och samverkande process, vilket inte minst den senaste tidens händelser visat. För Sveriges del gäller det att medverka i denna process på ett så aktivt och konstruktivt sätt som möjligt.

Sveriges status som neutralt land ger oss särskilda möjligheter att verka på den internationella arenan. Svensk militär nedrustning, en successiv krymp-

ning och avveckling av den svenska vapenindustrin och ett förbud mot all svensk vapenexport är de första och självklara stegen.

Herr talman! Det finns fyra goda skäl för att avveckla den svenska vapenexporten: moraliska skäl, nedrustningspolitiska skäl, neutralitetsskäl och arbetsmarknadsskäl.

När det gäller de moraliska skälen kan Sverige inte fortsätta att säga att vi vill ha nedrustning och avspänning i världen och samtidigt bidra till samma världs militarisering genom vapenexport. Vapen som säljs kommer till användning på det ena eller det andra sättet. Den internationella vapenhandeln kan inte kontrolleras genom den svenska lagstiftningen. Att påstå det är otillåtligt blåögt eller medvetet lögnaktigt.

Nedrustningspolitiskt skulle ett stopp för den svenska vapenexporten öka Sveriges trovärdighet i arbetet för internationell nedrustning i FN och i andra internationella organ. En ordentlig satsning på omställning från militär till civil produktion, som med nödvändighet måste bli följden, skulle dessutom kunna bli ett inspirerande exempel när det gäller nedrustningssträvandena i hela världen.

Beträffande neutralitetsskäl: I dag går den svenska vapenexporten i huvudsak till u-länder och till NATO-länder. Ingen export går till Östeuropa. Varje vapenaffär föregås av ett omfattande samarbete. Det gäller utvecklingen av vapensystem, kontakter med utländska företag som skall leverera delar, utbildningspaket m.m. Den svenska vapenindustrin blir på det här sättet alltmer indragen i västvärldens militärindustriella komplex. Beroendet ökar ju mer avancerade vapensystemen blir. Ytterligare ett problem är att de svenska vapen som innehåller amerikanska komponenter, vilket en hel del gör, bara får exporteras till stater som USA godkänner. Allt detta rimmar illa, för att inte säga strider mot den svenska neutralitetspolitiken.

Slutligen arbetsmarknadsskäl: När en särskild ort är beroende av en enda industri som producerar en enda vara för en enda marknad, blir den orten väldigt sårbar. Konkurrensen på den internationella vapenmarknaden är hård, och en förlorad order kan leda till arbetslöshet för många. En övergång till ökad civil produktion skulle minska sårbarheten och trygga jobben på de orter som i dag är särskilt beroende av vapenexporten.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till reservation 1 till detta betänkande.

Anf. 119 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Vi behandlar nu utrikesutskottets betänkande om krigsmaterielexport. Jag skulle tro att miljöpartiets grundsyn på vapenexporten är välkänd för de allra flesta. Den är att all vapenexport bör avvecklas och helt upphöra. Vi anser att svensk vapenexport inte går att förena med en aktiv freds- och neutralitetspolitik. Vi har i flera motioner framfört att riksdagen skall begära att regeringen lägger fram ett lagförslag om totalförbud mot export av krigsmateriel och att en plan för avveckling av svensk krigsmaterielexport på fem år skall beslutas. Vi har t.o.m. i motion 1989/90:U426 yrkat att medel skall beviljas för en kunskapsbank för försvarsindustriell omställning.

I det här betänkandet hänvisar man till att krigsmaterielexportutredningen – förutom att analysera sambandet mellan svensk försvarsindustris

framtid och exporten av krigsmateriel – också hade till uppgift att göra en bedömning av om den svenska krigsmaterielexporten skall ytterligare begränsas eller avbrytas. Remissbehandlingen av utredningen pågår nu, enligt utskottet. Det skulle vara intressant att få höra från socialdemokraternas talesman när förslaget beräknas komma.

Hittills har utrednings- och lagstiftningsarbetet inte lett till något annat än att den legala och tyvärr också illegala krigsmaterielexporten har ökat. Men låt oss hoppas att det blir annorlunda denna gång. Låt oss vara optimistiska.

Beträffande utredningsarbetet vill jag också nämna vikten av att samtliga riksdagspartier är representerade i utredningar om krigsmaterielexporten. Fredsrörelsen bör också vara företrädd i den rådgivande nämnden för krigsmaterielfrågor. Detta har vi också yrkat.

Vi vet alla att vapenskandalerna och vapenaffärerna har skadat tilltron till Sverige som freds- och nedrustningsivrare och också skadat tilltron till svensk neutralitetspolitik. Vapenexportbyken, som Sten Andersson sade skulle tvättas, har tyvärr blivit allt smutsigare ju mer den har tvättats. Tvätten har kanske inte varit så aktiv.

Vapenexporten har visat sig vara oerhört svårkontrollerad. Gränsdragningen mellan vad som är legalt och illegalt är oklar och ibland godtycklig. När ett brott misstänks eller t.o.m. när man helt uppenbart kan säga att ett brott har begåtts har det varit svårt, för att inte säga omöjligt, att kräva någons ansvar för detta.

Så länge vi har vapenexport kommer vi också att få nya vapenexportbykar, som blir lika svåra att tvätta som den vi har nu. Därför anser vi att all krigsmaterielexport skall avvecklas och upphöra.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Innan vi förhoppningsvis får en avveckling av och ett stopp för svensk vapenexport måste gällande regler ses över och den av regeringen utlovade restriktiviteten börja synas i antalet utförseltillstånd och värdet av utförseltillstånden i kronor och ören. Vi kräver att länder som har missbrukat svenska vapenexportregler skall uteslutas från svensk vapenexport och att företag som har brutit mot gällande regler inte skall kunna få några nya exporttillstånd.

I detta betänkande behandlas också kemiska vapen. Vi vet alla hur fruktansvärda dessa vapen kan vara. Vi såg i den lilla byn Halabja i norra Irak hur fruktansvärda konsekvenserna kan bli.

Sverige står utanför den s.k. Australiengruppen, som är en sammanslutning av tolv länder som har enats om att kemiska vapen inte skall spridas till tredje världens länder. Sverige exporterar årligen ca 20 ton av de kemiska ämnen som faktiskt kan användas vid framställning av kemiska vapen. Vi vet också att 13 av de 30 länder som export sker till har eller har haft och använt kemiska vapen under 80-talet.

I motion 1989/90:U423 har vi krävt att Sverige skall lagstifta om exportrestriktioner för produkter som kan användas vid framställning av kemiska vapen. I betänkandet utlovades också ett förslag från regeringen till sådana restriktioner. Det tycker vi är mycket bra. Vi undrar bara när förslaget kommer. Detta kanske vi kan få svar på i dag.

Vi väntar också på krigsmaterielbegreppsutredningens förslag, som tydli-

gen finns i regeringskansliet även den. När kommer det förslaget till riksdagen?

Jag vill yrka bifall till reservation 2, där dessa frågor tas upp.

Reservation 3 avser krigsmaterielexport till Indonesien. Det har vi skrivit en särskild motion om. Beträffande Indonesiens brott mot folkrätten på Östtimor och Väst-Papua har regeringen medgett att dödsstraff används, att människor försvinner, att fångar misshandlas samt att rättssäkerheten är dålig och att domstolarna t.o.m. är korrumperade. Ändå fortsätter Sverige att bistå Indonesien med vapen eller, som det heter, följdleveranser och reservdelar. Det är mycket oprecist och grumligt. Dessa leveranser måste upphöra omedelbart.

Jag yrkar därför bifall till reservation nr 3.

Anf. 120 STURE ERICSON (s):

Fru talman! I fråga om krigsmaterielexporten har riksdagens fyra största partier traditionellt varit tämligen eniga. De har för något halvår sedan levererat en enig utredning om den framtida krigsmaterielexporten. De fyra partierna sitter i den rådgivande nämnden för krigsmaterielexport, och de sitter också i utrikesnämnden, där de deltar i beredningen av regeringens beslut i de här frågorna. Däremot har vänsterpartiet och miljöpartiet ställt sig vid sidan om och driver kraven på minskning av eller stopp för Sveriges export av krigsmateriel.

Den exporten är en del av vår säkerhetspolitik. Det anses att en inhemsk försvarsindustri innebär stora fördelar ur beredskaps- och underhållssynpunkt. Det är värdefullt att vi kan tillverka vapensystem och avancerad militärteknologi som är anpassad till svenska förhållanden. Bakom detta har det traditionellt funnits en bred enighet. Det svenska försvaret är ingen stor kund beträffande sådant materiel, och därför har det ansetts att det är nödvändigt med viss export om vi skall kunna ha en svensk försvarsindustri. Det är alltså den traditionella motiveringen till att vi har fört den politik som vi har fört.

Till följd av den dramatiska utveckling som ägt rum i relationerna mellan öst och väst, speciellt i Europa, har man i många länder gjort ganska kraftiga neddragningar av sina försvarsbudgetar. Det har lett till att försvarsindustrin i dag i nästan hela världen är en krisbransch, med krympande omsättning. Det gäller både öst och väst, och det gäller naturligtvis också de neutrala länderna.

En tendens i den krympningsprocessen är emellertid att man försöker bevara försvarsindustrins teknologiska kompetens, dvs. man behåller anslagen för utveckling av nya system, medan man i ganska stor omfattning stryker redan framtagna projekt samt minskar och senarelägger projekt.

Den svenska försvarsindustrins marknad krymper också drastiskt – både hemmamarknaden, genom att de svenska försvarsanslagen inte räcker särskilt långt för beställningar, och exportmarknaden, främst genom att andra länder minskar sina försvarsbudgetar.

Om man tittar på de utförseltillstånd som har beviljats under de nio första månaderna under 1990 – fr.o.m. januari t.o.m. september – finner man att summan uppgår till bara en tredjedel av de exporttillstånd som beviljades i

fjol. Två tredjedelar av exportmarknaden har alltså försvunnit av marknadsskäl. Om man sedan beaktar den tredjedel som man fått, och där är mer än hälften export till de nordiska länderna, förstår man att den internationella marknaden kapitalt har försvunnit.

Eftersom våra försvarsanslag inte ökar – snarare minskar ju dessa – befinner sig vår egen försvarsindustri just nu i en mycket svår situation. Vi vet, för det kan vi ju läsa om i tidningarna, att det pågår mycket drastiska strukturförändringar här. Man försöker slå ihop företag. Man är klart medveten om att flera av våra krigsmaterielföretag sannolikt kommer att få upphöra med sin verksamhet. Detta berör tusentals anställda runt om i landet. Det är ungefär 10 % av vår verkstadsindustri som det här handlar om. Och denna industri har en mycket större andel av högteknologisk kompetens än industrin i övrigt.

En annan internationell trend är att industrierna också inom den här branschen utökar samarbetet över gränserna för att på det sättet försöka bredda sin hemmamarknad och för att minska sina kostnader. Med en mindre svensk försvarsindustri kommer vårt land för sin säkerhetspolitik att bli mera beroende av import. Det gäller då import från högteknologiländer. Det säger sig självt att vi inte får köpa vapen och annan krigsmateriel av länder som vi själva inte är villiga att sälja till – det lilla vi nu kommer att ha att sälja i framtiden.

Det finns alltså starkare argument nu än det fanns tidigare när det gäller att hantera sådana här exportfrågor från rent säkerhetspolitiska utgångspunkter. Det är precis det som krigsmaterielindustriutredningen lade fram ett enhälligt förslag om tidigare i år. Inger Schörling frågade vad som kommer att hända med det förslaget.

Förslaget har varit ute på remiss och bearbetas nu i departementet. Till departementets material kan fogas ett beslut som den socialdemokratiska partikongressen fattade i september. Partikongressen gav partistyrelsen i uppdrag att verka för mera restriktiva regler för exporten i fråga om ländervalet. Man pekar ut stater som befinner sig i konflikt. Vidare pekar man ut stater som undertrycker mänskliga rättigheter och stater som, utan FN-uppdrag, har trupper på andra staters territorium, i strid eller för ockupation. De här sakerna finns med i redan gällande riktlinjer. Men det är klart att partikongressen önskade en skärpning, i varje fall beträffande tillämpningen.

Det här är det aktuella läget i denna fråga. Vad jag har velat framhålla som viktigast här är att det förefaller som om denna industri går en ganska dyster framtid till mötes till följd av den glädjande utveckling som vi kan notera. Det handlar då om att olika länder runt om i världen skär ned sina försvarsanslag. Och det kan gälla länder där militära lösningar på konflikter förefaller mindre sannolika än de var för några år sedan. Detta skall vi vara glada över. Tyvärr innebär det här även en oro inför framtiden för många svenska hushåll. Men den saken skall vi naturligtvis ta tag i, och vi skall även vara generösa. Krigsmaterielexportutredningen hänvisar till att det finns skäl att ta i litet extra när det gäller arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska insatser för att lösa dessa problem.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 121 JAN-OLOF RAGNARSSON (v):

Fru talman! Jag sade i mitt anförande att vi i vänsterpartiet hade fyra goda skäl att anföra för en avveckling av den svenska vapenexporten. Sture Ericson talade i sitt anförande mycket om arbetsmarknadsskäl. Han sade att det rör sig om en krisbransch. Vi säger i den reservation som vi har framställt tillsammans med miljöpartiet att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om en femårig avvecklingsplan för den svenska vapenexporten. Det är alltså inte fråga om att från den ena dagen till den andra övergå till civil produktion.

Jag upprepar vad jag tidigare sagt om just detta med arbetsmarknadsskäl. En ort som är beroende av en industri, en vara eller en marknad är oerhört sårbar. Men en övergång till ökad civil produktion skulle minska sårbarheten och trygga jobben på de orter som i dag är särskilt beroende av vapenexporten.

Så till en annan sak som har med det socialdemokratiska partiet att göra. Det socialdemokratiska kvinnoförbundet, ungdomsförbundet SSU och broderskapsrörelsen har ju nästan samma syn som vi i vänsterpartiet på vapenexporten. Den socialdemokratiska partikongressens beslut innebär också, såvitt jag förstår, en skärpning av reglerna för vapenexport. Det tycker jag är positivt. Därför tror jag att vi kommer att kunna se på 90-talet som avspänningens och nedrustningens årtionde. Jag tycker, som sagt, att detta är oerhört positivt. Det är bara att hoppas att kongressens beslut inte förblir enbart kongressbeslut utan att det också blir praktisk politik.

Anf. 122 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Först vill jag säga till Sture Ericson att det inte alls är så, att vi har ställt oss utanför utrikesnämnden eller den rådgivande nämnden. I stället är det helt enkelt så, att vi inte får vara med – varken miljöpartiet eller vänsterpartiet får alltså vara med, trots att vi har sagt att vi vill det. Vi har framfört detta önskemål, och vid en rad tillfällen har vi dessutom krävt att få vara med. Men det går ändå inte. Vi skall hålla oss till sanningen, och vad som då gäller är alltså att vi inte har ställt oss utanför här.

Ja, visst handlar det om en krympande marknad, tack och lov! Avspänningen i världen kommer att leda till nedskärningar i ländernas försvarsbudgetar. Människor kommer att kräva att resurser satsas på helt andra saker. Det gäller t.ex. vår tids verkliga hotbild – miljöförstöring och sammanbrott beträffande ekologiska system. Att svensk vapenindustri står inför stora bekymmer när konkurrensen på den inre marknaden hårdnar är också helt klart. Det är bara att inse att nedskärningar måste till inom den svenska krigsmaterielindustrin.

Sedan är det orimligt att staten av sysselsättningsskäl skall hålla en vapenindustri i gång genom olika stödåtgärder. Däremot har vi sagt att man naturligtvis måste ta ansvar för orter, företag och anställda som drabbas av nedläggningar. En omställning till civil produktion måste ske så smärtfritt som möjligt.

Vi har i andra motioner framställt en rad förslag om vapenindustrins framtid och, som jag tidigare nämnde, vi har yrkat på medel för en kunskapsbank

för försvarsindustrins omställning. Detta är något som vi faktiskt har väntat och även sett fram emot.

Internationaliseringen ökar och kontrollen försvåras. När Sture Ericson säger att värdet av vår export har minskat betydligt, kan man misstänka att en del av det som Sverige medverkar i faktiskt inte syns. Utlandsengagemanget har ökat. Svenska företag som tillverkar militärutrustning och teknologi – Kockums och Ericsson är bra exempel – har under en längre tid etablerat sig i Australien och Sydostasien. Ofta bildar man nya bolag och dotterbolag tillsammans med inhemska företag. Svensk kontroll av och insyn i svensk deltagande i den här typen av vapenhandel är nästan omöjlig.

Anf. 123 STURE ERICSON (s):

Fru talman! Jag vänder mig till att börja med till Jan-Olof Ragnarsson. Att ni helt vill avveckla vapenexporten under en 5-årsperiod bygger naturligtvis på att ni har en annan syn på svensk säkerhetspolitik. Det har ni alltid haft. Det betyder att ni inte tycker att det finns något skäl att ha den gardering som en inhemsk krigsmaterieltillverkning innebär för ett neutralt land. En konsekvens av den politik som vänsterpartiet och miljöpartiet förespråkar i detta avseende är att man blir mer beroende av import. Alla vet var vi måste köpa. Vi måste köpa av ett litet fåtal högteknologiska länder. Det innebär en förändring av beroendeförhållandena som vi helst vill undvika.

Inger Schörling, miljöpartiet och vänsterpartiet kör sin egen linje i de här frågorna. Det var det jag menade med att ni har ställt er utanför. Ni kommer självfallet med i både utrikesnämnd och rådgivande nämnd när ni blir tillräckligt stora. Det är bara vanliga proportionalitetsnycklar som tillämpas av riksdagen.

När det gäller att ställa sig utanför har miljöpartiet gått ytterligare ett steg och ställt sig utanför den sittande försvarskommittén. Vänsterpartiet är fortfarande kvar, så länge kommittén arbetar. Att ni ställt er utanför försvarskommittén är ett tecken på att det förmodligen blev litet för jobbigt att behöva precisera sig och ta ställning i de många frågor som en försvarskommitté måste ta ställning i. Miljöpartiet har på det sättet också ställt sig vid sidan av den konkreta säkerhetspolitiska debatten.

Sedan säger Inger Schörling att vi måste skära ned krigsmaterielindustrin. Det jag försökte illustrera med mitt första inlägg var att det kanske inte behövs; det sköter marknaden om just nu. Det vi däremot måste göra är att se till att de människor som drabbas – det rör sig om tusentals hushåll i vårt land under de närmaste åren – får samhällets stöd på olika sätt med litet extra doser av aktiv regionalpolitik och litet extra insatser av arbetsmarknadspolitik. Den glädje som vi andra kan känna över att freden har säkrats skall inte drabba just de hushållen som har svåra personliga problem, utan där bör samhället vara generöst.

Anf. 124 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Nej, Sture Ericson, det var inte alls jobbigt att ställning. Sture Ericson vet mycket väl att vi har tagit ställning. Vi har klart och tydligt tagit ställning till säkerhetspolitiken.

Vi har en helt annan uppfattning än de s.k. stora partierna har. Vi vill ha

en helt annan debatt. Om ingen vill lyssna på de argument som framförs i utredningen och ingen har minsta ambition att ta till sig andra argument, kommer man till en punkt när man kanske tycker att det finns andra saker som är vettigare att göra. Man tycker att det är bortkastad tid. Då tar man konsekvenserna av det.

Anf. 125 STURE ERICSON (s):

Fru talman! Jag har haft tillfälle att följa miljöpartiets insatser i försvarskommittén under de månader som partiet satt med. Vi lyssnade mycket uppmärksamt, mycket länge dessutom, på synpunkter som framfördes. Vi förväntade oss naturligtvis att miljöpartiet, liksom andra partier, skulle precisera sig när de hade andra uppfattningar, sätta dem på papper och redovisa dem i offentlig debatt. Men det blev för jobbigt. Man lämnade kommittén helt sonika och sysslade med annat.

Miljöpartiet har fortfarande enfrågekaraktären. Jag kan förstå att det är svårt för ett nytt parti att utforma en politik i alla frågor. Ni har inte prioriterat säkerhetspolitiken.

Anf. 126 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Man kan lyssna med stängda öron. Det kanske är det som har hänt den här gången. Man lyssnar, men man tar inte till sig argumenten. Man är inte beredd att diskutera dem och man vill inte ta emot de nya argument som ett nytt parti har. Att kalla oss för enfrågeparti visar bara att det inte hjälper hur många program eller hur långa promemorior vi skriver. En del ledamöter i andra partier, även i denna riksdag, orkar inte läsa dem eller ta dem till sig. Så måste jag tolka detta.

Anf. 127 PAUL CISZUK (mp):

Fru talman! Sture Ericson säger att det blev för jobbigt för oss att sitta i försvarskommittén. Jag vet inte var han har fått det ifrån. Vi försökte verkligen att få till konkreta diskussioner. Vi utformade t.ex. en mycket konkret reservation i försvarskommittén om arméns organisation. Jag kunde inte märka att vi fick någon som helst respons på det, att socialdemokraterna ville diskutera detta.

Vi föreslog att försvarskommittén skulle få ett år till på sig för att komma i ett ordentligt utredningsläge beträffande säkerhetspolitiken. Vi fick inget svar på vårt brev till regeringen och vi fick ingen respons i kommittén.

Regeringen beslutade att hänskjuta JAS-projektet till kommittén. Vad gjorde kommittén? Man sade att man skulle ta upp detta i sitt slutbetänkande. Sedan kom det upp i riksdagen för beslut i juni. Det är en typisk förhalningstaktik, medan över två miljarder per år rullar ut på detta föråldrade projekt.

Vi krävde att man skulle tillsätta två konkurrerande säkerhetspolitiska utredningar. Vi fick inget svar på det heller, annat än att man inte ville göra det. Man ordnade ett säkerhetspolitiskt seminarium där kända ståndpunkter framfördes.

Vi har verkligen försökt att inom kommittén sätta liv i detta arbete, men vi möttes endast av en vilja att krampaktigt hålla fast vid den föråldrade hot-

bilden om två stormaktsblock, som vi har haft i 40 år. Det handlar om en fruktansvärd oförmåga att se att omvärlden har ändrat sig. Jag är mycket spänd inför att se kommitténs slutbetänkande, för att se om det så småningom kommer till stånd något nytänkande. Det har kommit vissa signaler på DNs debattsida, åtminstone från ett parti, ett mindre parti. Hur står det till i det stora partiet? Börjar man vakna?

Anf. 128 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Innan jag lämnar ordet till Sture Ericson vill jag erinra om att vi diskuterar utrikesutskottets betänkande nummer 1, som gäller krigsmaterielexport.

Anf. 129 STURE ERICSON (s):

Fru talman! Krigsmaterielexporten är intimt sammankopplad med säkerhetspolitiken och är en del av vår säkerhetspolitik. Jag finner det fullt rimligt att vi här för en liten diskussion om det oppositionella partiet, miljöpartiet, som har en egen linje. Den linjen är naturligtvis direkt kopplad till partiets agerande i övrigt i den säkerhetspolitiska debatten.

Paul Ciszuk var ledamot av försvarskommittén under några månader. Men han tyckte sig inte få gehör. Majoriteten i försvarskommittén anslöt sig inte till hans uppfattningar och då drog han sig ur leken. De synpunkter som han framförde här är mer än ett halvår gamla.

Paul Ciszuks förslag om att man skulle ta ytterligare ett år på sig för att titta noggrant på detta har i dag vunnit bifall från kommitténs majoritet. Kommittén kommer inte att lägga fram ett färdigt förslag i december i år utan det kommer att bli åtminstone ett års fördröjning innan vi får ett beslut. Det finns flera orsaker till det: Beslutsunderlaget är dåligt. Den säkerhetspolitiska utvecklingen motiverar det.

I övrigt är det en självklarhet att vi inte tar ställning i JAS-frågan förrän vi har ett fullödigt beslutsunderlag. Jag tycker bara att miljöpartiet inte har lyckats hantera sitt nya medlemskap i försvarskommittén. Det var ju första gången miljöpartiet fick vara med i ett allvarligt sammanhang som gällde vår säkerhetspolitik. Men det klarade man inte av. Det blev för jobbigt och man ville syssla med andra frågor.

Anf. 130 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Fru talman! Jag tar mig orådet före att förlänga den här debatten med ett par minuter. Jag gör det eftersom jag inte kan förneka den enorma besvikelse jag kände när jag lyssnade till Jan-Olof Ragnarsson och Inger Schörling. Om man inte vet varför vi har en materielindustri i Sverige, kan man alldeles uppenbart föra den diskussionen utifrån de utgångspunkter ni gjorde. Det är helt enkelt av det skälet att den svenska neutralitetspolitiken vilar på ett fåtal steg. Ett av de betydelsefulla steg som den svenska neutralitetspolitiken vilar på är den inhemska materielindustrin. Om man inte vet eller förstår det kan man ju tycka att det är en tillverkning som vilken halmhattstillverkning som helst. Men det är det inte. Ni talar så lättsamt om nedläggning av materielindustrin. Men det handlar inte om att Bofors kanske lägger ned sin verksamhet, utan det handlar om att stänga Karlskoga. Där finns en offentlig sektor, men den har svårigheter och är inte självgenere-

rande utan får de här bekymren. Jag är glad att Sture Ericson, om än med filttofflorna på, faktiskt nämnde detta. Härom är vi överens.

Eftersom det nu kom på tal, vill jag nämna att jag blev litet bekymrad över hur den socialdemokratiska partikongressen hanterade försvarsfrågorna över huvud taget och speciellt frågan om materielexporten. Där gav man partistyrelsen i uppdrag att verka för en ytterligare restriktiv inställning. Det var väl ändå ett alldeles onödigt beslut. När materielindustrin dör i tvinsot på grund av att vi inte kommer till skott i försvarskommittén och lämnar de beställningar som svenskt försvar behöver, behöver vi inte ha några kongresspekpinnar om att vara restriktiva. Det löser sig självt, Sture Ericson. Jag tycker att det blir litet onödigt patetiskt när man åberopar att kongressen varit rådig. Det är nog en överdrift om kongressen i allmänhet, men på denna punkt var det en rådighet utan någon som helst mening.

Sedan kan jag naturligtvis inte heller riktigt frita mig från det resonemang som förstärktes av Paul Ciszuk, som menar att två parallella säkerhetspolitiska kommittéer ändå skulle vara bra. Jag säger som Sture Ericson: Det vore väl idé att pröva sin förmåga på den kommitté som har varit. Den kanske inte är med så länge till. Men det hade varit idé att vara verksam där. Man hade inte så eget koncept att detta inte rymts där. Men det var nog andra skäl som styrde, och Sture Ericson har berört dem. Jag tror att han har funnit poängen.

Anf. 131 PAUL CISZUK (mp):

Fru talman! En sakupplysning till Sture Ericson: Jag satt med exakt ett år i försvarskommittén. Det var inte fråga om ett par månader.

Jag tackar naturligtvis för det glädjande beskedet att en del av våra förslag nu börjar vinna gehör. Till Arne Andersson i Ljung måste jag säga att det förvånar mig att inte moderaterna förstår finessen med att ha två konkurrerande utredningar. Ni brukar ju förstå finessen med fri konkurrens och marknadsanpassning annars. Såvitt jag förstår kommer vi gärna med i ett seriöst försvarsutredande, men inte i en kommitté där man bara sitter och skall jämka samman partiers ståndpunkter.

Anf. 132 JAN-OLOF RAGNARSSON (v):

Fru talman! Arne Andersson i Ljung säger att han blir bekymrad när han hör mig och Inger Schörling från miljöpartiet tala om en avveckling av den svenska vapenexporten. Men i inledningen sade jag att det finns fyra skäl till detta: ett var neutralitetsskälet. I dag går den svenska vapenexporten i huvudsak till u-länder och NATO-länder. Den svenska vapenindustrin blir på det sättet mer indraget i västvärldens militärindustriella komplex och vi blir då också beroende av andra länder. Det kanske strider mot den svenska neutralitetspolitiken.

När det gäller arbetsmarknadskäl har vi sagt, och det sade jag också till Sture Ericson, att det ju inte är en avveckling från den ena månaden till den andra utan handlar om en 5-årsplan. Det är helt klart att det blir problem i Karlskoga. Det förstår jag också. Vi tror att 5-årsplanen skall vara tillräcklig för en övergång till civilproduktion så att man kan rädda och bevara sysselsättningen i Karlskoga.

Anf. 133 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Till Arne Andersson i Ljung skulle jag vilja säga att neutralitetspolitiken som han värnar så mycket om – och det tycker jag är bra – verkligen är i farozonen med de vapenskandaler, vapenaffärer och vapenbykar som vi inte har tvättat än. Där kan man tala om att förtroendet för den svenska neutralitetspolitiken är i farozonen. Det ligger alltid i kölvattnet på vapenexport. Jag har tidigare redogjort för hur svårt det är att kontrollera.

Arne Andersson håller också fast vid de gamla tankegångarna trots att både Jan-Olof Ragnarsson och jag har pratat om civil produktion. Det är ju civil produktion som skall ersätta produktion av krigsmateriel. Vi har också talat om i motioner hur det kan se ut, och vi har begärt medel för att göra en kunskapsbank så att vi inte står handfallna den dag vi måste lägga om till civil produktion. Detta har vi förutsett.

Anf. 134 STURE ERICSON (s):

Fru talman! Till Jan-Olof Ragnarsson vill jag säga att vi inte har vår krigsmaterielindustri av sysselsättningsskäl. Vi har den försvarsindustri vi har därför att det är bra för ett neutralt lands säkerhetspolitik att ha en viss egen produktion på det här området. Det ökar våra möjligheter att upprätthålla den utrikes- och säkerhetspolitik som vi vill föra.

Slutligen vänder jag mig till Paul Ciszuk. Han vill inte sitta med i en försvarskommittté för att jämka samman partiståndpunkter. Men det är ju just detta det handlar om! Miljöpartiet har inte förstått vad säkerhetspolitik handlar om. Säkerhetspolitik är en fråga om att jämka samman och försöka uppnå bredast möjliga nationella samling bakom vår säkerhetspolitik. Hela den process som en försvarkommitté innebär handlar ju om vår yttre trygghet. Att ha suttit i en försvarkommitté ett år helt utan att begripa det är ganska betänkligt.

Anf. 135 ARNE ANDERSSON i Ljung (m):

Fru talman! Bara ytterligare två ord till Inger Schörling och i någon mån till Jan-Olof Ragnarsson. En övergång till civil produktion förutsätter vissa grundläggande saker. En av dem är att riskvilligt kapital är berett att arbeta i Sverige. Nu är situationen sådan att det kapital som finns dras utomlands och etableras i marknader utanför landets gränser. Det hamnar då inte i Karlskoga och i de krisorter som vi själva är med och skapar. Hur har ni i era partier skapat förutsättningar för svenskt kapital att etableras hemma? Icke ett strå till stacken! Ni har icke varit positiva till Europa, där vi får del av en stor marknad. Vi är en förlorande part med den politik som ni bedriver – om man nu skall skylla miljöpartiet för att över huvud taget driva ekonomiskt politik. Men vänsterpartiet gör det, och får faktiskt vara med och ta ansvar för det.

Anf. 136 JAN-OLOF RAGNARSSON (v):

Fru talman! Låt mig helt kort säga följande till Arne Andersson i Ljung vad gäller synen på Europa. Vi är positivt inställda till Europa, men kritiskt inställda till EG. Det är alltså inte sant det Arne Andersson säger. Samtidigt som vi alltså är positiva i vår syn på Europa är vi oerhört kritiska till den EG-

anpassning som pågår dag för dag i Sverige. Vi är också positiva i vår syn på tredje världen.

Anf. 137 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Mina kommentarer är ungefär desamma som Jan-Olof Ragnarssons. Arne Andersson i Ljung har inte förstått att Europa inte bara består av EG. Vi förde en omfattande debatt om det för någon vecka sedan.

Om man inte tror på Sverige och inte tror att någon vill investera i Sverige, då tror man väl inte heller att vi över huvud taget behöver en försvarsmakt. Vi tror att det finns de som är villiga att investera kapital i civil produktion. Industrin vet mycket väl att krigsmateriel inte har någon framtid. Andra hot som vi har talat om, miljöhot och ekologiska hot, står i förgrunden.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 7 november.)

## 23 § Internationella miljöfrågor

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1990/91:UU2 Internationella miljöfrågor.

Anf. 138 PÄR GRANSTEDT (c):

Fru talman! I detta utrikesutskottets betänkande 2 behandlas frågor som naturligtvis hör till mänskligheten verkliga ödesfrågor. Ingenting annat är nog så avgörande för vår framtid som våra möjligheter att bemästra de internationella miljöproblemen. De är naturligtvis av olika slag. I vår egen del av världen kan vi se överflödets miljöproblem, dvs. miljöproblem som hänger samman med vår höga konsumtionsnivå. I andra delar av världen ser vi fattigdomens miljöproblem, dvs. de miljöproblem som beror på att utarmade människor tvingas överutnyttja naturresurserna.

Våra egna miljöproblem, i den rika delen av världen, har vi ekonomi och teknologi för att bemästra. Här är det den politiska viljan som krävs men som i alltför stor utsträckning saknas. I de fattiga länderna är situationen annorlunda. De befinner sig ofta i en ond cirkel, där fattigdomen leder till naturförstörelse. Denna leder i sin tur till en ytterligare fördjupad fattigdom. I förlängningen av den utvecklingen undergrävs själva förutsättningarna för mänsklig existens i stora områden.

Vi ser hur öknarna breder ut sig, vi ser skogsskövlingen i bergstrakter som leder till ständigt växande jordförstörelse, och vi ser hur regnskogarna inom några årtionden hotar att helt försvinna från jordens yta.

Det är viktigt att vi i de ekonomiskt lyckligare lottade länderna tar ansvar också för tredje världens miljöproblem. Det handlar verkligen om att säkerställa grunden för mänsklig existens. Centern har därför föreslagit att Sverige skall ta initiativ till en global miljöfond där alla länder bidrar i förhållande till sin bruttonationalinkomst. Insatser skall göras där behoven är störst. Vi räknar med att det i första hand rör sig om insatser för att säkra

naturens överlevnadsmöjligheter och därmed människornas i tredje världen överlevnadsmöjligheter.

I Europa har vi också miljöproblem som är förknippade med fattigdom. Framför allt gäller det i Central- och Östeuropa. Även här behövs speciella och solidariska insatser, inte minst på luftvårdens område. Luftföroreningar respekterar som bekant inga nationsgränser. Därför har vi föreslagit en särskild europeisk luftvårdsfond med i princip samma uppläggning. Alla länder skall bidra efter ekonomiska förutsättningar, och insatserna görs där behoven är störst. I det fallet kan man tala om ett rent egenintresse. Vi vet ju att en stor del av av våra egna försurningsproblem kommer från länder som själva har små möjligheter att på egen hand bemästra sina luftföroreningsproblem inom överskådlig tid. Vill vi lösa våra egna försurningsproblem, måste vi alltså vara beredda att medverka till insatser i andra länder.

Ett särskilt ödesdigert miljöproblem är hotet mot regnskogarna. Det är ödesdigert därför att en utplåning av regnskogarna innebär att en viktig bas för den biologiska mångfalden hotas. Existensmöjligheterna hotas för de människor som lever i områdena och hela kulturer kan försvinna. Dessutom har regnskogarna stor betydelse för hela jordens mat. En allt för stor skövling av regnskogarna i exempelvis Amazonas skulle kunna få konsekvenser för vindsystemet på den amerikanska kontintenten och därmed för Golfströmmen. Indirekt skulle det också starkt påverka klimatet i vårt eget område. Detta är bara en illustration på hur intimt sammanvävda de globala miljösambanden är med varandra. Därför är det viktigt också ur vår egen synpunkt att göra biståndsinsatser för att rädda regnskogarna. En av de metoder som kan användas för att göra det och för att få till stånd andra miljöinsatser är s.k. skuldbyten. Vi löser av en del av u-ländernas skuldbörda mot att de investerar i miljöinsatser i sina resp. länder.

Detta är några av de frågor som centern har aktualiserat och som behandlas i betänkandet. Dess värre har vi tvingats reservera oss på en rad punkter. Jag skall inte nu yrka bifall till alla reservationer för att inte i onödan belasta kammarens arbete. Vi står självfallet bakom allt det som sägs i de reservationer som vi har undertecknat. Jag nöjer mig med att yrka bifall till reservation 1. Beträffande den reservationen kommer vi i sinom tid att begära votering, när nu den kan tänkas infalla.

Anf. 139 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Miljöproblemen är i hög grad gemensamma och världsomspännande. Det gäller hoten mot ozonskiktet, drivhuseffekten, försurningen och förgiftningen av världshaven. Vi vet att nationella insatser inte är tillräckliga för att lösa de globala miljöproblemen. De måste lösas genom internationellt samarbete. Miljöpartiet de gröna har skrivit en omfattande motion med ett tjugofemtal yrkanden. Några av dessa finns med i detta betänkande om internationella miljöfrågor.

När det gäller miljölagstiftningen har Sverige undertecknat en rad konventioner som vi tycker skall omsättas i svensk lagstiftning. Utskottet hänvisar i sin skrivning till att miljöskyddskommittén har fått i uppdrag att se över bl.a. det här. Jag vill gärna vara optimistisk och hoppas på att så kommer man att göra också.

I yrkande 13 i vår motion U637 om miljölagstiftning säger vi att de strängaste miljökraven i något nordiskt land skall vara riktlinje för andra nordiska länder. Utskottet hänvisar också i det fallet till miljöskyddskommittén, och det trots att utredningen inte alls har med detta i sina direktiv. Vad jag förstår har den heller inga planer på att ta upp de här frågorna. Så vi tycker faktiskt inte att motiveringen för utskottets avslagsyrkande är godtagbar.

Vår motivering är att miljöskyddsarbetet måste skärpas med hänsyn till den mycket omfattande miljöförstöring som vi dess värre har i Norden. För närvarande finns det en tendens, bl.a. inom Nordiska rådet, att i stället tillämpa en minimiprincip, dvs. att det lägsta förekommande miljökravet är det som blir normgivande i det nordiska miljöarbetet. En sådan princip motverkar ju eller rent av förhindrar allt aktivt miljöskyddsarbete. Därför anser vi att den måste med kraft förkastas.

Fru talman! Jag måste yrka bifall till yrkande 13 i motion U637.

Frågan om global miljöfond tas upp i reservation 1, som innehåller två moment. Det är dels kravet på en internationell miljöfond, dels krav på internationella miljöavgifter som vi har föreslagit i vår motion, yrkande 15.

Dess värre saknas i reservationen text som motiverar införande av internationella miljöavgifter. De skäl som vi har framfört är för det första att man genom att införa sådana avgifter skulle i handeln mellan länder undvika snedvridande effekter som missgynnar miljövänlig produktion och gynnar miljöstörande produktion. För det andra skulle man härigenom undvika export av miljöstörande verksamhet till länder där inga miljöavgifter finns. För det tredje får man ett internationellt ekonomiskt system som långsiktigt ger incitament till att utveckla produktionsmetoder och försörjning som är bättre för miljön. För det fjärde får man ett effektivt sätt att minska – på sikt kanske också eliminera – globala och gränsöverskridande miljöproblem, t.ex. växthuseffekten och försurningen.

Jag vill också yrka bifall till reservation 1.

Mom. 5 tar upp den internationella miljödomstolen. Utskottets motivering för att avslå vår motion, som går ut på att regeringen skall arbeta för att en internationell miljödomstol inrättas, mynnar ut i att man bör förvänta sig att fördragsslutande stater respekterar sina förpliktelser och att en internationell miljödomstol därför inte behövs. Det tycker jag är att betrakta som ett avstyrkande och inte som ett svar på motionen, som det står i betänkandet.

Vi anser att en internationell miljödomstol bör inrättas och att regeringen skall aktivt verka för den saken. Ett visst förberedelsearbete med sådan inriktning har redan gjorts av en grupp miljöintresserade jurister som har sitt säte i London. Det bör kunna vara en utgångspunkt för det fortsatta arbetet. Skälet till att inrätta en internationell miljödomstol är naturligtvis att de miljökonventioner som finns ofta inte efterlevs.

Jag vill yrka bifall till vår motion U637, yrkande 1.

Mom. 12 handlar om information och medverkan. Där har utskottet gjort en positiv skrivning vad gäller vårt krav på att FN skall verka för att en konvention upprättas om fri information rörande uppgifter om miljön, dvs. det skall vara lätt att få uppgifter om miljöns tillstånd i andra länder. Utskottet

utgår ifrån att regeringen skall driva den frågan. Ja, vi får verkligen hoppas att det blir så.

När det gäller vårt krav att FN skall verka för att etablerade miljöorganisationer får observatörsstatus i de internationella konventionernas kommissioner utmynnar utskottets skrivning i ingenting, egentligen. Efter att ha konstaterat att det är ett ganska vettigt krav och att vissa tendenser finns internationellt i den riktning som vi föreslår, anser utskottet rätt och slätt att det är bra så. Men det räcker inte. Regeringen skall naturligtvis aktivt arbeta för att de etablerade miljöorganisationerna verkligen får observatörsstatus. Det är detta vi är ute efter.

Fru talman! Jag måste därför yrka bifall till vår motion U637, yrkande 4.

Så den marina miljön, mom. 14 i betänkandet. Vi har i vår partimotion kr" att Sverige skall arbeta för en världsomfattande konvention till skydd för världshaven. Utskottet instämmer inledningsvis i det, men när man kommer till slutklämmen anser man att den havsrättskommission som kom till 1982 skulle räcka. Sverige har skrivit på den men inte ratificerat den.

Något uttalande om att regeringen skall verka för en världsomfattande havsmiljökonvention gör inte utskottet. Vi anser att det är väldigt angeläget att få till stånd en konvention som skyddar världshaven ur miljösynpunkt, och konventionen bör vara global till sin karaktär. Jag kan tyvärr inte anse att det svar som utskottet har gett här är godtagbart.

Jag yrkar därför bifall till yrkande 5 i motion U637.

Så kommer vi till Antarktis. Vi anser med bestämdhet att Sverige skall verka för att Antarktis blir en s.k. världspark, med hänsyn till natur och miljö. Vi anser inte att mineralkonventionen, som ju i grunden är en exploateringsinriktad konvention, kan ersätta kraven på att naturskydda Antarktis.

Så länge som mineralkonventionen inte har ratificerats av tillräckligt många länder kan det naturligtvis hejda ytterligare exploatering av Antarktis. Av taktiska skäl kan det vara motiverat att hålla kvar vid den tills vidare, och det är vad utskottet anför i sin skrivning.

Utskottet säger också att Sveriges avsikt inte är att ratificera mineralkonventionen. Det bör i så fall innebära bifall till yrkande 7 i vår motion U637.

Däremot är inte utskottets skrivning godtagbar när det gäller vårt krav på att regeringen skall verka för en skyddskonvention för Antarktis som världspark. Utskottet borde faktiskt kräva att regeringen skall arbeta för det målet. Då räcker det inte att konstatera, som det står i skrivningen, att det i och för sig vore naturligt.

Jag yrkar bifall till yrkande 6 i motion U637.

Slutligen har vi i vår partimotion krävt att Sverige skall verka för att en konvention upprättas också för Arktis. Utskottet instämmer i stort sett i vår beskrivning både vad gäller behovet av en sådan konvention och för övrigt. Ändå nöjer sig utskottet med att konstatera att ett visst samarbete i miljöfrågor förekommer mellan länder runt Arktis.

Det är naturligtvis inte alls tillfredsställande, utan utskottet borde kräva att regeringen skall verka för att en internationell konvention till miljö- och naturskydd för Arktis skall upprättas. Jag vill därför yrka bifall till yrkande 8 i motion U637.

Dessutom vill jag yrka bifall till de reservationer som vi har stött och står bakom, nämligen reservationerna 2, 5 och 6.

Anf. 140 SÖREN NORRBY (fp):

Fru talman! En viktig, en nödvändig dimension av vår miljöpolitik är naturligtvis den internationella. Vi lever inte i någon isolerad del av världen, vilket man ibland skulle kunna tro när man lyssnar till den svenska miljödebatten.

I detta betänkande behandlas delar av en folkpartimotion, 1989/90:U657. Motionen behandlas välvilligt men till intet förpliktande. Många av de förslag vi för fram har tidigare behandlats av utrikesutskottet, men just ingenting har hänt i de frågor som vi här lyfter fram. Det som är angeläget är att vi nu går över från en passiv inriktning på detta område till en aktiv.

Det är frestande att här citera på ett sätt som man inte skall citera. Det står i ett citat från förra året i betänkandet att utskottet utgår från att regeringen aktivt kommer att följa utvecklingen på detta område. Sedan säger utskottet som sin kommentar i år: Sedan utskottet senast behandlade frågan har ingenting skett som föranleder en ändring av utskottets bedömning. Tillägget "som föranleder en ändring av utskottets bedömning" är väldigt dåligt underbyggt, och det gäller alla tre delarna av vår motion som här behandlas.

Den del av motionen som inte anses besvarad handlar om skuldbyte, den i debatten nu allmänt accepterade metoden att skuld skall kunna bytas mot miljösatsningar. Om vi använder bilden av en skuld, skulle vi kunna säga att priset för vår materiella standard i i-länderna är en skuld i form av miljöförstöring. Den skulden, miljöskulden, måste vi nu börja betala av, och det med hög ränta. Just ordparallellen skuldbyte–miljöskuld skulle här kunna tjäna som en bra modell för oss.

Det vi föreslår i motionen är att man skall arbeta aktivt med exportkreditnämnden, och självfallet skall det ske inom ramen för Parisklubbens arbete. Det får inte vara så att den internationella byråkratin hindrar oss från att göra de insatser som vi anser vara nödvändiga.

Som framgår av reservation nr 2 till utskottets betänkande står vi fast vid vårt krav på aktivare insatser. Jag skall av praktiska skäl avstå från att yrka bifall till den reservationen.

Vi står också bakom reservationerna 1 och 5 till betänkandet.

Två delar av vår motion har blivit vänligt behandlade av utskottet. Det är dels frågan om den icke konventionsbundna folkrätten, den som ger nationer möjlighet att agera på basis av grundläggande internationella sedvanor och principer. På det området har det heller inte hänt just någonting sedan föregående utskottsbehandling, även om utskottet har den förhoppningen. Så länge det inte händer någonting aktivt, måste vi hävda denna princip som folkrättslig sedvana. Det är först genom att aktivt utöva den icke konventionsbundna folkrätten som man stärker den.

Den tredje frågan handlar om miljöbistånd. Utskottet diskuterar i huvudsak den form av insatser vid miljökatastrofer som avser i-länder. I vår motion har vi tagit upp frågan om utvecklingsländerna.

I samarbetet i världen skall vi naturligtvis ställa upp med insatser för utvecklingsländerna på de områden där vi är särskilt bra internationellt sett.

Det torde vi vara just när det gäller snabba insatser vid miljökatastrofer. Dessutom borde vi, som framhålls i motionen, ställa upp med utveckling av marina vetenskaper, miljöåtgärder vid kustutvecklingsprojekt och stimulans när det gäller att förhandla fram regionala konventioner till skydd för kusthaven. Vi har i Sverige på detta område ett internationellt respekterat kunnande, som vi borde ställa upp med som en del av den svenska u-hjälpen. Det tror jag är ganska okontroversiellt, och jag tycker att det hade varit bra om utskottet hade ansett den punkten i vår motion besvarad med ett konstaterande av den typ jag just har redovisat.

Anf. 141 KRISTINA SVENSSON (s):

Fru talman! Detta betänkande behandlar motioner från allmänna motionstiden. Till betänkandet har fogats sex reservationer. Bakom majoritetstexten står socialdemokraterna och moderaterna.

Jag vill först poängtera att utskottet konstaterar att det föreligger en bred politisk enighet om behovet av fortsatta aktiva svenska insatser för att skydda miljön och för att skapa en globalt hållbar utveckling.

Den svenska regeringen är och har under lång tid varit mycket aktiv internationellt i syfte att väcka och ena världssamfundet inför de miljöhot som nu blir alltmer överhängande.

De motioner som utskottet har behandlat i samband med det här betänkandet tar upp frågor som man redan arbetar med i en rad internationella fora. De här frågorna har också ganska nyligen behandlats i betänkanden från både utrikesutskottet och jordbruksutskottet. Det gäller t.ex. internationella åtgärder mot försurning och klimatförändring, det gäller den marina miljön och det gäller finansiering av miljövårdande insatser i enskilda länder, t.ex. i form av skuldbyten, som folkpartiets representant alldeles nyss tog upp.

Jag tänker därför inte uppehålla mig vid de förslagen, utan jag tänker i stället koncentrera mig på två frågor, nämligen dels kravet på en internationell miljöfond, dels skyddet av regnskogarna.

Möjligheten att inrätta en särskild miljöfond, där i-länderna bistår u-länderna för att finansiera globala miljöinsatser, kommer bl.a. att diskuteras på miljökonferensen i Brasilien 1992.

Dessutom förekommer den här diskussionen i andra internationella fora, och det är inom UNEP, UNDP och Världsbanken. Jag syftar på det som kallas Global Environment Facility.

Där fortskrider planerna på att inrätta en miljöfacilitet för att åtgärda miljöförstörelse och för att förebygga miljöskador i u-länderna. I slutet av november skall medlemsländerna ta upp förhandlingar om påfyllnader, dvs. bidrag till faciliteten. Det handlar om tre års inbetalningar till en sammanlagd summa av 7 miljarder svenska kronor. Faciliteten beräknas sedan komma i gång vid halvårsskiftet 1991.

Men det finns problem. USA vill inte bidra med sin andel, och dessutom ställer Japan mycket hårda villkor. Frågan drivs å andra sidan mycket hårt av Tyskland och Frankrike, och den här miljöfonden kommer troligen inte att spricka, även om USA inte finns med.

Vid Parismötet i mars i år identifierade man de fyra huvudområden som

miljöfonden skall arbeta med. Dessa är klimatförändringar, biologisk mångfald, nedsmutsning av haven och förtunning av ozonskiktet. Fonden bygger på en trepartssamverkan mellan UNDP, UNEP och Världsbanken, och man utgår från varje organisations erfarenheter och kunnande inom sitt verksamhetsfält. Fonden skall finansiera investeringar, tekniskt bistånd och institutionell utveckling. Det handlar om projekt som t.ex. att effektivisera kolkraftverk för att minska nedsmutsning och luftföroreningar. Man diskuterar vidare att finansiera sådana projekt som är ekologiskt försvarbara, och man ser inte i första hand till projekt ur strikt ekonomiskt lönsamhetsperspektiv.

Denna fond skall bygga på additionalitet, dvs. den skall medverka i insatser som kompletterar det redan existerande biståndsflödet. Den skall också medverka i miljöinsatser som inte ses ur ett snävt nationellt perspektiv utan i ett globalt perspektiv, och den skall stödja sådana insatser som inte annars kan utföras. Sverige har deltagit i de möten som har hållits och intar en mycket aktiv hållning för att realisera denna miljöfacilitet.

Vid det möte som UNEP höll i juni i år i London om en global ozonfond inrättades en särskild fond för u-länderna som innebär att man skall fasa ut ozonförtunningen till år 2008.

Jag nämner de här två exemplen för att belysa att det pågår aktivitet för att skapa den miljöfond som efterlyses i reservationen som undertecknats av centern, folkpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet. Jag menar att reservanterna slår in öppna dörrar. Utskottsmajoriteten hänvisar också till jordbruksutskottets betänkande 1989/90:JoU5, där det sägs: "Utskottet utgår från att regeringen och dess förhandlare driver frågan vidare. Något särskilt riksdagsuttalande med anledning av – – – motionen synes således icke påkallat." Det var alltså fråga om en centermotion.

Jag anser att det finns ett starkt stöd för jordbruksutskottets uttalande under riksmötet 1989/90. Det visar bl.a. arbetet på att skapa den miljöfacilitet som jag tidigare har uppehållit mig vid.

Så till den andra frågan i betänkandet som jag tänkte ta upp, nämligen regnskogarna. Utskottet delar den oro för de tropiska regnskogarna som har framförts här av bl.a. Pär Granstedt. Vi har tidigare uttalat att det behövs kraftfulla åtgärder på internationell nivå. Utskottet menar att skyddet av regnskogarna måste ha högsta prioritet.

Det är möjligt att en konvention skulle kunna vara ett sätt att skydda regnskogen. Men vi är väl medvetna om att för att en sådan konvention skall bli effektiv måste den antas av ett mycket stort antal stater, och framför allt måste den antas av de stater som själva har tropisk regnskog inom sina territorier. Dessa länder måste engagera sig konstruktivt i frågan. Tyvärr har vi ännu inte sett det engagemanget.

Det är alldeles uppenbart så, att rovdriften av tropisk regnskog och de stora virkesuttagen får obotliga konsekvenser för både miljö och människor. De stora avverkningarna leder till erosion, och många gånger tunnas det näringsfattiga jordlagret ut, och det lakas ut genom läckage. Jorden flyter bort och ner i vattendrag som blir gyttjiga, vilket leder till att betingelser för fisk och växtlighet förändras. Återplantering av skog blir omöjlig, eftersom jorden spolats bort.

I Sarawak på norra Borneo har fiskbeståndet i floderna minskat till en

tiondel av vad som fanns för tio år sedan. Viltet i skogarna har minskat, hjort och vildsvin ger sig i väg, och den inhemska befolkningen har svårt att få tillräckligt med mat. Som alltid är det barnen som drabbas hårdast, och barnen i den här provinsen lider i dag av proteinbrist. I avverkningarnas spår följer migration och omflyttningar. Skogsarbetarna följer avverkningarna från plats till plats, eller också söker man sig in till städerna när arbetet tagit slut. Man har blivit van vid en penningekonomi och tror att det går att få avlönade arbeten inne i städerna. Men det är fråga om outbildad arbetskraft, och ofta hamnar människorna i arbetslöshet och slum. Det gamla sociala mönstret bryts upp. I avverkningarnas spår följer sociala problem och därmed också social misär.

Virkesavverkningar är dessutom ett riskfyllt arbete. Ett hårt arbetstempo och just ingen skyddsutrustning gör att olycksfallsstatistiken är mycket hög.

Den hänsynslösa avverkningen av tropisk regnskog för alltså inte enbart med sig ekologiska konsekvenser som är förödande, utan även sociala och antropologiska konsekvenser som också är förödande. Det är inte bara ekosystem utan även sociala mönster som förstörs. Målet måste naturligtvis vara ett hållbart skogsbruk och en hållbar skogsskötsel som tar hänsyn till återväxt.

Exporten av osågat timmer måste upphöra. I Indonesien och Malaysia har man nu lagstiftat mot en sådan export. Det är enbart sågat timmer som får exporteras. Förädlingen inom landet måste utvecklas vidare, och uppbyggnad av industrier som producerar färdiga produkter måste stimuleras.

Från svensk sida kan vi i vårt bistånd stimulera till just en sådan utveckling. Vi kan vidare genom forskningsinsatser, t.ex. genom Sarecs arbete, stödja och utveckla skogsforskning som leder fram till ett hållbart skogsbruk. Vi kan både genom bilaterala och multilaterala insatser stödja skyddet av den tropiska regnskogen.

Fru talman! När det gäller Inger Schörlings kommentarer till betänkandet vill jag hänvisa till de skrivningar som finns i utskottets betänkande. Frågan om bl.a. en miljödomstol är klart och tydligt besvarad. Inger Schörling hävdade ju någonting annat i sitt anförande. På samma sätt tas havsmiljökonventionen upp, och det finns mycket tydliga skrivningar i betänkandet.

Sören Norrby tog upp skuldbytena och gav som exempel hur man kan byta en skuld mot ett inköp av ett naturvårdsområde. Det är alldeles riktigt. Visst kan man göra det. Men man måste se den här metoden för vad den är. Den kan utnyttjas och användas på ett bra sätt i vissa fall. Jag har sett exempel på detta i Costa Rica där det fungerat alldeles utmärkt. Men det är ingen metod som man kan lösa de stora problemen med. Det tror jag säkert vi är överens om.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottet hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 142 EVA BJÖRNE (m):

Fru talman! I det betänkandet vi nu diskuterar står det, precis som Kristina Svensson sade, att regeringen är och under lång tid har varit mycket aktiv internationellt i syfte att väcka och ena världssamfundet inför de miljöhot som nu blir allt mer överhängande.

Det största av miljöhoten är växthuseffekten. De klimatförändringar som framkallas av växthusgaserna är något av en ödesfråga för hela mänskligheten. Av växthusgaserna utgör koldioxiden drygt hälften.

För att minska koldioxidutsläppen har olika åtgärdspaket presenterats i skilda internationella sammanhang. Inom EG-kommissionen har föreslagits både en frysning och en avgiftsbeläggning av dessa utsläpp.

Här i Sveriges riksdag beslöts i juni 1988 att koldioxidutsläppen inte får öka. Genom det beslutet om ett koldioxidtak är Sverige ett föregångsland när det gäller att förhindra växthuseffekten.

Nordiska rådets ministerråd beslutade i mars i år om en handlingsplan mot luftföroreningar. Vad gäller klimatpåverkande gaser har man där slagit fast bl.a. att

* de nordiska länderna så snart som möjligt skall reducera de samlade utsläppen av klimatpåverkande gaser och att
* de nordiska länderna skall arbeta för utplaning av koldioxidutsläppen så snart som möjligt för att därefter reducera dem efter år 2000.

Koldioxidutsläppen svarar för det största relativa bidraget till växthuseffekten och intar därför en särställning. Utsläppen har ökat sedan mer än 100 år tillbaka och ökningen är särskilt kraftig efter andra världskrigets slut.

I Sverige kulminerade dock koldioxidutsläppen under början av 1970-talet och de har sedan minskat med ca 35 %, trots att vägtrafiken samtidigt har ökat. Det är till stor del kärnkraften som har bidragit till denna gynnsamma utveckling. Oljan har kunnat ersättas med elkraft och en rad miljöskadliga utsläpp har minskat. Självfallet måste den politik som gjort denna utveckling möjlig få ligga till grund för de åtgärder som krävs för att Sverige skall kunna uppfylla egna och internationella åtaganden och förväntningar.

Ett beslut om avveckling av kärnkraften, som den socialdemokratiska regeringen förordar, skulle omintetgöra dessa reduceringar, spräcka koldioxidtaket och öka, inte minska, utsläppen av miljöfarliga gaser.

Vi har ett globalt ansvar. Vi måste värna också om den internationella miljön, och det är inte oansvarigt bara mot Sverige och svenskarna utan mot jordens alla folk att avveckla kärnkraften och därmed öka växthuseffektens verkningar. Vi måste också se till andra länders, och då inte minst Östeuropas och tredje världens, möjligheter och problem när det gäller energikällor.

Den viktigaste klimatvårdande åtgärden i Sverie med internationella återverkningar är att behålla kärnkraften så länge den är säker eller till dess att miljömässigt bättre alternativ finns tillgängliga.

Anf. 143 INGER SCHÖRLING (mp):

Fru talman! Av bara farten yrkade jag bifall till reservationerna 2, 5 och 6. Min avsikt var att säga att vi naturligtvis stöder dessa reservationer, och härmed tar jag tillbaka mitt yrkande om bifall.

Anf. 144 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Fru talman! Många av oss riksdagsledamöter har fått oss tillsänt en utomordentlig bok som heter Tillståndet i världen 90. Det är en svensk översättning av den internationellt kända miljörapporten State of the world. Det

är bl.a. AB Fläkt som har bekostat översättningen och som också har skickat ut boken till riksdagsledamöterna.

Rapporten visar klart att vi för att vi skall komma ifrån koldioxidutsläppen och växthusgaserna måste hushålla, effektivisera och gå in för förnybara energikällor. Man har räknat ut kostnaderna för att minska koldioxidutsläppen och funnit att effektivisering är ungefär sex gånger billigare än kärnkraft, och då tänker man alltså globalt. Jag skall inte förlänga debatten, för det är ju inte meningen att vi skall ha en kärnkraftsdebatt. Men jag rekommenderar alla riksdagsledamöter att läsa den här boken. Den ger oss oerhört intressanta möjligheter att tänka globalt när det gäller en miljöpolitik som också ger oss en välfärd i världen.

Anf. 145 EVA BJÖRNE (m):

Fru talman! Att behålla kärnkraften i Sverige innebär inte att det som Birgitta Hambraeus säger inte är bra. Jag har läst boken och det finns mycket läsvärt i den.

Vi moderater anser naturligtvis att man skall hushålla med energi. Energianvändningen ökar dag för dag. Vi menar att man inte skall bygga nya kärnkraftverk och vi vet att det finns bara ett minimalt utrymme för att bygga ut vattenkraften. Däremot vill vi inte ha kol och olja, som kommer att ersätta kärnkraften om den avvecklas i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 7 november.)

## 24 § Museifrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1990/91:KrU1 Museifrågor.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 7 november.)

## 25 § Tornedalsfrågor

Föredrogs
kulturutskottets betänkande
1990/91:KrU3 Tornedalsfrågor.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 7 november.)

## 26 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades

Skrivelse

1990/91:49 Återkallelse av förslag om treårsplan för Vattenfallkoncernen, m.m.

## 27 § Anmälan om interpellationer

Anmäldes att följande interpellationer framställts

*den 23 oktober*

**1990/91:60** av *Hans Göran Franck* (s) till utrikesministern om dödsdömda och torterade i Turkiet:

287 dödsdömda fångar i turkiska fängelser riskerar enligt uppgift från Amnesty International att avrättas med kort varsel.

1984 genomfördes den senaste avrättningen i Turkiet. Därefter har ytterligare verkställighet av dödsdomar uppskjutits under trycket från den internationella opinionen. Om Turkiet nu beslutar att verkställa dödsdomar, blir Turkiet inom Europarådet det enda land som tillåter avrättningar. Åtskilliga av de dödsdömda har fått sina domar av militärdomstolar, där den rättsliga prövningen varit godtycklig efter att tortyr förekommit.

Turkiet har anslutit sig till konventionen mot tortyr. Men Amnesty International liksom andra källor rapporterar att utbredd tortyr och andra brott mot de mänskliga rättigheterna fortsätter i stor omfattning.

1982 anmäldes Turkiet av bl.a. Sverige till Europakommissionen för mänskliga rättigheter, vilket tre år senare ledde till en förlikning, som innebar att Turkiet skulle upphöra med kränkningar mot Europakonventionen om mänskliga rättigheter.

Sverige liksom övriga medlemsländer har ett direkt ansvar för att Turkiet, som medlem i Europarådet, uppfyller konventionen i praktiken.

På grund av det anförda får jag ställa följande frågor till utrikesminister Sten Andersson:

1. Vilka åtgärder avser regeringen vidta i anledning av rapporterna om tortyr och andra kränkningar av gällande konventioner?
2. Hur bedömer regeringen situationen för de dödsdömda fångarna i Turkiet och vilka åtgärder kommer att vidtas för att stoppa nya avrättningar?

**1990/91:61** av *Annika Åhnberg* (v) till industriministern om effekterna av Tjernobylolyckan:

Den 26 april 1986 inträffade en explosion i den fjärde reaktorn vid kärnkraftverket i Tjernobyl. Explosionen var så kraftig att ståltaket, 1 000 ton tungt, slets av reaktorbyggnaden och en häftig brand uppstod. Stora mängder radioaktiva ämnen spreds i atmosfären, bl.a. jod 131, cesium 134 och cesium 137. Många länder drabbades av nedfallet, också Sverige.

Fyra personer omkom omedelbart, och under de närmaste veckorna dog ytterligare 30 av akuta strålskador, många av dem var brandmän. Officiellt uppges sammanlagt 31 människor som arbetade på kärnkraftverket eller med saneringen ha dött. Inofficiella siffror uppger dock antalet till 250. 200 000 människor har evakuerats. Om vad som sedan hänt, om de mer långsiktiga skadorna på barn och vuxna, på djur och på natur vet vi inte så mycket.

Från Tjernobyl kan vi lära oss mycket om konsekvenserna av en kärnkraftsolycka. I dag när kärnkraftsavvecklingen i Sverige på nytt ifrågasätts – det räcker tydligen inte med ett Three Mile Island och ett Tjernobyl; behövs det ett Barsebäck också? – vore det rimligt att en noggrann analys av effekterna av Tjernobyl blev en del av underlaget i diskussionen.

Just därför är det så beklagligt att något försök till samlad analys inte finns.

SSI (statens strålskyddsinstitut) har rapporterat om en beräkning som anger de totala sovjetiska konstnaderna för perioden 1986–1996 till 40 miljarder rubel, vilket torde motsvara 200 miljarder kronor. Andra beräkningar redovisar helt andra belopp, från 9 miljarder rubel till 30 miljarder rubel.

Kostnaderna i Sverige för Tjernobylkatastrofen har beräknats till en halv miljard kronor t.o.m. utgången av budgetåret 1987/88. Beräkningen avsåg kostnader via försvars-, jordbruks- och industridepartementen.

Kostnaderna för Sverige, Norge och Finland uppges i en tidningsartikel vara ca 3 miljarder kronor.

Till dessa ekonomiska beräkningar av olika kvaliteter skall övriga förluster, som är de viktigaste, läggas. Förlorade liv, förlorad livskvalitet och ångest för resten av livet hos många många människor – hos dem som lever nära det direkt drabbade området i Sovjetunionen, men också hos dem som lever i områden drabbade av radioaktivt nedfall i Sverige och i andra länder.

Några kända fakta är:

* Jordbruksareal av samma storlek som den totala svenska jordbruksarealen är obrukbar, för hur länge vet ingen.
* Antalet missbildade nyfödda barn har ökat.
* Växter inom en 10 km radie från Tjernobyl stråldödades, men man har också observerat genetiska förändringar, som deformerade eklöv och onormal barrtäthet.

Diskussionen om kärnkraftens konsekvenser kan inte reduceras till en diskussion om *sannolikheten* av en olycka, den måste också inbegripa *konsekvenserna* av en olycka.

Det förefaller mig mycket besynnerligt att inte en seriös analys av Tjerobylolyckans effekter är en del av underlaget för vår energipolitiska diskussion. Analysen behövs för att diskutera kärnkraftens roll i energisystemet men också som underlag för en korrekt bedömning av kostnaderna för kärnkraftsproduktionen och för fastläggande av försäkringspremier. Det är inte rimligt att samhället skall stå som garant. Försäkringskostnaderna måste bäras av producenterna.

Dessutom behövs en analys för att förbättra den svenska beredskapen inför kärnkraftsolyckor här eller utomlands.

Vid olyckan i Tjernobyl, liksom så ofta annars, drabbades barnen särskilt hårt. Många rapporter når oss om brist på obesmittade livsmedel, om för-

störda marker som gör att barnen inte längre kan få vara ute och om sjukdomar till följd av Tjernobylkatastrofen. Ideella organisationer samlar nu in pengar för att hjälpa barnen i det drabbade området.

Nyligen hölls i FNs regi ett toppmöte om barnens situation i världen. Det rådde stor enighet kring nödvändigheten av att vi försöker förbättra barnens situation. Därför vill jag särskilt betona vikten av att vi från svensk sida gör vad vi kan för de drabbade barnen runt Tjernobyl, eftersom vi har medicinska och tekniska resurser, vilket saknas där.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga:

1. Kommer regeringen att ta initiativ till en seriös analys av effekterna av kärnkraftsolyckan i Tjernobyl?
2. Vad avser regeringen göra för att hjälpa de drabbade barnen runt Tjernobyl?

*den 24 oktober*

**1990/91:62** av *Marianne Andersson* i Vårgårda (c) till arbetsmarknadsministern om arbetslösheten i Älvsborgs län:

Det har förutsagts att Älvsborgs län kommer att bli nästa krisområde på grund av näringsstrukturen med stor andel verkstadsföretag och underleverantörer till dessa. Nu börjar vi se den situationen.

Platstillströmningen har minskat i högre takt i P-län än i övriga landet. Antalet nyanmälda platser i P-län har minskat med 23 % mot 10 % i riket. Älvsborgs län är särskilt utsatt genom Saabs neddragningar i Trollhättan och den krympande tekobranschen.

Antalet arbetssökande är också högre än i landet i övrigt. Förändringen är 19 % i P-län och 5 % i riket. Sammantaget räknar länsarbetsnämnden med 1 100 fler människor utan arbete än för ett år sedan. Prognosen för det kommande året är alarmerande; i augusti 1991 räknar länsarbetsnämnden med 3 200 fler arbetslösa än i augusti 1990. Detta skulle innebära en ökning från 2,2 % till 3,4 % arbetslösa på ett år i P-län.

Dessa siffror visar att P-län är speciellt utsatt för den försämring som i dag sker på arbetsmarknaden. I arbetsmarknadsutsikterna för september pekar man på att det är äldre, kvinnor och flyktingar som drabbas av den försämrade situationen. Kvinnor är speciellt utsatta, delvis på grund av den försämrade situationen inom tekobranschen, som huvudsakligen drabbar kvinnor.

Skatteomläggningen, som leder till minskade möjligheter att resa till och från sitt arbete på grund av minskade reseavdrag, förvärrar situationen. Detta gör att arbetsmarknaden nu är sämre fungerande, eftersom det i dag finns minskat incitament att arbeta och ökade marginalkostnader för att delta i arbetslivet. Människor drabbas av en dålig arbetsmarknad och dessutom har man ekonomiskt svårt att klara av kostnaderna för att arbeta.

De kraftigt ökade lönekostnaderna har bidragit till svårigheterna på arbetsmarknaden. Rehnbergkommissionen har varnat för ökningen av permitteringar och varsel. Kommissionen har dessutom varnat för att försämringarna på arbetsmarknaden kommer att bli störst för dem som bor utanför de expansiva områdena.

P-län har redan drabbats hårt av neddragningar inom teko och nu av svårigheterna för Saab i Trollhättan. Neddragningarna drabbar inte bara dess industrier, utan i stor omfattning även underleverantörerna.

Med hänvisning till vad som ovan anförts vill jag fråga arbetsmarknadsministern:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att motverka den ökade arbetslösheten i Älvsborgs län?

## 28 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställts

*den 23 oktober*

**1990/91:127** av *Karl-Gösta Svenson* (m) till industriministern om investeringar i Blekinge:

Blekinge har en i jämförelse med riket i övrigt högre arbetslöshet. Den är särskilt påtaglig för ungdomar och kvinnor. Som bekant kommer inte Saab att investera i en ny bilmotorfabrik i Karlskrona, vilken beräknades ge 500 nya arbetstillfällen.

Varslen ökar i länet. Arbetslösheten kommer att öka och beräknas uppgå till 3,5 % under första delen av år 1991.

Den socialistiska regeringen har under det här året vägrat små och medelstora företag i länet att nyttja sina investeringsfondsmedel för investeringar. Det är ett märkligt agerande i tider av stigande arbetslöshet och sjunkande investeringar. Det tyder också på en småföretagarfientlig politik.

Genom att släppa investeringsfondsmedel fria för investeringar i Blekinge stimuleras till ökade investeringar i länet, och därmed skapas förutsättningar för ytterligare arbetstillfällen.

Kommer industriministern att omgående släppa medel i allmän investeringsfond och investeringsreserv fria för investeringar i Blekinge?

**1990/91:128** av *Pär Granstedt* (c) till justitieministern om den sammanslagna försäkrings- och kammarrätten i Stockholm:

Enligt riksdagsbeslut skall kammarrätterna och försäkringsrätterna slås samman. Kammarrätten i Stockholm ligger i centrala Stockholm och försäkringsrätten för Mellansverige i Handen. Det är en viktig strävan att motverka de stora koncentrationer av arbetsplatser i centrala Stockholm och stärka arbetsmarknaden främst i södra Stockholms län. Staten har här som dominerande arbetsgivare i regionen ett stort ansvar.

Kommer frågan om lokaliseringen av den nya sammanslagna försäkrings- och kammarrätten i Stockholm att lösas med hänsyn tagen till behovet av en bättre fördelning av arbetsplatserna i Stockholmsregionen?

**1990/91:129** av *Rolf L Nilson* (v) till industriministern om det statliga villkorslånet till Saab:

Hösten 1989 fick Saab låna 1,2 miljarder kronor av staten, ett s.k. villkorslån, som skulle återbetalas i form av royalty på försäljningen av flygplanet 2000. I samband med lånet förband sig Saab att bl.a. uppföra en sammansättningsfabrik för bensinmotorer eller annan industriell verksamhet i Karlskrona. Den skulle ge 500 arbetstillfällen.

Nu har Saab meddelat att man inte tänker uppfylla det löftet. Orsaken är minskad personbilsförsäljning.

En rimlig konsekvens av Saabs löftesbrott är att villkorslånet omedelbart återbetalas till staten.

Jag frågar därför industriministern om regeringen avser att kräva att Saab omedelbart återbetalar villkorslånet.

**1990/91:130** av *Ylva Annerstedt* (fp) till socialministern om märkning av metallprodukter som innehåller nickel:

Ungefär 10 % av svenska kvinnor lider av nickelallergi. Ofta har de drabbats efter håltagning i öronen. Som nickelallergiker kan man inte ta i metallbestick, metallhandtag, bära kläder med blixtlås i metall eller smycken som avger nickel.

Socialstyrelsen har kommit med föreskrifter om gränsvärden för att få märka varor med beteckningen LN – "låg nickelhalt". Men detta är bara rekommendationer.

Vilka ytterligare åtgärder avser socialministern vidta för att introducera en obligatorisk märkning av metallprodukter som innehåller nickel?

**1990/91:131** av *Håkan Holmberg* (fp) till utrikesministern om mordet på Daniel Chamoun:

Den 21 oktober i år mördades den kände libanesiske politikern Daniel Chamoun och hans familj av okända gärningsmän. Chamoun var kristen, men bland hans anhängare fanns också druser och muslimer. Många bedömare sätter mordet i samband med de syriska truppernas försök att eliminera både politiska och militära hot mot fortsatt syrisk dominas i Libanon. Möjligheterna att uppnå en fredlig lösning av konflikterna i landet ter sig nu mindre än någonsin.

Mot denna bakgrund vill jag fråga utrikesministern:

På vilket sätt har den svenska regeringen protesterat mot mordet på Daniel Chamoun?

*den 24 oktober*

**1990/91:132** av *Ingegerd Elm* (s) till socialministern om socialstyrelsens regionala enheter för tillsyn inom hälso- och sjukvården:

Ämnar regeringen ompröva sitt eget beslut om lokalisering till Jönköping

av en av socialstyrelsens regionala enheter för tillsyn inom hälso- och sjukvården?

**1990/91:133** av *Viola Claesson* (v) till socialministern om lasarettet i Skene:

Inom Älvsborgs landsting planeras nedskärningar motsvarande med en halv miljard kronor av totalt sex miljarder kronor. I sjukvårdsnämndens panikartade förslag ingår en ny rollfördelning mellan de berörda sjukhusen. Främmande termer som "high-touch" och "high-tech" används nu av nämndens företrädare för att klassa de olika lasaretten.

Lasarettet i Skene är ett av dem som kommer att utarmas på ett förödande sätt om planerna genomförs. Befolkningen i Marks kommun revolterar mot planerna på att lägga ner akutsjukvården eftersom det innebär att 90 % av verksamheten vid Skene lasarett är i farozonen.

Jag vill därför fråga Ingela Thalén:

Avser regeringen vidta några åtgärder för att förhindra nedskärningar av den typ som kan komma att drabba verksamheten vid lasarettet i Skene?

**1990/91:134** av *Marianne Andersson* i Vårgårda (c) till industriministern om utvecklingsfondernas lånefond:

Riksdagen beslutade i våras i enlighet med regeringens näringspolitiska proposition att reducera utvecklingsfondernas lånefond med 1,6 miljarder kronor. Beslutet var olyckligt inte minst med tanke på dagens försämrade arbetsmarknadssituation. Indragningen fördelas dessutom mellan länen på ett administrativt sätt av SIND statens industriverk utan hänsyn till situationen i de olika länen.

För Älvsborgs län får detta förödande konsekvenser. Vår utvecklingsfond är en av de mest effektiva och hade vid beslutstillfället mycket pengar ute. Nu kommer de friska pengarna att dras in till staten medan de med de största riskerna finns kvar. Samtidigt är Älvsborgs län ett av de mest utsatta för konjunkturväxlingar. Bilindustrin och alla dess underleverantörer samt tekoindustrin är kända exempel. Nu när behovet blir som störst är möjligheterna att hjälpa små företag som minst.

Är industriministern beredd att ta initiativ till omprövning av beslutet om indragning av 1,6 miljarder kronor från utvecklingsfonden?

**29 §** Kammaren åtskildes kl. 18.25.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 9 § anf. 22 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. 12 § anf. 51 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. 16 §,
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 22 § anf. 118 (delvis) och
av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

GUNNAR GRENFORS

*/Gunborg Apelgren*

# Innehållsförteckning

**Onsdagen den 24 oktober**

Anförande med anledning av FN-dagen
Talmannen

1 § Hänvisning av ärenden till utskott ..... 1

2 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 17 oktober (forts. 14 §) ..... 1
Socialutskottets betänkande SoU2
Jordbruksutskottets betänkande JoU1
Jordbruksutskottets betänkande JoU2
Jordbruksutskottets betänkande JoU3 (delvis)

3 § Meddelande om samlad votering ..... 3

4 § Ändring i aktiekontolagen ..... 3
Lagutskottets betänkande LU5
*Beslut fattades under 15 §*

5 § Ändring i arbetsmiljölagen ..... 3
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU10
*Beslut fattades under 15 §*

6 § Jämställdhet ..... 3
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1
Debatt
Anders G Högmark (m)
Kjell-Arne Welin (fp)
Kersti Johansson (c)
Maggi Mikaelsson (v)
Inger Schörling (mp)
Ines Uusmann (s)
Ingegerd Sahlström (s)
*Beslut fattades under 15 §*

7 § ILOs konventioner nr 168 och 167 ..... 27
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU9
*Beslut fattades under 15 §*

8 § Vissa ändringar i bostadsbidragslagen ..... 27
Bostadsutskottets betänkande BoU6
*Beslut fattades under 15 §*

9 § Vissa fastighetsrättsliga lagstiftningsfrågor ..... 28
Bostadsutskottets betänkande BoU1
Debatt
Jan Sandberg (m)
Ingrid Hasselström Nyvall (fp)
Birger Andersson (c)
Eva Zetterberg (v)
Kjell Dahlström (mp)
Lennart Nilsson (s)
*Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§*

10 § Egenskapskrav på byggnader ..... 48
Bostadsutskottets betänkande BoU2
Debatt
Agne Hansson (c)
Jan Sandberg (v)
Ingrid Hasselström Nyvall (fp)
Eva Zetterberg (v)
Kjell Dahlström (mp)
Rune Evensson (s)
*Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§*
11 § Statlig förvaltning m.m. ..... 57
Konstitutionsutskottets betänkande KU2
Debatt
Catarina Rönnung (s)
*Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§*
12 § Nationaldagen som helgdag, m.m. ..... 58
Konstitutionsutskottets betänkande KU5
Debatt
Stig Bertilsson (m)
Bengt Kindbom (c)
Rosa-Lill Wåhlstedt (s)
*Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§*
13 § Negativ föreningsrätt samt kollektivanslutning m.m..... 61
Konstitutionsutskottets betänkande KU6
Debatt
Hans Nyhage (m)
Ylva Annerstedt (fp)
Bengt Kindbom (c)
Lars-Ove Hagberg (v)
Claes Roxbergh (mp)
Sören Lekberg (s)
*Beträffande beslutet, se 15 och 20 §§*
14 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 17 oktober (forts. från 2 §) ..... 77
Jordbruksutskottets betänkande JoU3 (delvis)
Näringsutskottets betänkande NU1
15 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats under 4–13 §§ (se även 20 §) ..... 78
Lagutskottets betänkande LU5
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU10
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU1
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU9
Bostadsutskottets betänkande BoU6
16 § Beslut om samlad votering ..... 79

17 § Trädgårdsnäringen ..... 79
Jordbruksutskottets betänkande JoU4
Debatt
Ingvar Eriksson (m)
Lennart Brunander (c)
Marianne Samuelsson (mp)
Håkan Strömberg (s)
*Beträffande beslutet, se 20 §*
18 § Livsmedelskontroll ..... 86
Jordbruksutskottets betänkande JoU5
Debatt
Ingvar Eriksson (m)
Lennart Brunander (c)
Annika Åhnberg (v)
Marianne Samuelsson (mp)
Grethe Lundblad (s)
Anders Castberger (fp)
*Beträffande beslutet, se 20 §*
19 § Vatten- och luftvård ..... 105
Jordbruksutskottets betänkande JoU6
Debatt
Lennart Brunander (c)
Jan Sandberg (m)
Grethe Lundblad (s)
*Beträffande beslutet, se 20 §*
20 § Beslut om uppskjuten votering ..... 106
21 § Tullskyddet för trädgårdsprodukter ..... 106
Skatteutskottets betänkande SkU1
*Beslut skulle fattas den 7 november*
22 § Krigsmaterielexport ..... 106
Utrikesutskottets betänkande UU1
Debatt
Jan-Olof Ragnarsson (v)
Inger Schörling (mp)
Sture Ericson (s)
Paul Ciszuk (mp)
Förste vice talmannen (om debattreglerna)
Arne Andersson i Ljung (m)
*Beslut skulle fattas den 7 november*
23 § Internationella miljöfrågor ..... 118
Utrikesutskottets betänkande UU2
Debatt
Pär Granstedt (c)
Inger Schörling (mp)
Sören Norrby (fp)
Kristina Svensson (s)

Eva Björne (m)
Birgitta Hambraeus (c)
*Beslut skulle fattas den 7 november*
24 § Museifrågor ... 127
Kulturutskottets betänkande KrU1
*Beslut skulle fattas den 7 november*
25 § Tornedalsfrågor ... 127
Kulturutskottets betänkande KrU3
*Beslut skulle fattas den 7 november*
26 § Bordläggning ... 128
27 § Anmälan om interpellationer
1990/91:60 av Hans Göran Franck (s) om dödsdömda och torterade i Turkiet ... 128
1990/91:61 av Annika Åhnberg (v) om effekterna av Tjernobylolyckan ... 128
1990/91:62 av Marianne Andersson i Vårgårda (c) om arbetslösheten i Älvsborgs län ... 130
28 § Anmälan om frågor
1990/91:127 av Karl-Gösta Svenson (m) om investeringar i Blekinge ... 131
1990/91:128 av Pär Granstedt (c) om den sammanslagna försäkrings- och kammarrätten i Stockholm ... 131
1990/91:129 av Rolf L Nilson (v) om det staliga villkorslånet till Saab ... 132
1990/91:130 av Ylva Annerstedt (fp) om märkning av metallprodukter som innehåller nickel ... 132
1990/91:131 av Håkan Holmberg (fp) om mordet på Daniel Chamoun ... 132
1990/91:132 av Ingegerd Elm (s) om socialstyrelsens regionala enheter för tillsyn inom hälso- och sjukvården ... 132
1990/91:133 av Viola Claesson (v) om lasarettet i Skene ... 133
1990/91:134 av Marianne Andersson i Vårgårda (c) om utvecklingsfondernas lånefond ... 133

*gotab* 97232, Stockholm 1990